

ISTORIJA MARKIRANJA

Drvo putokaz - markacija Severno- američkih Indijanaca

VISOKOGORSTVO

K' caru austrijskomu – uspon na Ortler

**Kanadska
planinarska
akademija**

LAVINOZNO

Svetska recesija VS planinarstvo 1:0

Narthank (4940 m) • Everest bazni kamp (5364 m)
 • Kala Patthar (5550 m) • Lobuche East (6119 m)
 • Namche Bazar • Katmandu

NEPAL – HIMALAJI

12– 28. oktobar 2024. godine.

Više o akciji na linku:

MOJA PLANETA

BESPLATNI OUTDOOR MAGAZIN / decembar 2023.

→ HIGHLANDER

14 HIGHLANDER

HIGHLANDER - STARA PLANINA
 Mislite da poznajete Staru planinu?
 Prijavite se na ovaj izazov kako biste
 upoznali novo lice Stare planine.

50 USPON NA ORTLER

Planine su žive, vole pažnju, vole da ih se posjećuje. One uzvraćaju ljubav i poštovanje, te su nemilosrdne ako im tako dođe.

→ VISOKOGORSTVO

84 Market - 10 NAJBOLJIH HARDSHELL JAKNI U 2023.

DESTINACIJA

8 Najlepše pešačke staze u Južnoj Koreji

ORIJENTACIJA

22 Planinar je imao sreće što je ostao živ, nakon što je pratio lažni trek na Google mapama

ISTORIJA

MARKIRANJA

26 Drvo putokaz
 Markacija Severno-američkih Indijanaca

LAVINOZNO

32 Svetska recesija VS planinarstvo 1:0

Sa stanovišta ekonomije, planinari su potrošači, a planinarenje „roba“. „Roba“ je poskupela, a „tražnja“ se smanjila, a ovaj će tekst dati pregled šta je dovelo do ove situacije i pokušati da načne pitanje svih pitanja, kuda sve ovo vodi.

GORANOVA PLANETA

40 Reč planina - kako to ravno zvuči
 Dirito iz pera Gorana Vučićevića

REPORTAŽE

60 Prolećni uspon na Ljuboten

Prvi uspon zabeležio je nemac Grizebah. On je 1839. godine uz pratnju jednog turkog oficira i povorku od osam meštana popeo Ljuboten iz pravca Starog Sela.

AVANTURA

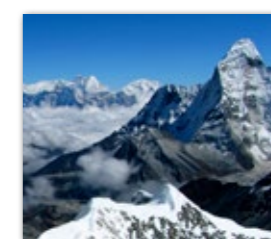
92 Putevima Vikinga u Njufaundlendu

Ovog leta smo Ivana i ja odlučili da posetimo najistočniju kanadsku provinciju Njufaundlend (lokalnim dijalektom Njujfinlend) i Labrador, prođemo čuvenim Putem Vikinga i ispenjemo se na vrh Gros Morn.

PLANINE

90 Sedam najviših planina na svetu na koje se niko nije popeo

Bez obzira da li nisu dostupne zahvaljujući nekim državnim propisima ili samo čistoj moći prirode, planinari i alpinisti se još nisu popeli na mnoga primamljiva planinska čuda širom sveta.

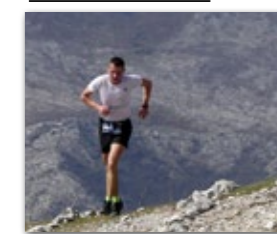
118 Penjanje na Mont Everest će postati još skuplje
 Zvanično objašnjenje

za povećanje naknade je prilično jezivo

ALPINIZAM

96 Škotska
 Penjanje na stenama Cairngormsa i Ben Nevisa

SKAJRANING

170 Svake godine, u svakom pogledu...

Planinarsko društvo „Vučji zub“ iz Trebinja je 25. marta 2023. godine organizovalo osmu po redu skajraning trku „Trebinje Vertikal - Trka u kamenu 2023“.

Lashgarak (4250 m)
Alamkuh (4850 m) • Damavand (5610 m)
Kaspijsko more • Teheran • Isfahan

IRAN - DAMAVAND

26. jun – 8. jul 2024. godine

Više o akciji na linku:

MOJA PLANETA 91 • decembar 2023. • godina XIII
Besplatni outdoor magazin za aktivan život • PDF izdanje

Osnivač i izdavač:

Planeta studio

Glavni i odgovorni urednik:

Jovan Jarić (magazin@mojaplaneta.net)

Tehnički urednik:

Marija Dobrić

Redakcija:

Jovan Jarić, Aleksandar Mijatović, Goran Vučićević

Fotografije:

Pixabay, Unsplash, Pexels

Advertajzing:

062/22-37-47

Izdanje je besplatno i distribuira se u PDF formatu, putem elektronske pošte. Stari brojevi se mogu downloadovati iz arhive sa Internet adrese:

www.mojaplaneta.net

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad
796.5

MOJA planeta [Elektronski izvor] : besplatni outdoor magazin za aktivan život / glavni urednik Jovan Jarić . -

Online izd.- Elektronski časopis . - 2010, br. 1 - . -

Kvartalno . - Dostupno na <http://www.mojaplaneta.net>

ISSN 2217-3307

COBISS.SR-ID 255946503

Magazin upisan u Registar javnih glasila Srbije pod registarskim brojem:

DE: 000002

Izdavač zadržava sva prava. Svi autorski tekstovi, fotografije i ostali sadržaji objavljeni su uz odobrenje autora. Svi pisani i foto materijali u vlasništvu su Planeta studija i autora. Kopiranje, dalja distribucija tekstova (delimično ili u potpunosti) i fotografija u komercijalne svrhe zabranjena je u svim medijima bez pismene dozvole Planeta studija i autora. Tekstovi i fotografije se objavljuju isključivo bez novčane naknade. Redakcija i izdavač ne odgovaraju za sadržaj i istinitost reklamnih poruka i tekstova. Redakcija i izdavač ne odgovaraju za štamparske i nenamerne greške. Redakcija nije obavezna da vraća i odgovara na primljene rukopise, fotografije i elektronsku poštu

ČITAJTE NAS PREKO SMARTPHONA

Naše novine takođe možete da čitate koristeći aplikaciju NOVINARNICA.NET (za android operativni sistem), a magazin potražite u kategoriji besplatne novine. Aplikaciju možete da skinete na sledećem direktnom linku:

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU
www.novinarnica.net

Stare brojeve magazina „Moja planeta“ možete skinuti sa Internet adrese:
www.mojaplaneta.net
na linku ARHIVA

UVODNIK

KANADSKA AKADEMIJA ZA PLANINARENJE I ALPINIZAM

UVODNIK

Partnerstvo sa časopisom "Moja planeta" za unapređenje bezbednosti i edukacije u planinarenju

Nakon višemesečnog kontakta sa Kanadskom akademijom za planinarenje i alpinizam (Canadian Mountaineering Academy / CMA), tim časopisa "Moja planeta" finalizovao je dogovor o stručnom usavršavanju svojih članova kroz radionice i seminare. Ove edukativne aktivnosti će biti organizovane za sve one koji žele da rizik odlaska na planinu svedu na minimum i izbegnu probleme koji su posledica lošeg planiranja i neadekvatne obuke za ambijent u kome se kreću.

Ovo partnerstvo će omogućiti članovima časopisa "Moja planeta" da steknu znanja i veštine neophodne za bezbedno planinarenje aktivnosti na otvorenom. Programi obuke obuhvatiće teorijske i praktične aspekte planinarenja, uključujući orijentaciju, preživljavanje u prirodi, prvu pomoć, kao i tehnike penjanja i kretanja na planinskom terenu.

Seminari i radionice biće prilagođeni različitim nivoima iskustva, od početnika do naprednih planinara, obezbeđujući time da svaki učesnik dobije relevantne informacije i veštine. Takođe, posebna pažnja biće posvećena ekološkoj svesti i očuvanju prirodnog okruženja.

Ovaj program će doprineti povećanju bezbednosti i svesti o značaju adekvatne pripreme za planinarske i alpinističke poduhvate, što je od izuzetnog značaja za sve ljubitelje prirode.

CMA je neprofitna organizacija posvećena poboljšanju bezbednosti na planini, kao i obuci planinara i alpinista od početničkog do instruktorskog nivoa. Pored obuke, CMA je takođe fokusirana na razvijanje svesti o očuvanju prirode i minimiziranju negativnog uticaja koji ljudi mogu imati prilikom kretanja i boravka na planinskim područjima.

CMA KROZ SVOJE PROGRAME STAVLJA NAGLASAK NA SLEDEĆE ASPEKTE:

OBUKA PLANINARA I ALPINISTA: Programi obuke se razlikuju po nivoima, od osnovnih veština potrebnih početnicima, do naprednih tehnika i metodologija podučavanja za one koji teže da postanu instruktori.

BEZBEDNOST NA PLANINI: Akademija obraća posebnu pažnju na obučavanje planinara u veštinama koje su ključne za bezbednost na planini. To uključuje orijentaciju i navigaciju, tehnike preživljavanja, prvu pomoć, kao i sposobnost procene i upravljanja rizicima u planinskom okruženju.

EKOLOŠKA SVEST: Veliki fokus je stavljen na edukaciju o očuvanju prirode. Seminari i radionice podučavaju učesnike kako da minimiziraju svoj ekološki otisak tokom boravka u prirodi, promovišući principe odgovornog kretanja i kampovanja.

RAZVOJ ZAJEDNICE: CMA radi na stvaranju snažne i obrazovane zajednice planinara i alpinista koji su posvećeni ne samo sopstvenoj bezbednosti i uživanju u prirodi, već i očuvanju i zaštiti planinskih ekosistema.

Molimo sve zainteresovane da nas kontaktiraju kako bismo napravili što bolji raspored za radionice i seminare koji su planirani u 2024. godini.
E-mail: magazin@mojaplaneta.net

Vaša prisutnost i učešće su ključni za uspeh ovog programa i doprinose zajedničkom cilju unapređenja bezbednosti i ekološke svesti u planinarskim aktivnostima. Radionice treba da doprinesu obrazovanju i razvoju planinarske zajednice, kao i očuvanju prirodne lepote i bezbednosti na planinama.

JOVAN JARIĆ

➔ UKRATKO O...

U prethodnim brojevima Moje planete, objavili smo još neke zanimljive dugoprugaške planinarske staze.

U broju 86:

1. GR20, Francuska
2. Inka Trail, Peru
3. Pays Dogon, Mali
4. Everest bazni kamp, Nepal
5. Indijski Himalji, Indija
6. Routeburn Track, Novi Zeland
7. Overland Track, Australija
8. The Narrows, USA
9. The Haute Route, Francuska-Švajcarska
10. Baltoro glečer & K2, Pakistan

U broju 87:

1. Via Alpina
2. Via Dinarica
3. Jordan Trail
4. Veliki Himalajski put
5. Te Araroa staza
6. Transkavkaski put
7. Kungsleden
8. Camino de Santiago
9. Apalački put
10. Pacific Crest Trail
11. Continental Divide
12. Drakensberg Grand Traverse
13. Shikoku hodočasnički put
14. Jugozapadni obalski put
15. Veliki patagonijski put

U broju 88:

1. Tura oko Mon Blana
2. Atlas planine
3. Annapurna krug
4. Sir Samuel i Lady Florence Baker istorijski put
5. Veliki Italijanski put, Sentiero
6. Lucianov put
7. Kilimandžaro
8. Oregon pustinski put
9. Trans Panama Trejl
10. Hokkaido trejl

U broju 89:

1. E1 evropski pešački put
2. Traverza "Sa severa na jug"
3. ROTA Vicentina
4. Obalska staza - Vels
5. Staza prirode - Tokai
6. Trek snežnog čoveka
7. Bruce Trail
8. Bibbulmun staza

U broju 90:

1. Afroditina krug
2. Kružna pešačka staza Madari
3. Kiparska deonica E4 evropske pešačke staze
4. Artemida Trail krugs
5. Pešačenje vodopadima Kaledonije
6. Klisura Avakas
7. Staza Artemida - vidikovci
8. Šume Cape Greco

FOTOGRAFIJE: DIMITRIS VETSİKAS

Najlepše pešačke staze u Južnoj Koreji ➔

Planinska kultura se proteže duboko kroz istoriju Južne Koreje, hiljadama godina pre nego što je moderna religija stigla na poluostrvo. Korejci su obožavali planinske duhove poznate kao Sansin. Danas je veliki deo stanovništva i dalje čvrsto povezan sa planinama, iako na drugačiji način.

Južnokorejci planinare masovno. Članstvo planinarskih klubova naraslo je na desetine hiljada. Tokom cele godine, vikend-ratnici obučeni u Goretex jakne, hrle u brda da pobegnu iz svojih velikih gradova. Planine su svuda u Južnoj Koreji i na većinu može da se popne za jedan dan. Otprilike 70% zemlje Južne Koreje smatra se planinskim. U zemlji poznatoj kao „zemlja jutarnje tišine“, nije iznenađujuće da ljudi pronalaze mir na otvorenom.

Južna Koreja je relativno mala zemlja, ali ima čak 22 Nacionalna parka, od kojih su 17 planinski. San, što na korejskom znači planina, pojavljuje se u svakom od tih 17 imena parkova. Štaviše, izvanredna saobraćajna infrastruktura Koreje čini ove planine i njihove upečatljive vidikovce lako dostupnim iz većine gradova. Uzimajući u obzir gore navedeno, čudno je da južnokorejske planine prekrivene borovim šumama, ne privlače više stranaca. Zemlja ima znatno manje posetilaca od mnogih njenih suseda. U stvari, Južna Koreja ostaje relativno neistražen deo istočne Azije, što je čini još privlačnijom.

Izabrali smo najbolje pešačke staze u Južnoj Koreji koje odgovaraju različitim nivoima kondicije i sposobnosti. Ove staze pružaju prozor u ono što Koreja može da ponudi planinarima. Uz mnoštvo dobro održavanih staza koje povezuju netaknutu prirodu sa idiličnim selima i hramovima, ima još mnogo toga za istraživanje.

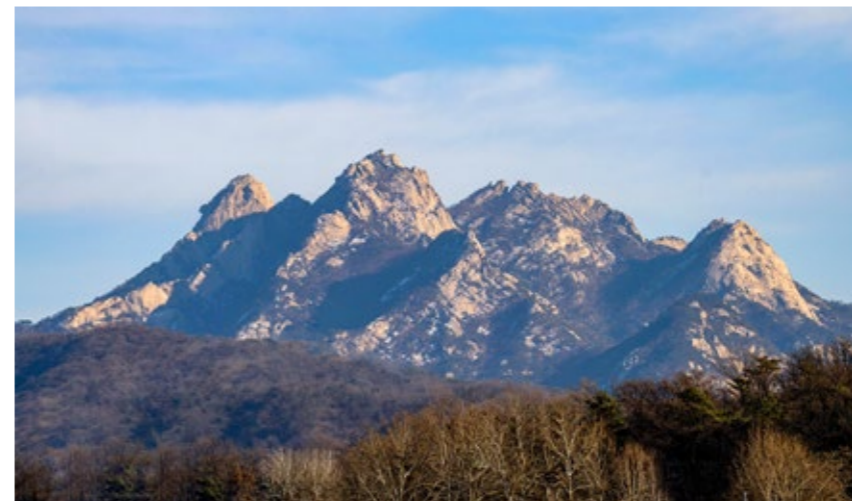
1. Hallasan (1947 m)

Dužina staze: 7,4-19,2 km

Vreme: 2-10 sati

Težina: srednje teška

Najviša planina Južne Koreje Hallasan, nalazi se na najvećem ostrvu u zemlji. Lokalno poznato kao Jejudo, ostrvo Džedžu je poređeno sa Havajima zbog svojih lepih plaža i zelenila. Sa nizom hotela na plaži, to je glavna domaća destinacija za odmor u zemlji. Smešten u istoimenom gustom šumovitom Nacionalnom parku, Hallasan je aktivni vulkan (iako nije erupirao više od 1.000 godina). Na 1.947 m, vrh planine dominira ostrvom. Postoji pet jednosmernih staza, dužine od 3,7 km do 9,6 km, koje vode do vrha. Na planinu se može penjati tokom cele godine, ali april i maj kada su njene padine prošarane cvetnim alejama su posebno divne.

3. Bukhansanseong staza (342 m)

Dužina staze: 8.2 km

Vreme: 3- 4 sata

Težina: Lako

Urbano širenje glavnog grada Južne Koreje, Seula, obuhvatilo je Nacionalni park Bukhansan sa svojim granitnim vrhovima, udaljenim hramovima i pogledima na vrhove planine. Poznat kao „pluća Seula“, blizina parka najnaseljenijem regionu Koreje znači da svake godine primi preko

pet miliona posetilaca, tako da ne očekujte da ćete imati staze samo za sebe.

Najpopularnija ruta je uspon na najviši vrh parka, Baegundae na 836 m, preko staze Bukhansanseong. Pogled iz ptičje perspektive sa vrha je spektakularan. Još jedna dobra opcija je staza sa zidom grada Seula od 18,6 km koja prati drevni gradski zid u Seulu i obuhvata četiri manja vrha Bukaksan (342 m), Naksan (125 m), Namsan (262 m) i Inwangsan (338 m).

2. Trek Jirišanskim grebenom (1915 m)

Dužina staze: 45 km

Vreme: 3- 4 dana

Težina: Teška

Mreža pešačkih staza prekrila je Jirisan, prvi i najveći Nacionalni park Južne Koreje. Postoji bezbroj jednodnevnih trekova i opcija za pešačenje, ali glavna ruta parka je četvorodnevna tura od skloništa do skloništa, koja ide od istoka ka zapadu od Daevonse do Hvaeomse.

Glavni deo staze je greben Jirisan koji prelazi preko najmanje 16 vrhova iznad 1.500 m). Na masivu

se nalazi vrh Cheonwangbong, najviša tačka kopnenog dela Južne Koreje na 1.915 metara. Većina planinara planira svoju turu tako da dočeka izlazak sunca na vrhu Cheonvangbong prvog jutra (drugog dana) pešačenja.

4. Vrh Daecheongbong, Seraksan (1708 m)

Dužina staze: 13,8- 20,6 km

Vreme: 4- 6 sati

Težina: srednje teška

Nacionalni park Seoraksan i planinski lanac Taebaek su najpoznatiji pejzaž Korejskog poluostrva. Poznat je po svojim jedinstvenim stenovitim formacijama, netaknutoj divljini, toplim izvorima, vodom bogatim vodopadima, gustim šumama i drevnim budističkim hramovima.

U njegovom srcu je treća najviša planina Južne Koreje, Seoraksan (planina snežnih vrhova) sa svojim 1.708 m visokim vrhom Daecheongbong. Posmatranje izlaska sunca sa vrha Daecheongbong je nešto poput obreda među Korejcima i vredno je samog pešačenja.

Do vrha se može doći pešačenjem od tačke do tačke, kružnom stazom ili povratkom istom stazom.

5. Songnisan (1058 m)

Dužina staze: 14- 20 km
Vreme: 3-4 sata
Težina: Lako

Još jedna vrhunska planinarska destinacija, Nacionalni park Songnisan ima znatno manje posetilaca od drugih NP, ali ima sličan spektakularan pejzaž, kao i popularniji parkovi. Songnisan znači „udaljenost od obične svetske planine“ što sumira zapanjujući pejzaž. Najpopularnija staza je do vrha Munjangdae visokog 1.058 m, nekada poznatog kao „vrh prekriven oblacima“. Zimi očekujte da ćete na vrhu pronaći uskovitlane oblake, dok proleće donosi cvetne aleje i cvetove trešnje na njegovim padinama. Postoji nekoliko ruta do vrha u zavisnosti od vaše početne tačke.

6. NAEJANGSAN GREBEN (624 m)

Dužina staze: 11 km
Vreme: 4- 5 sati
Težina: srednje teška

Planinari i fotografi podjednako vole Nacionalni park Naejangan zbog njegove zadivljujuće jesenje vegetacije. Park će verovatno biti prepun ljudi u oktobru kada mu lišće bude crvene boje. Staze u ovom parku su neke od najlepših u Južnoj Koreji. U ponudi su brojne kratke staze, ali i zahtevna ruta grebena Naejangan sa šest vrhova, pokazujući krajolik u svom najspektakularnijem obliku. Ruta prati vrh masiva, u obliku prirodnog amfiteatra, sve do vrha Seoraebong (624 m) sa panoramskim pogledom na planinske krajolike.

7. GEUMJEONGSAN, BUSAN (802 m)

Dužina staze: 8 km
Vreme: 2- 3 sata
Težina: Lako

Geumjeongsan je najpopularnija destinacija za planinarenje u Busanu i to sa dobrim razlogom. Vrh Godangbong visok 802 m, najviša je tačka planine i može se pohvaliti izvanrednim pogledom na drugi po veličini grad u Južnoj Koreji. Planinari mogu da biraju između sedam ruta do vrha. Postoji još nekoliko istaknutih vrhova, razni hramovi i impresivna tvrđava Geumjeong. Nekada najveća tvrđava u Koreji, njeni kameni zidovi protezali su se 17 km oko vrha planine. Sačuvale su se samo četiri kapije i oko četiri kilometra zida, ali je i dalje impresivan prizor. Druge opcije u Busanu uključuju Jangsan, Seunghaksan i park prirode Taejongdae na leongdou. Manje zahtevna, Igidae obalska staza, dugačka je 4,7 km i nudi širok pogled na horizont plaže Haeundae sa druge strane zaliva, bez velike visinske razlike.

8. STAZA MIRA u demilitarizovanoj zoni

Dužina staze: 2,7- 7,9 km
Vreme: 2- 3 sata
Težina: Lako

Južna Koreja je 2019. godine otvorila kratku mrežu staza duž jedne od najutvrđenijih granica na svetu. Demilitarizovana zona (DMZ) je tampon zona široka 4 km i duga 240 km koja je odvojila Severnu i Južnu Koreju od sukoba 1953. koji je razdvojio poluostrvo.

Tokom šest decenija od primirja, ovo područje je bilo zatvoreno za planinare i druge posetioce. Uprkos velikom vojnom prisustvu, ovo područje se razvilo u neočekivano utočište za ugrožene vrste ptica selica i divljih sisara, uključujući jelene i planinske koze. Rute vode primorskom stazom koja se proteže duž napuštenih železničkih šina prošaranih osmatračnicima. Staza mira sastoji se od dve rute i deo je edukativnih lokacija odobrenih od strane Komande Ujedinjenih nacija, koje su učinile DMZ velikom turističkom atrakcijom. Planinare svuda prate naoružani stražari.

POGLEDI KOJI SE RETKO VIDE NA STAROJ PLANINI

FOTOGRAFIJE: PREDRAG VUČKOVIĆ

HIGHLANDER avantura u novom izdanju u 2024 godini

Mislite da poznajete Staru planinu? Prijavite se na ovaj izazov kako biste upoznali novo lice Stare planine.

Obožavatelji prirodnih lepota, planinarenja i avantura na svežem vazduhu već nekoliko godina okupljaju se na Staroj planini i stvaraju uspomene za ceo život. **Šta je HIGHLANDER i zašto ga vredi priuštiti?**

HIGHLANDER je u kategoriji „long-distance hiking event“ koji je počeo da se organizuje na Velebitu 2017. godine a do danas je postao događaj koji je moguće u jednoj godini posetiti na više od 20 lokacija sveta, od SAD do UAE. Jedna od lokacija na kojima je moguće doživeti ovo jedinstveno iskustvo je i Stara planina. Svaka zemlja u kojoj se organizuju ovakva planinarenja ima lokaciju koja je divlja, udaljena od pitomne urbane sredine, a opet dovoljno prilagođena da čovek može sam opstati, živeti i uživati nekoliko dana u prirodi. Srbija je prva zemlja koja je nakon događaja na Velebitu, započela organizaciju ovakvog događaja i za tri godine koliko je puta organizovan, učestvovalo je više od 700 osoba. Malo više od polovine učesnika je imalo vremena, želje i hrabrosti da se upusti u avanturu koja predviđa pešačenje više od 100 kilometara u toku pet dana. Ostali učesnici su se opredelili za nešto kraće rute od približno 50 km i 30 km, čime su sebi priuštili trodnevnu avanturu ili vikend avanturu.

Zašto Stara planina i kako je doživljavaš kao učesnik HIGHLANDERA?

Stara planina je najčistiji i najbogatiji deo jugoistočne Srbije. Sama planina ne poznaje formalne granice i svojom lokacijom pripada opštinama Zaječar, Knjaževac, Dimitrovgrad i Pirot. Danas kada je čovek osvojio gotovo svaki pedalj naše planete Zemlje, ostalo je malo mesta na kojima se ne oseća ljudsko prisustvo. Stara planina je već nekoliko decenija zanimljiva destinacija i planinari su uglavnom usmereni na malobrojne infrastrukturno uređene, ugostiteljske centre i najveći deo planinskog venca koji spaja dve zemlje, Srbiju i Bugarsku, gotovo je netaknut. Lokacije koje su najčešće posećene su vezane za vrhove Midžor, Kopren, Tri čuke, ali i mnogobrojne vodopade, među kojima su Tupavica, Kopenski vodopad, Bigar, Tri kladenca, Rosomački lonci i sl.

HIGHLANDER ruta u sezoni 2024 prolazi kroz deo planine koji je zaštićen i za koji je potrebna posebna dozvola Zavoda za zaštitu prirode Srbije, ali istovremeno deo planine koji je poznatiji graničnim službama nego planinarima. Uz pomoć lokalnih vodiča, poznavaoaca svakog milimetra ovog prostora uređena je staza u delu planine koja je najmanje poznata i koja se kreće samim grebenom Stare planine, od vrha Babinog zuba, prema vrhu Dupljak, preko karaule Mirica, kružno kroz selo Balta Berilovac, Zaskovci, Topli do preko Midžora kako bi se napravio jedinstven kružni trek koji će učesnici prvi put doživeti u ovom izdanju.

Sloboda se udiše na mestu netaknute prirode u izobilju svega što čovek nematerijalno može dobiti.

HIGHLANDER je jedinstven planinarski događaj koji je namenjen planinarima i svim ljubiteljima prirode i pešačenja u prirodi. Jedinstven pristup HIGHLANDERA u svim zemljama sveta je da **ovo nije trka** i da sve aktivnosti moraju biti u skladu sa najvišim standardima ekološke samoodrživosti. Učesnici, u danima učešća u ovoj avaturi prelaze kilometre po unapred određenoj stazi, noći provode u šatorima uz logorsku vatru, druženje, pripremaju hranu na otvorenom i uz podršku organizatora žive i kreću se nekoliko dana na planini bez obzira na uslove koji u tom momentu vladaju.

HIGHLANDER Stara planina 2024 je planirano da se održi od 3. do 7. jula 2024. godine na Staroj planini, i učesnicima će ponuditi tri formata staza različite dužine:

- HIGHLANDER Hercules, dužine 103 km, počinje 3. jula 2024. god., potrebno preći u toku 5 dana
- HIGHLANDER Pegasus, dužine 60 km, počinje 5. jula 2024. god., potrebno preći u toku 3 dana
- HIGHLANDER Orion, dužine 30 km, počinje 6. jula 2024. god., potrebno preći u toku 2 dana

Bez obzira na pol, obrazovanje, profesiju, iskustva, bilo da je profesionalac ili rekreativac, dobrodošla je osoba koja voli prirodu, putovanje i izazov, a želi da ponovi HIGHLANDER iskustva ili ga stekne

prvi put. Nije neophodno imati velika iskustva u ovakvim avanturama, ali je potrebna određena fizička spremnost i adekvatna oprema uz želju da se ovakav koncept avanture i doživi.

Na kraju svih staza sledi nagrada, na prvom mestu lično iskustvo i doživljaj, a na drugom mestu zaslužena značka, amblem i sertifikat HIGHLANDER.

Nije lako preći kilometar za kilometrom, ali je moguće. Iskustva koja najduže ostaju u sećanju povezuju se sa ljudima, drugim učesnicima. Posle napornog dana, biti izolovan od svakodnevnog života, pored vatre, uz šareno društvo sa više kontinenata, različitih društvenih statusa i životnih priča, a opet svi povezani kroz strast za planinarskim avanturama, to je ono što HIGHLANDER čini posebnim. U sezoni 2024. svi učesnici, svih formata pešačenje završavaju

istog dana 7. jula i to veče slave zajedno na Babinom zubu gde se priža pogled na stazu koju su u tim danim pešačili. Iznenadjenjima nikada kraja i u ovom trenutku organizatori pripremaju uz pomoć partnera i onih koji podržavaju ovakav vid outdoor aktivnosti poseban doživljaj kao krunu uspeha učesnika.

VIŠE O FORMATIMA:

HIGHLANDER HERCULES dužine 103 km, predviđeno vreme prelaska 5 dana:

Avantura duga 103 km vodi te po grebenu Stare planine kuda su retki prošli. Osmišljena posebno za priliku HIGHLANDER Stara planina 2024 učiniće iskustvo posebnim kako zbog vidikovca koji se smenjuju, vrhova koji se obilaze, tako i zbog osećaja slobode hodajući grebenom i granicom više od 40 km. Spustom sa grebena prolazi se kroz sela Balta Berilovac, Zaskovci i Topli do, gde je prilika upoznati i osetiti autentičnost planinskih sela i domaćina ovog kraja kojih ima sve manje. Staza ne bi bila potpuna da je ne krasi i neki vodopad koji će u završnom delu biti Piljski vodopad pre uspona i vraćanja na greben gde se preko Dugobilo i vrha Mldžor stiže na cilj podno Babinog zuba.

U susretu sa napuštenim karaulama, kroz divlje pašnjake, kleku, borovnice, listopadno i četinarsko rastinje, u društvu divljih konja, prirode koja je raskošno ove predele učinila posebno autentičnim, učesnike neće ostaviti ravnodušnim.

Mesta koja se obilaze stazom vode od Babinog zuba, dalje do Žarkove čuke, preko Vučje jame, vrha Dupljak, pored Golemog kamena, Šilje čuke, tako da se prvi dan avanture završava na prevoju Sv Nikola, gde se nalazi kamp. Drugog dana preko Hajdučkog kamena i Orlovog kamena do sela Balta Berilovac gde je predviđen drugi kamp. Treći dan planiran da se usponom priđe grebenu do Jabučkog ravništa, ali opet skrene do sela Zaskovci, Topli do, kako bi se posetio Piljski vodopad i provele dve noći u okolini autentičnih sela koja su danas zaštićeno dobro ovog kraja. Peti dan usponom do Dugobilo biće veliki izazov vratiti se na greben i preko najvišeg vrha Midžor pred cilj, dati sebi priznanje da se uspelo. Na cilju svi učesnici istog dana, bez obzira na format koji pešače dele radost i slave titulu koju će sa ponosom dobiti HIGHLANDER.

Avantura koja traje 5 dana dočarava lepote različitosti i širine predela koje Stara planina poseduje čime pruža jedinstveno planinarsko iskustvo ovog kraja.

HIGHLANDER PEGASUS dužinom od 60 km, predviđeno vreme prelaska 3 dana:

Avantura srednje dužine od 60 km vodi učesnike stranom Stare planine koja je retkima poznata. Deo planine koji te vodi vrhovima, grebenom nagradiće svakog učesnika iskustvom od tri dana u divljoj i netaknutoj prirodi pitome i izazovne Stare planine koju je najlepše doživeti na korak od zvezda u noćnim satima.

Pegasus avantura počinje startom u blizini vrha Babin zub (1.758m) odakle se nastavlja krovom i grebenom Srbije. Od Babinog zuba, dalje do Žarkove čuke, preko Vučje jame, vrha Dupljak, pored Golemog kamena, Šilje čuke do prvog kampa na prevoju Sv Nikola. Drugog dana preko Hajdučkog kamena i Orlovog kamena do sela Balta Berilovac gde je predviđen drugi kamp. Treći dan usponom sve učesnike formata Pegasus vraća na početnu tačku preko Jabučkog ravništa, pored skijališta kako bi se završilo na cilju sa svim učesnicima događaja HIGHLANDER Stara planina 2024.

Avantura koja traje 3 dana predložena je kao hedonistička avantura koja se može ekstremnije preći za kraće vreme ili uživati i konektovati sa prirodom u jednom laganom ritmu uz veći broj pauza i druženja.

HIGHLANDER ORION dužine 30 km, vikend avantura od 2 dana:

Avantura najkraće staze HIGHLANDER Stara planina je kružna i počinje od Babinog zuba gde se i delom grebena vraća. Prvog dana spustom do zaštićenog sela Topli do i Piljskog vodopada, gde posle noći pod vedrim nebom učesnike izaziva da se ozbiljnim usponom preko grebena od Dugobilo i vrha Mldžor vrate na polaznu tačku podno Babinog zuba. Avantura Orion dužinom od 30 km biće pravi izazov i iskušenje u vikend danima proći i uz učesnike drugih formata osetiti atmosferu i energiju rađanja gorštaka.

Kako se pripremiti za ovakve izazove?

Pripreme u vidu jednodnevnih planinarskih akcija obezbeđene su kroz uplatu startnine svakom učesniku. Pripreme kreću u martu, opcione su, dobrovoljne za svakoga ko uplati startninu. Na pripremnim hike aktivnostima prolaze se teme od toga kako se spakovati i koja je oprema adekvatna za ovakve avanture i izazove, do toga kako se hraniti, fizički postići kondiciju i sl. Sve teme se prolaze i obrazlažu da bi se dočeka početak avanture 3. 5. ili 6. jula, u zavisnosti od formata za koji se opredeli učesnik, ali i sa najvećim osmehom koji postoji završio 7 jula kada će svi učesnici ponosno poneti titulu HIGHLANDER.

Ako do sada nisi postigao da poneseš ovu titulu, a voliš planinarenje, voliš izazove, da pomeriš granice, da boraviš u prirodi i prepoznaš sebe u njoj prijavi se. Prijave su otvorene i uveliko se mesta popunjavaju. Dodatne informacije mogu se naći na zvaničnom sajtu, gde je i registracija koja je jednostavna.

<https://highlanderadventure.com/sr-rs/stara-planina>

Događaj je podržan od strane velikog broja nacionalnih institucija kao što su Opština Knjaževac, Turistička organizacija Knjaževac, Turistička organizacija Pirot, Planinarski savez Srbije, Ministarstvo sporta, kao i brendova poznatih u svetu palnarenja.

U magazinu Moja planeta možete naći i još tekstova o ovom događaju

PREDRAG VUČKOVIĆ

**PLANINAR JE IMAO
SREĆE ŠTO JE OSTAO
ŽIV, NAKON ŠTO
JE PRATIO LAŽNI
TREK NA GOOGLE
MAPAMA**

Pre nekoliko godina smo pisali o preteranoj upotrebi GPS-a u prirodi. „Mnogi naučnici veruju da kompulsivna upotreba navigacione tehnologije može uticati naš mozak i način razmišljanja. Pre svega, ukoliko vam je vaš uređaj jedini izvor informacija, može se desiti da vam promaknu signali koje bi vaš zdrav razum protumačio na sasvim drugačiji način“.

Ovaj članak u celosti možete da pročitate na našem sajtu na:

Ipak, ovaj put se nećemo baviti tom temom. Lako je ukazati na telefon kao na problem. „Uvek nosite papirnu mapu i kompas“ je postao uobičajen refren među nekim planinarima svaki put kada neko prati GPS u nevolji. Ali kao što svako od nas „starijih“, koji je počeo da planinari u eri pre pametnih telefona zna, kretanje na starinski način nije uvek sigurno rešenje protiv lutanja van staze. Za početak, otkrivanje gde se nalazite pomoću mape i kompasa zahteva veštinu i često dobre vremenske uslove. Mnogi planinari danas, posebno mlađi planinari, verovatno ne bi mogli da triangulišu svoju lokaciju od poznatih znamenitosti čak i da im životi zavise od toga, posebno u gustoj šumi ili u uslovima velike niske oblačnosti ili magle.

Koja je najgora situacija u koju vas je GPS na vašem telefonu ikada doveo? Možda ste izgubili sat vremena tražeći restoran, koji je dugo bio zatvoren ili ste na kraju krenuli prašnjavim obilaznim putem preko neke njive. Šta god da je bilo, spremni smo da se kladimo da nije bilo tako loše kao planinaru kome je nedavno

bilo potrebno spasavanje helikopterom u Britanskoj Kolumbiji nakon što je očigledno pratio nepostojeći trek na Google mapama.

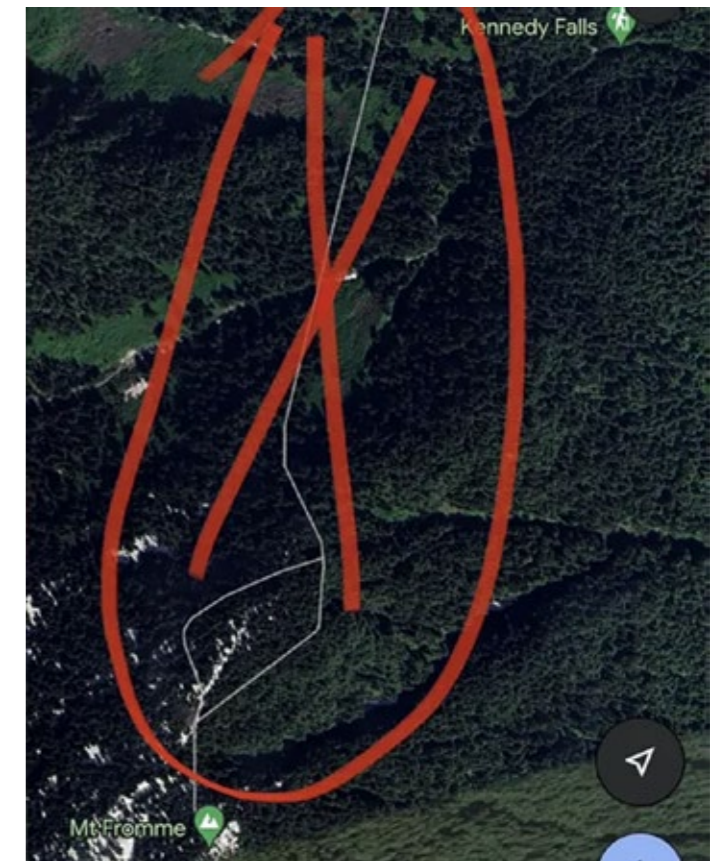
„North Shore Rescue spasilačka služba“, (NSR) saopštili su da je neimenovani planinar ostao zarobljen na jednom delu planine Fromme, severno od Vankuvera, u oblasti bez staza pored opasne provalije. Helikopter je krenuo sa dvojicom spasilaca ka nižem obronku planine pod velikim šumama ispod sumnjive lokacije planinara. Tim se zatim kretao peške uz padinu osiguravajući se, sve dok nije locirao nestalu osobu i vratio je dole, gde je helikopter izvukao svo troje.

U objavi na Fejsbuku o spasavanju, NSR je podelio sliku fantomske staze koju je planinar pokušao da prati od oblasti Kenedi Folsa do vrha. Planinar je bio drugi u poslednja dva meseca kome je bilo potrebno spasavanje sa planine Fromme nakon što je pratio „stazu“. Treći poznati slučaj, planinar je umro u toj oblasti 2021. godine, iako nema dokaza koji bi sugerisali da su Google mape igrale ulogu u tom incidentu.

lako je prvobitno rečeno da Google nije odgovorio na njihove zahteve da ukloni nepostojeći trek, on je na kraju ipak uklonjen.

I ranije je bilo problema sa tim, kako Google grafički prikazuje staze i ciljeve na planini. Godine 2021, Planinarski savez Škotske (Mountaineering Scotland) su dali sledeće upozorenje posetiocima. Ako budu pratili određenu stazu preko google mapa na Ben Nevisu, najvišoj planini u Ujedinjenom Kraljevstvu, vodiće ih do najbližeg parkinga do vrha, a ne do centra za posetioce, odakle kreću neke staze. Sa parkinga se činilo da isprekidana linija vodi pravo uz strmu padinu sa liticama, težak i opasan put čak i za napredne planinare. Google, koji je rekao da je isprekidana linija trebalo da bude apstrakcija udaljenosti do vrha, a ne stvarna ruta, na kraju je promenio pravce.

Opasnost i šteta od fantomskih GPS staza nije samo za ljude, već i za životnu sredinu. Planinar i pisac Vesli Trimbl se prisetio jednog slučaja u kojem je jedna aplikacija prikazala nepostojeći trag spoja između dva segmenta puta; u stvarnosti, staza je vodila uz praznu padinu od 35 stepeni. Veći broj planinara koji idu tom stazom bi na kraju uspeali da pređu taj deo staze do padine, što bi dovelo do erozije i ubijanja krhkog biljnog sveta.

Zaključak - planinari bi trebali da koriste namenske aplikacije za planinarenje na telefonu ili još bolje profesionalni GPS uređaj, koji je namenjen samo za tu svrhu, a ne aplikaciju napravljenu za urbanu navigaciju na putu kao što je Google Maps.

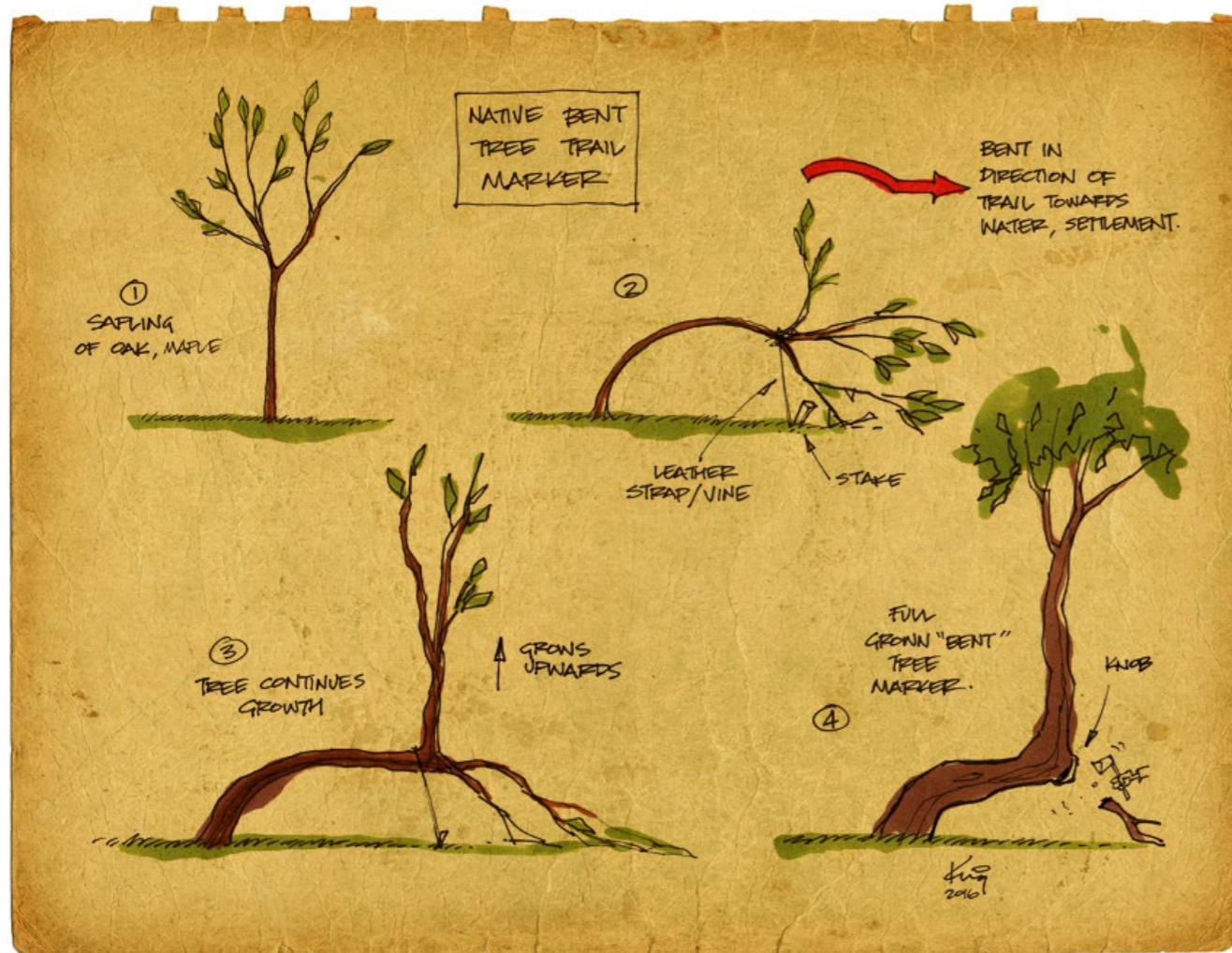
Bez obzira da li odlučite da se krećete pomoću papirne mape, aplikacije ili namenskog uređaja, na nepoznatoj stazi uključite i mozak. Ako vas do nekog trenutka obeležena staza uvuče u neobeleženu šumu ili se nađete u situaciji da se neočekivano penjete po strmom, krušljivom i sumnjivom terenu, zaustavite se. Umesto da krenete napred, proverite mapu i razmislite da li je vreme da priznate da ste skrenuli sa kursa i da se okrenete. To bi vas moglo spasiti od neočekivane vožnje helikopterom, pada sa litice ili hladne, usamljene noći u šumi.

DRVO PUTOKAZ – MARKACIJA SEVERNO-AMERIČKIH INDIJANACA

Kako se pravi drvo markacija

Svoje prve planinarske korake sam napravio na Fruškoj gori. Ko prvi put dođe na tu planinu, verovatno će biti iznenađen količinom raznih markacija. Najpoznatije su Fruškogorska transverzala označena crveno-belim trouglom i Fruškogorski maraton koji je obeležen crvenim srcem na belo pozadini. Ove staze se najčešće označavaju bojom na drvetu i to bi nekako bilo u redu da ne postoji još veliki broj drugih markacija koje se na isti način postavljaju. Horizontalne crte u raznim bojama koje označavaju staze sa starih planinarskih karti, strelice, putokazi, veliki obrnuti trouglovi, krugovi, šumarske oznake...šarenilo boja koje ne samo da naružuje izgled šume u nacionalnom parku, već i slabo pomaže snalaženju u prirodi. Mora li markiranje planinarskih staza tako da izgleda?

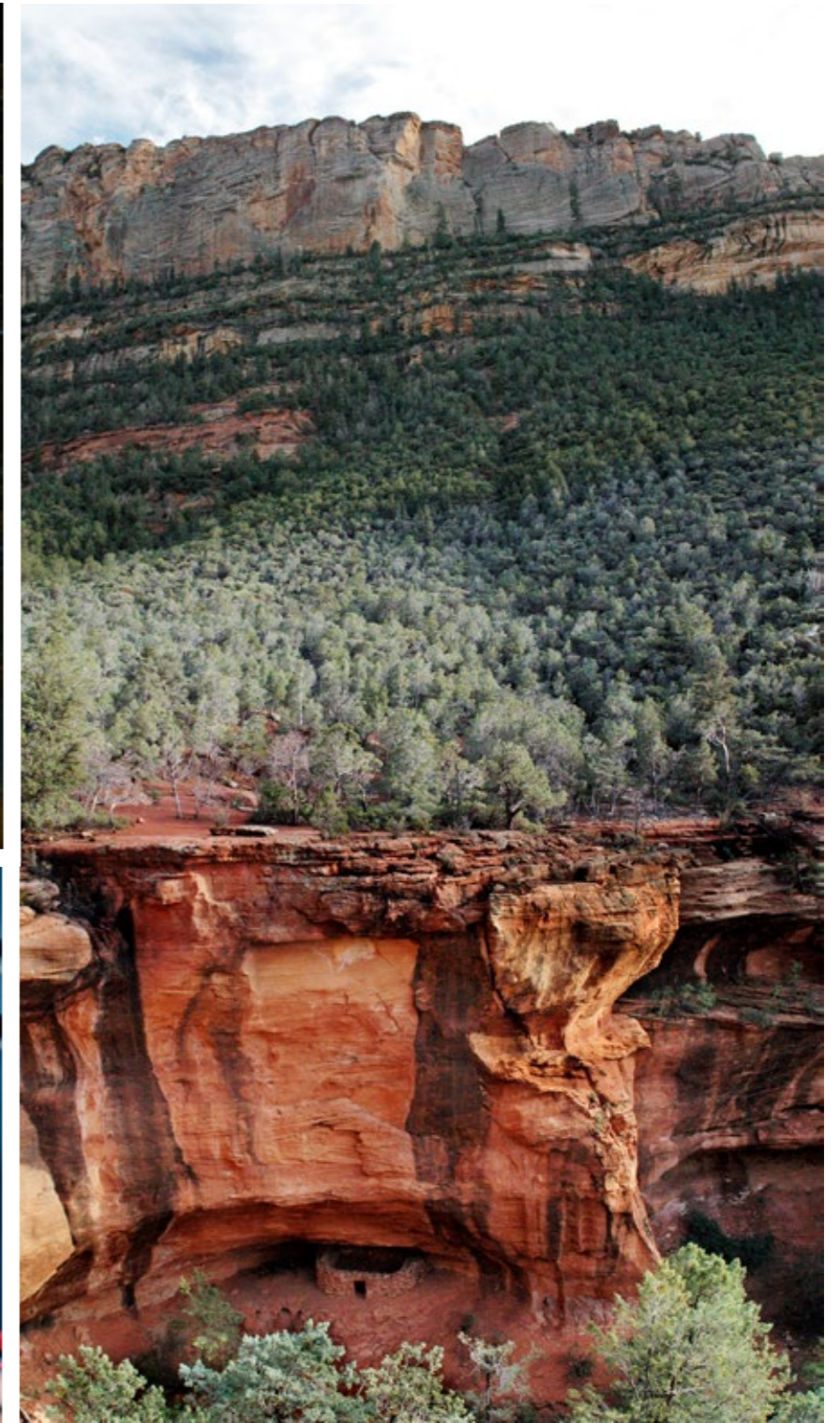
Veliki broj planinarskih staza oko Velikih jezera u Kanadi danas su zapravo staze Severno-američkih Indijanaca koje su koristili za lov ili skupljanje plodova. Pre dolaska Evropljana na tlo Severne Amerike, većina plemena su živela kao nomadi. Kretanje i snalaženje u prirodi je za njih bio sastavni deo života. Bilo da prate krda bizona, ili idu na jug kada nastupa zima, kretali su

se po šumskim stazama. Možemo da im se zahvalimo što i danas veliki broj staza iz tog vremena postoji. Kako su se oni snalazili u prirodi bez moderne tehnologije koju imamo danas, pa čak ni kompasa koji je u to doba za njih predstavljao modernu tehnologiju? Postavljali su markacije- drva putokaze, koji su i dan danas prisutne.

Drvo putokaz kod jezera Ontario

Za drvo koje će postati budući putokaz je najčešće biran hrast ili javor. Oni su dosta savitljivi kada su mladi, a sa godinama očvrstu, zadrže oblik i postignu odgovarajuću visinu. Prva grana bi se savijala ka tlu u smeru koji pokazuje stazu. Ona je vezivana za kočiće koji bi bili ubodeni u zemlju. Kako se mladica savije, tako će i drvo biti. Druga grana iz mladice bi bila puštena da raste pravo u vis, te tako da formira karakterističan oblik drva putokaza, gde su grane pod pravim uglom. Nekoliko generacija je radilo na pravljenju i postavljanju drva putokaza. Ukoliko zamislimo koliko vremena je potrebno jednom hrastu da izraste od mladice do velikog drveta, možemo izračunati koliko godina je potrebno da se napravi jedan putokaz i koliko strpljenja, truda i znanja je potrebno za taj posao.

Drva putokazi mogu imati različite oblike. Najčešće su u obliku krsta ili ćiriličnog slova g. U nomadskom stilu života, deca su od malena učena da žive u prirodi i sa prirodom. Snalaženje u prirodi nije bio hobi, već pitanje opstanka. Bilo im je lako da uoče i prepoznaju drvo putokaz po karakterističnim pravim uglovima i horizontalnim granama koje se retko mogu formirati same od sebe. Sa druge strane, manje iskusnim planinarima danas je lako da pomešaju drvo putokaz sa običnim drvetom čija je grana iskrivljena iz nekog drugog razloga. Pad drugog drveta, udar groma, vetra i drugi slični događaji mogu da učine da neko drvo sa svojim granama podseća na drvo

putokaz. Treba obratiti pažnju na granu koja pokazuje smer i utvrditi da li su ovi deformiteti nastali slučajno ili namerno, ljudskim radom. Ukoliko su nastali slučajno, na njima često postoji neki trag (npr. od loma ili udara

groma) i to nije putokaz. Drva koja su savijali indijanska plemena su sporije rasla u određenom smeru dugi niz godina, te nemaju znakove oštećenja.

Drva putokazi su jasno uočljiva u prirodi u svakom godišnjem dobu, čak i po dubokom snegu. Ne naružuju izgled šume, ne moraju da se obnavljaju svake godine

kao boja na kori drveta, table ili bilo koje „moderno“ rešenje, tako da su savršeno održiva. Ona stoje kao svedoci života u prirodi koju ljudska delatnost ne uništava i rada nekoliko generacija na markiranju staza koje možemo da koristimo i danas.

NEMANJA DAVIDOVIĆ

LAVINOZNO

**SVETSKA
RECESIJA VS
PLANINARSTVO
1:0**

Nadao sam se da ću u novi broj "Moje planete" ući sa nekim tehničkim temama, ali pošto nisam noj, a i nemam peska pri ruci, ne mogu da ignorišem ono što je, po svemu sudeći, najveći izazov za opstanak (masovnog) planinarstva kao sporta i pokreta-ekonomiju. Inflacija koja je započela još za vreme Covid-a, sada je u punom zamahu, svi stežu kaiš, traže dodatne prihode i sprovode mere štednje. I dok velike kompanije poput Folksvagena, Mete, ili Google-a masovnim (i naravno prinudnim) otpuštanjima smanjuju broj zaposlenih, broj registrovanih planinara se smanjuje sam od sebe. Znam, znam, planinari nisu zaposleni, ali sam morao privući malo pažnje zvučnim imenima. Sa stanovišta ekonomije, planinari su potrošači, a planinarenje ,roba'. ,Roba' je poskupela, a ,tražnja' se smanjila, a ovaj će tekst dati pregled šta je dovelo do ove situacije i pokušati da načne pitanje svih pitanja ,kuda sve ovo vodi'.

CENA SVEGA

Nema toga ko nije primetio, ali hajde da budem prvi koji će glasno i javno da kaže da je car go, planinarenje je postalo skupo. Da razložimo, počevši od najjednostavnijeg:

OPREMA

Spominjem je manje-više reda radi jer je reč o trošku pojedinca. Poskupela je koliko i sva druga roba, otprilike u skladu sa opštom inflacijom, slično kao i modna obuća i odeća, pa to nekako svi ne smatramo niti šokom, niti nekom kvalitativnom promenom koja bi nas odvratila od planine.

TROŠKOVI SMEŠTAJA

Iako se noćenja u ovim našim balkanskim planinarski domovima još naplaćuju po simboličnim cenama, oni nisu svuda opcija. Ne samo za Alpe, gde su cene

u domovima dobro povećane, već i za neke bliže destinacije gde domova jednostavno nema te se moraju koristiti smeštaji iz turističke ponude. A smeštaj direktno ulazi u trošak vikend akcija. Šatori su, naravno, i dalje besplatna opcija, ali je za većinu šatorovanje ,suviše nekomforno' da bi ga uopšte razmatrali kao opciju, pogotovo u zimskim uslovima, tako da oni, na žalost, nisu rešenje za masovno planinarstvo o kome pričamo.

TROŠKOVI PREVOZA

Covid period napravio je haos među autoprevoznicima- mnogi su bankrotirali, a mnogi i radili ispod cene ne bi li samo pokrili osnovne troškove. Moglo bi se reći da smo tokom perioda (polu) zatvorenih granica plaćali prevoz jeftinije nego što je trebalo, pa je skok došao naglo i kao svojevrsan šok, kako za organizatore, tako i za učesnike. Treba tome pridodati i rast cena putarina, vozačkih dnevnica, povećanja poreskih opterećenja, koji su se svi zajedno prelili na krajnjeg korisnika, tj nas. A najveća je stavka u troškovima.

TROŠKOVI ADMINISTRACIJE

Papiiiiiiii. Pisao sam već nekoliko puta o papirologiji nametnutoj planinarskim organizacijama. Jako je teško naći volontere za obim posla na koji je papirologija narasla. Neki klubovi računaju ih u trošak akcije, i ne krivim ih, ali zrno po zrno, pogača, ili dinar po dinar, preskupo.

PAD KUPOVNE MOĆI

Plate nisu ispratile rast troškova života. I to je nepobitna činjenica, potvrđena i od državnih zavoda za statistiku. Ako je zvaničan podatak da se i u Nemačkoj danas lošije živi, šta mi sa slabijim ekonomijama i možemo da očekujemo. Znači, ona razlika između plate i životnih troškova koja odlazi na lepe stvari kao što su bioskopi, kafane, pozorišta i putovanja, smanjila se. I iako neki od nas živimo za planinu, mora se priznati da ona nije nasušna potreba te se sa navedenim institucijama takmiči za sve manji budžet prosečnog građanina. Neki prelaze sa vikend na jednodnevne ture, neki smanjuju broj odlazaka, a neki jednostavno prestaju da se bave aktivnošću koju sebi više ne mogu da priušte, i organizovane ture menjaju trekingom u lokalnu, na najbližem brdašcu ili čak parku.

O ZAČARANOM KRUGU I POKUŠAJIMA IZLASKA

Ima jedna nezgodna stvar sa skaliranjem- što manje učesnika akcije, troškovi po učesniku su veći. Što su troškovi po učesniku veći, manje je onih koji mogu da ih podnesu, pa je i učesnika manje. Naravno, ovo ne traje beskonačno, i broj učesnika organizovanog planinarenja će se u nekom trenutku prilagoditi novoj, ekonomskoj realnosti, a dotle se organizatori na različite načine dovijaju da smanje troškove. Neki pribegavaju receptima konditorske industrije- manja čokolada u istom omotu, pa sad vikend akcija ne kreće petkom popodne već subotom ujutru, obarajući trošak za jedno noćenje ali i smanjujući period proveden na planini za odgovarajući broj sati, ili ubacivanje nekvalitetnijih sastojaka- lošiji, prevoz i smeštaj (nekad ispod svakog standarda), smanjivanje broja odgovornih lica (vodiča) na stazi i slično, izazivajući nezadovoljstvo i kvalitetom, a ne samo troškom akcije. Lično smatram da će sva dovijanja biti kratkog daha i da ćemo se, posle ovog prelaznog perioda morati suočiti sa novonastalom realnošću.

Još jedna loša posledica rasta troškova je svojevrsni ekonomski elitizam u smislu učešća na dugotrajnim turama u smislu toga da na izazovne uspone više ne idu najspremniji i najsposobniji, već oni sa najdubljim džepom. Vodiči prihvataju da povedu manje spremne kako bi se tura uopšte održala, dovodeći nekad u rizik i sam uspon grupe na vrh. Sportski rezultati padaju, manje se postiže, a planinarstvo gubi na reputaciji.

ŠTA DALJE?

Pitanje svih pitanja je da li će masovno planinarstvo kao takvo uopšte moći da opstane. Sva je prilika da će tvrdokorna baza zaljubljenika u planinu i druženje ostati verna klubovima ako ništa drugo, iz sentimentalnih razloga, dok će se tzv novi planinari osuti, prestati da se planinarenjem bave, ili preći u individualce.

Individualni odlasci u planinu, u manjim grupama, svojim prevozom, naspram punih autobusa, odavno

nisu novina. Napor vožnje, neodgovarajuća obuka u orijetaciji, nedostatak podrške veće grupe u slučaju nezgode su dosta dugo odnosili prevagu nad nižom cenom i fleksibilnošću koje ovakva organizacija donosi. Međutim, ako se biraju lakše, dobro markirane i prometne staze, ovo za same učesnike ne mora biti loše rešenje. Sa druge strane za klubove, kao nosioce organizovanog, masovnog planinarenja, ovi ljudi nestaju iz registra- ne učlanjavaju se, ne učestvuju na akcijama, takoreći izašli su iz sistema. Pokušaji da se ovi ljudi zadrže organizovanjem besplatnih tura, npr u dometu javnog prevoza imaju naravno i ograničen

domet, pošto raspoloživih destinacija nema previše.

Još jedna mogućnost individualizacije planinarenja i pritiska na klubove je opcija turističkih agencija da u okviru šire aranžmanske ponude daju i opciju planinarskih uspona uz angažovanje lokalnih vodiča. Ovo ne mora biti obavezno loše, dajući učesnicima garanciju putovanja i profesionalno vođenje, a lokalnim vodičima mogućnost zarade, ali razbija dosadašnji koncept masovnog planinarstva i grupnog odlaska iz mesta stanovanja na udaljenu destinaciju.

Jedno je sigurno, klubovi će smanjivanje ukupnog broja članova morati da prihvate kao nepobitnu

činjenicu. Proces će biti dug i spor, ali već sada stasavaju generacije planinara koji su planinarenjem počeli i nastavili da se bave van sistema, a pritisak troškova će mnoge naterati da im se pridruže. I kao što imamo određenu bazu planinara po navici vernih klubovima, tako, vrlo lako, možemo dobiti jednu novu, nastalu van tradicionalnog sistema, i vernu individualnom planinarenju.

Dobro, možda nas spase ekonomski oporavak, ali zamislimo se...

Dirito iz pera Gorana Vučićevića

TUCE SASA NEMA SVUDA ISTU VREDNOST

Ovo je jedna poučna priča o tome koliko smo još uvek daleko od ostatka sveta kad je u pitanju zaštita prirode. Junak priče je sasa sa fotografije.

Francuska cementara (ona koja nije došla kod nas)

Ima ta neka VICAT grupa iz Francuske koja se bavi cementom već 200 godina. Njen osnivač "Louis Vicat" je jedan od 72 naučnika i inženjera čije je ime urezano na Ajfelov toranj. Danas ovaj međunarodni gigant ima 5 cementara u Francuskoj, ali i cementare i pripadajuće resurse po celom svetu, tj. na svim kontinentima.

Kao jedan od resursa korišten je i kamenolom krečnjaka u blizini mesta Mépieu, gde su nakon završetka eksploatacije nastala i jezercica. Ova jezercica su 2008. proglašena za rezervat prirode po imenu "Étang de Mépieu" i ovim rezervatom upravlja organizacija "Lo Parvi" kojoj je ovaj gigant poverio upravljanje u njihovo ime.

Inače, 2021. godine oni su posadili 25.920 stabala kako navode u jednoj svojoj brošuri. 80% njihovih kamenoloma ima izrađen plan rekultivacije, a na 38 lokacija imaju plan upravljanja biodiverzitetom. Lepo je kad neko ko na takav način koristi/troši resurse i na neki način uništava i preoblikuje prirodne vrednosti poseduje svest o tome i radi što više može na "popravljanju", a da ih niko na to ne tera. Kod nas obično samo uhvate maglu (čast izuzecima, koji ruku na srce čak i rekultivaciju koriste da u stvari reše neke druge svoje probleme, ali to je već neka druga priča).

Restauracija livada i pašnjaka kao deo novog tehničkog rešenja - sve zbog tuceta sasa
2010. godine je usvojen projekat kojim je predviđena izgradnja transportne trake dužine 6 km koja bi prenosila kamen iz njihovog aktuelnog kamenoloma krečnjaka

do cementare "Montalieu". Koliki je značaj tog sistema transporta govore i podaci iz 2014. godine gde se navodi da se već par godina nakon puštanja u rad prenosi 700 tona kamena na sat.

Ovde bih stao na trenutak radi izvesnog poređenja. Po zvaničnim podacima kamioni Karin komerca za potrebe cementare u Beočinu prevezu 400 tura dnevno iz kamenoloma Mutalj udaljenog vazdušnom linijom otprilike tih istih 6 km (možda 7km). Ako svaki od njih nosi 12 tona to mu dođe 500 tona dnevno. Ovaj sistem u Francuskoj prenese za manje od sat vremena istu težinu kamena što ovi Karin pačenicima prevoze drndajući puteve tim teškim kamionima kroz NP za ceo dan. Tema za razmišljanje u svakom slučaju.

Priča se dalje razvija u vrlo zanimljivom pravcu. Naime, ustanovljeno je da projektovana ruta transportne trake prelazi preko površina na kojima se nalazi jedna ugrožena vrsta. Koja ugrožena vrsta? Pa ova današnja sasa iz mog prepodnevnog izveštaja sa Fruške gore, ali druga vrsta po imenu "pulsatilla rubra". Koliko je ima? Jedno tuce, 10 - 20 komada možda...

Šta su Francuzi uradili?

Utvrđeno je da je trenutno stanište samo fragment prethodno puno većeg staništa istog tipa i da je veći deo zarastao u žbunje i nisko rastinje. Takođe je ustanovljeno da ima puno "uspavanog semena" sase u zemlji pod tim rastinjem. Odlučeno je da se kao deo projekta "otvori" taj prostor obrastao rastinjem i vrati se u prethodno stanje pod travom i livadama.

Predviđeni prostor od 5ha je većinom izmalčiran, ali je ostavljen deo niskog drveća i žbunja zbog gnežđenja ptica. Za održavanje livada se dovodila stoka na ispašu.

Šta je rezultat?

Danas tamo cveta preko 30.000 sasa, a njihov povratak tj. otvaranje tog prostora je potpomogao i povratak brojnih orhideja raznih vrsta koje sa sasama obično dele stanište.

Da li neko može da zamisli da se kod nas u Srbiji ovako nešto desi? Zbog tuceta sasa? ■

O PLUTNJAKU U BANATU I NA OSTALIM "NAŠIM" PROSTORIMA

Kad god naiđem na neku naučnu emisiju o prirodi u Portugaliji ili Španiji nekako se uvek u njima autori dotaknu i hrasta plutnjaka i njegovog ogromnog značaja za tamošnji biodiverzitet, ali i ekonomiju. Da ne bih puno širio priču na podatke koje uglavnom možete pronaći i sami na internetu izneću samo nekoliko fascinantnih osobina ove magične vrste hrasta. Iako raste na siromašnom i suvom zemljištu i izložen je veoma visokim dnevnim temperaturama on svemu tome odoleva. Sporo raste, ali je dugovečan. Ne samo da kao i ostali njegovi rođaci daje žir, već pruža uočite brojnim retkim vrstama i šume plutnjaka se sa razlogom ubrajaju u staništa sa najvećom biološkom raznovrsnošću.

Uz sve to, on je našao način da živi sa čovekom u miru. Ljudi sa njega skidaju mrtvu koru koju znamo po imenu "pluta" već hiljadama godina, a poslednjih 300 godina sade nove šume plutnjaka zarad eksploatacije. Zaista zvuči neverovatno da se prvi sloj skida kad hrast napuni 25 leta, a zatim se skida na svakih 9-10 godina i to čak i sa hrastova koji su sada već u dubokoj starosti od 300 godina. Imaju 300 godina, ali i dalje daju plutu.

Često sam se pitao u ovakvim prilikama zašto se hrast plutnjak ne uzgaja kod nas. Na primer u Banatu? Siromašna banatska slatina i nepregledni pašnjaci uz vrela leta koja su sve duža i sve vrelija kao da su stvorena za junaka naše priče. Kako bi bilo lepo kad bi taj hrast bio razbacan po banatskim pašnjacima baš kao što ga ima u Portugaliji npr. Da se skloniš od sunca. Ovcama bi bilo lakše. Orlovi krstaši bi imali gde da sviju gnezdo. Ali ipak ga nema u ovim predelima. Raste samo u mediteranskim zemljama i to je to.

Izgleda da nisam jedini kome je to palo na pamet. Francuz Šarl Dubok je polovinom XIX veka usred Banata stvarno pokušao da uvede hrast plutnjak.

Šarl Dubok i njegov pokušaj

Nakon aneksije oblasti na severu današnje Rumunije po imenu Bukovina 1775. Austrijsko carstvo se okomilo na njegove šume, rude i ostale resurse, ali su imali mali problem: nisu znali kako da to sve prevezu do Beča. Da bi olakšali ceo proces plan je bio da se tamo izmeste i brojne fabrike koje bi na licu mesta obradile to bogatstvo u resursima. Naravno, samo krajnji proizvodi bi se prevozili u Beč. Lukavo, kako smo i navikli od njih. U vrlo kratkom periodu u Bukovinu je preseljeno 49 mlinova, 18 fabrika sira i putera, 18 mlekarica, 92 pilane i još gomila raznoraznih fabrika za dobijanje različitih finalnih

proizvoda od drveta. Već u narednom periodu je preneti i jedna fabrika slatkiša, fabrika za ekstrakciju tanina (u tom periodu je tanin bio tražen u kožarskoj industriji, a dobijao se od hrasta), 2 ciglane, fabrika ribljih konzervi, a otvoreno je i puno rudnika i kamenoloma. Neko bi rekao da ova priča o Bukovini liči na još neke priče o eksploataciji novoaneksiranih teritorija iz tog perioda.

Naravno, sve ovo je morala da prati i izgradnja infrastrukture, jer kako preneti to silno blago? Ovo je bio veliki poduhvat koji je zahtevao puno kapitala, a Habsburzi su baš tada bili u velikoj finansijskoj krizi. Donosi se odluka da se sve državne pruge povere koncesionarskim firmama, među kojima je najveća bila "Königlich-Kaiserliche Privilegierte Österreichische Staats-Eisenbahn-Gesellschaft" ili skraćeno St.E.G. koja je nastala udruživanjem austrijskog, francuskog, belgijskog i engleskog krupnog kapitala. Ovaj konglomerat je između ostalog dobio koncesije na sve rudnike i fabrike u rumunskom Banatu sa pripadajućim šumama 87.500 ha i obradivom zemljom 42.600 ha. Za malo novca. Zauzvrat su trebali da ulože u proizvodne kapacitete i da sve unaprede.

Koga dovode 1858. da upravlja svim ovim "poklonjenim" blagom? Pa našeg Francuza Šarla Duboka naravno.

Izgleda da je naš Šarl vrlo brzo "pukao" kada je shvatio koliko je velika moć koju ima u rukama, jer je prva genijalna novotarija koju je pokušao da uvede bila upravo sadnja plantaža hrasta plutnjaka usred tog sada "njegovog" Banata. Cela avantura je trajala 3 godine, tj. sve dok prva ozbiljnija zima nije uništila plantaže, jer hrast plutnjak ne podnosi pravu pravcatu zimu kad ume da bude više od mesec dana u minusu. Podnosi mraz, ali samo kad ga ima naizmenično. Šta se posle desilo sa našim Šarlom mogu samo da pretpostavim.

U svakom slučaju ja nisam Šarl i još uvek nisam pukao, ali lepo je maštati o plutnjacima na banatskim pašnjacima. Vidim se evo tamo, čuvam te ovce dok

hvatam 'ladovinu ispod starog plutnjaka i posmatram orlove krstaše kako krstare banatskim nebom. Seka mi pošalje dronom ručak kad se zaželim kuvanog, a ponekad ga donese i lično kad me se zaželi (bilo bi to verovatno sve ređe i ređe).

Plutnjaka ipak ima "kod nas"

Možda plutnjak u Banatu ne raste, ali u Crnoj Gori i Hrvatskoj sasvim lepo uspeva. Nažalost, tamo nije bilo nekog Šarla koji bi pokušao da podigne i plantaže, već su u pitanju samo izolovana mala staništa.

U Baru (onom Antibariju iz moje nedavne priče) na par stotina metara od mora, tačnije kraj plaže Topolica nalazi se Dvorac Kralja Nikole, a oko njega park. Ovaj park je danas zaštićeno područje, a između ostalog u njemu rastu i 4 stabla hrasta plutnjaka. Kog put nanese do Bara obavezno neka obiđe i ove plutnjake, ne viđa se tako nešto svakog dana.

Plutnjak u Puli je tek posebna priča. Tamo, na 2 km od centra grada živi jedna šuma - Šijanska šuma, a u njoj plutnjaci. Sami rastu i prirodno se obnavljaju, bez uticaj čoveka. Sama šuma se prostire na preko 150 ha i

bogata je i drugim prirodnim vrednostima poput 120 vrsta drveća i 10 vrsta orhideja. Naravno, šuma je pod zaštitom. Sama priča kako su plutnjaci došli baš ovde je takođe interesantna.

Kad je onomad Istra pripojena Austrougarskoj upravo je Pula odabrana za sedište ratne mornarice. Već 1853. je otvorena Ratna luka Pula, a 1860. je Šijanska šuma uključena u Carske i Kraljevske mornaričke šume kao rezerva sortimenta drveća za brodogradnju. Za potrebe brodogradilišta sade se hrast medunac, himalajski kedar, američki crveni hrast i eto i naš hrast plutnjak. Šuma kasnije postaje gradski park i omiljeno izletišta Puljana.

I na kraju

Eto ukratko i maksimalno skraćeno za kapacitet čitanja i pažnje prosečnog fejsbuk posetioca. Pluta je tu, celog života oko nas. Ideš na pecanje, plovak od plute. Otvaraš vino, eto plute. Sad se prave i ekološki podovi od plute. Materijal sa fantastičnim osobinama, a sve to zahvaljujući jednoj vrsti hrasta koja je odlučila da preživi u najtežim mogućim uslovima. ■

PEŠČANE OLUJE U PEKINGU I ŠLAJER CVEĆE

Nešto gledam vesti ovih dana i vidim da opet peščane oluje guše stanovnike Pekinga. Kažu da je tako svakog proleća. Zapitah se kog li je proleća to počelo i zašto.

Deforestacija Kine kroz istoriju

Još od XIII veka i početka rane industrijalizacije u Kini tamo nedostaje drvnih sirovina, prvenstveno u svrhe ogreva, tj. izvora energije. Većina kineskih prirodnih šuma koje su nekada pokrivala 3/4 današnje teritorije je posečena već do 1800. godine, a 20 miliona ha je posečeno samo u periodu čuvenog "Velikog skoka napred" zahvaljujući suludoj ideji Mao Cedunga da Kina za 15 godina pretekne Ujedinjeno Kraljevstvo

po proizvodnji čelika. On je to pokušao tako što je od seljaka stvorio topioničare koji su u brojnim malim topionicama širom Kine pravili čelik od svega metalnog što je moglo da se nađe, a za gorivo su trošili ogromne količine drveta koje su dobijali naravno sečom u velikim razmerama. Da ne širim priču previše: sledile su još luđe stvari, ali i velike nesreće poput najezde skakavaca, suše, poplava i na kraju ogromne gladi koja je za te 3 godine koliko je trajao ovaj suludi projekat odvela u smrt 14 miliona Kineza (po zvaničnim kineskim podacima, a neki smatraju da je bilo između 20 i 43 miliona žrtava).

Dodatno i završno povećanje seče se dešava nakon otvaranja Kine prema svetu tj. u periodu od 1978. do 1986. i na kraju 1990. godine Kina ima samo 5% šuma koje je nekada imala, a te šume su ostale u životu isključivo zahvaljujući činjenici što su bile na dalekim i nepristupačnim lokacijama. Kasnih 90-ih godina vlasti u Kini zabranjuju seču šuma, ponajviše zbog razornih poplava koje ih pogađaju u tom periodu.

Kineski veliki zeleni zid

Paralelno sa ovim procesima tj. te iste 1978. godine kreće i program izgradnje "Velikog zelenog zida" koji je trebao da poput onog njihovog poznatijeg velikog zida zaustavi invaziju. Invaziju peska. Naime, pustinja Gobi je zauzimala godišnje 3.600 km² travnatih površina, a oluje su još dodatno "čistile" 2.000 km² plodnog tla. Iako mnogi smatraju da je ceo poduhvat jalov, on se i dalje sprovodi.

Mnogi danas ovaj pojam vezuju za istoimeni program pošumljavanja u Africi, ali ova ideja potiče kao što vidimo iz Kine. Ono što je zanimljivo je da ovo nije prvi put da Kinezi grade veliki zeleni zid na tom mestu.

Naime, manje je poznato da je ovaj zid prvi put izgrađen još za vreme dinastije Sung. Cilj je bio da se

postavi prirodna barijera od napada naroda Kitana (Kidana) tj. dinastije Ljao. Genijalna strategija je predviđala izgradnje dva tipa staništa:

- 1) močvare, jezera i bare
- 2) šumski pojas brešta i vrbe

Brest i vrba su odabrani kao vrste koje brzo rastu, nisu zahtevne i prilagodljive su različitim uslovima. Već u prvoj narednoj invaziji sa severa ova taktika se potvrdila kao uspešna kada su porazili dinastiju Ljao koja je pretrpela žrtve od 30.000 mrtvih i duplo više ranjenih, što je dovelo i do ključnog mirovnog sporazuma između ove dve dinastije.

Vremenom je pod uticajem raznih faktora ovaj prvi "veliki zeleni zid" u istoriji uništen. Jasno je da je pojava ovih sve intenzivnijih peščanih oluja i sve veće i jače dezertifikacije iz pravca pustinje Gobi posledica upravo ove politike eksploatacije šuma iz doba komunizma, jer ih pre toga nije ni bilo.

Neki savremeni tokovi u Kini

Kina je nedavno pokrenula program pošumljavanja kojim bi za 5 godina pošumili skoro istu površinu koja je obešumljena u komunističkom periodu tj. skoro 18 miliona ha čime bi postigli 25% pošumljenosti države. Istovremeno zbog sve većih tj. ogromnih potreba i apetita za drvom Kina se okrenula seći šuma u ostatku sveta. Samo neke činjenice:

- Pola posečenih stabala u svetu završi u Kini.
- Kina uvozi tropskog drveća koliko Evropska unija i SAD zajedno.
- Takođe je najveći uvoznik ilegalno posečenog drveća.
- Najviše su na udaru susedne države poput Mjanmara, Indonezije i Rusije.
- Trećina uvoza drveta u Kinu dolazi iz Rusije.
- Kineski apetiti za drvom ugrožavaju i šume u Africi, ponajviše u basenu Konga

Neko bi dodao da su se navadili i na naše hrastove i bukve, ali nije to tema priče. Naime, sve ovo sa peskom me podsetilo na neke naše slične priče, tj. na priče o našim peščarama, ponajviše na Deliblatsku peščaru.

Naše peščare i pionirske vrste

Kao što je poznato, nekako u istom istorijskom periodu (XVIII vek) su drevne i autohtone šume Deliblatske kao i Subotičke peščare uglavnom devastirane i posečene. Subotičke šume posečene "zbog hajduka koji su se u njima skrivali", a šume Deliblatske peščare posekli i devastirali Turci. Posledice su bile na oba mesta iste: pesak se oslobodio i počeo da zasipa daleko... ajd što je zasuo Suboticu, nego je stizao i do Beča, a to se već nije moglo istrpeti. Znamo šta je usledilo: ogromni naponi generacija carskih šumara da se peščare pošume i ovaj pesak trajno veže. Što jedan usere, drugi počisti - tako to ide kroz istoriju.

Svuda gde se pojavljuje slobodan pesak dolaze i pionirske biljne vrste kojima on odgovara. One ga osvajaju i vezuju svojim korenjem. Jedna od takvih vrsta je i junak

današnje priče "Gypsophila paniculata". Mnogi ovu biljku znaju kao "šljajer cveće", ali i kao belu sapunjiku. Ne treba je mešati sa "Saponaria officinalis" koju isto zovemo sapunjika, jer i njen koren sadrži saponin i raste na istim staništima.

Zašto je bitna ova biljka za današnju priču? Zato jer je verovatno upravo u tom periodu kad se pesak "oslobodio" ona zazuzela velike površine. Danas je ona zaštićena i retka, jer nema više takvih staništa, tj. ima ih vrlo malo, pa se i ona može retko naći u prirodi kao samonikla. Poslednja prirodna staništa su joj upravo u našim peščarama. Još pre 100 godina ona tu nije bila tako retka, skupljala se i koristila u brojne namene.

- 1931. godine "Jugobilje" iz Novog Sada oglašava prodaju praška ovog korenja za potrebe kožarske industrije
- 1932. godine je u Deliblatskoj peščari izvađeno 317 kg žila ove biljke i ostvaren prihod od tadašnjih 15.486 dinara.
- 1940. godine se navodi da je ostvaren povećan izvoz korena sapunjače.

Korist, štete i potencijal sapunjike

Osim što su neki kod nas saponin iz korenja ove biljke pre 100 godina koristili da bi dobili penušavu limunadu, ova biljka je tradicionalno poznata kao izvor prirodnog sapuna, a na Bliskom istoku se i danas koristi za te namene. Možda su baš ti Turci koji su opustošili Deliblatsku peščaru preneli znanja o upotrebnosti vrednosti ove neverovatne biljke.

Postoji ogroman broj kozmetičkih i farmaceutskih proizvoda koji koristi ekstrakt korenja sapunjače, tako da je prava jagma za ovom sirovinom u svetu. Zanimljivo je da je najveći proizvođač Peru, gde je ova biljka došla preko okeana kao strana vrsta. Naime, već preko 100 godina ovo cveće ne gubi na svojoj popularnosti kod cvećara i izgaja se po celom svetu, pa se desilo da je osvojila i brojne teritorije u Americi. Ne zovu je uzalud "šljajer cveće" jer šljajer (sleier) na nemačkom znači veo i često se koristi baš za bukete koje neveste nose na venčanju.

U Severnoj Americi je smatraju invazivnom, naročiti u oblastima oko Velikih jezera gde potiskuje autohtone biljne vrste. Jedan naučni rad je utvrdio da iako su invazivne nisu tako loše jer su na svojim osvojenim staništima svojim prisustvom i uticajem znatno uvećale biodiverzitet i dovele razne druge vrste insekata i biljaka.

Iskreno, šta sam sve našao o ovoj biljci mogao bih da napišem još pet puta ovoliko, pa da ne bude dosadno. Nadam se da ova priča nije bila dosadna. Toliko toga ima zanimljivog oko nas, a da nismo ni svesni. Pustinjske oluje u Kini su sigurno neizbežne za Kineze, ali eto mene su dovele do šljajer cveća. Možda bi njih spasilo šljajer cveće. Eto i povoda da se ode do Deliblatske peščare kad šljajer cveće počne da cveta.

Možda kupim jutro neke peskovite zemlje u Banatu i posejem šljajer cveće. Em će pčele biti srećne, biće meda, biće cveća za prodaju, a od korenja ima da se obogatim. Nemojte širiti ovu moju ideju, hoću da budem prvi (da ne kažem "pionir"). ■

REČ PLANINA - KAKO TO RAVNO ZVUČI

Da li znamo kako je nastala reč "planina"? Ja nisam imao pojma, pa sam krenuo da pretražujem ovaj jadni gugl i da ga mučim i maltretiram. Pretraga tipa "planina poreklo reči" baš i nije urodila plodom, tako da mi je bilo jasno da ovo neće biti lak zadatak.

Na prvi pogled mi je delovalo da reč ima latinski koren "planus" tj. ravno, ali nikako nisam mogao da dovedem u vezu "planinu" i "ravno". Kad pogledaš ko sve koristi reč planina vidiš da su to mahom narodi bivše Jugoslavije i Bugari. Istovremeno se podjednako koristi

da je tu od juče, ili da je nekad tu bila neka druga reč koja je eventualno zamenjena. Nekako je jasno da je i "planina" dugo tu među nama, ali otkad?

Upravo zato sam ostao zbunjen kada sam naišao na objašnjenje da je u pitanju staroslovenska reč "polnina", sa varijacijama na poljskom "plonina" ili na ukrajinskom "polonyna". Dakle, pra-Sloveni su je koristili, pa se tako raširila... OK.

Istovremeno sam našao na jedno izvanredno i bogato dokumentovano objašnjenje dr Slavoljuba Gacovića, čuvenog istoričara vlaščkog porekla

šumske granice. Za njih je to "golo" i bez rastinja bilo ravno tj. "plana", a sva ta takva područja "planine". Gacović dalje tvrdi da se "planina" na taj način proširila sve do Poljske i u mnogim narodima preovladala kao termin u savremenom govoru, a slovenska reč "gora" ostala kao sveprisutna, ali pomalo arhaična (ovo na kraju o "gori" ja zaključujem).

Da li je naš Slavoljub u pravu, ili nije - teško je reći. Istina je verovatno negde između, ili "negde tamo".

Inače, danas su "gora" i "planina" u običnom govoru sinonimi, ali u geografskom smislu postoje jasne

i reč "gora", ali nju koriste i razumeju svi slovenski narodi. Kad kažeš "gora" svaki će Sloven znati na čega misliš, ali kad kažeš "planina" baš i neće.

Jasno je da je "gora" bila nekada ranije više u upotrebi već kad pogledaš nazive mnogih planina, kao i mnoge izvedene reči i reči koje imaju "gorski" pridev, ali s druge strane "planina" se pojavljuje u pesmama iz pretkosovskog ciklusa, a kad se nešto nalazi u desetercu teško

koji je ceo svoj život posvetio istraživanju Vlahi i Rumuna na ovim prostorima u njegovoj knjizi "Etimologija neslovenskih osnova u ojkonomiji Vidinskog Sandžaka XV i XVI veka" i to na 64. strani. Ukratko, romanizovani Vlaški nomadi su je vremenom uveli i raširili kao termin u komunikaciji sa Slovenima, a za njih je "planina" bila ravna/gola oblast na tamošnjim visovima. Dakle, pašnjaci i golet najčešće iznad prirodne

razlike. Planina je kako vidim najviši kopneni reljefni oblik i ima vrhove iznad prirodne šumske granice. Gora po nekima čak nije ni odmah ispod planine, već postoje "pretplanine".

Nekako je sve bilo jednostavnije dok sve ovo nisam saznao. Sad kad čujem "Hajdemo u planine!" ima uvek da se zapitam "Gde ćete? Na planine, pretplanine ili na neku goru?". Možda mi ipak bude sve ravno... kao planina. ■

NEŠTO ŠTO NISTE ZNALI O DIVLJEM KESTENU, A JA SAM ETO SAZNAO

Za početak: divlji kesten kog znamo kao takvog (*Aesculus hippocastanum*) nije u rodu sa "pitomim" kestenom. Čak nije ni kesten. Ovo su mnogi već znali. A evo i ponešto što niste znali.

Ovaj naš divlji kesten je jedini u rodu u kom je samo 13 vrsta, a da je poreklom iz Evrope. Preciznije, on je sa južnog Balkana. On je tercijarni relik, endem. Ugrožena vrsta. Procena je da ima još samo 5000-9000 jedinki u preostalim populacijama na jugu Balkana. Da nije neko uvezao polovinom XVI veka seme iz Turske u Češku ne bi danas možda ni znali da postoji. Pravi je sticaj srećnih okolnosti što su ga Evropljani tako rado prihvatili i što je postao popularna i poželjna vrsta za drvorede i parkove. Jasno je da ga uzimamo zdravo za gotovo. Ono što nije jasno je da njega uskoro više neće biti tamo gde mu je prirodno stanište, a u urbanim sredinama gde se sadi je sve više ugrožen od određenih insekata i gljivičnih oboljenja. Ne samo to, već u mnogim zemljama gubi na popularnosti i radije sade neke druge vrste, jer im je komplikovano da se nose sa problemima poput gomile kestenja u jesen. U Engleskoj čak smišljaju načine kako da spreče da uopšte i rodi kesten.

Populacije

- 1. Grčka:** 1.500 jedinki u 98 subpopulacija. Samo 6% sa zadovoljavajućom regeneracijom, 62% nema potomke.
- 2. Albanija:** 500 jedinki, stabilna populacija iako se donedavno smatralo da ih ni nema.
- 3. Makedonija:** 100 jedinki po nekim procenama, ali verovatno ima više.
- 4. Bugarska:** ne zna se tačan broj, izolovana populacija.

Još do pre milion godina bilo ga je širom Evrope. Nestankom velikih sisara koji su uglavnom bili glavni vektor širenja vrste, klimatskim promenama, povlačenjem pred drugim vrstama, kao i usled uticaja ljudskog faktora danas ga ima koliko ga ima... malo, a biće ga još znatno manje.

Sve u svemu, strategija da osvaja nove prostore rađanjem što krupnijeg semena kojim će se hraniti krupni sisari i tako ga širiti dalje je propala baš kad i ti krupniji sisari. Ostao je tamo gde je, a onda su došle prilagodljivije vrste i potisnule ga. Ostade kao i ona naša Pančičeva omorika samo u nekim budžacima i nedodijama.

Pametno cvetanje

Ono što me još oduševilo kod njega je cvet i cvast. Gledam ga otkad sam se rodio, bilo ga je svuda gde sam živeo, ali nikad mi nije palo na pamet da o njemu saznam malo više. Kao što rekoh: uzimamo ga zdravo za gotovo.

Njegova cvast ima puno cvetova. Oni su neobično strateški raspoređeni: dole su ženski, u sredini muško-ženski, a gore muški. Samo dole na kraju bude i "kestenja". Iako se u svojoj evoluciji oslonio i na oprašivanje pomoću insekata i na oprašivanje pomoću vetra, ipak mu je vetar alternativna opcija (iako ćete u mnogim izvorima naći suprotnu informaciju...

generalno, koliko sam upravo shvatio ljudi baš puno lupetaju po internetu kad je divlji kesten u pitanju).

Da bi privukli insekte oni proizvode obilno i nektara, a i polena. Nedavno je i eksperimentalno dokazano da bela boja njegove cvasti (kao i miris naravno) služi da privuče insekte sa daljine, a žuta fleka na neoprašenim cvetovima služi da ih precizno navede na prašnike i do nektara. Čim se cvet opraši žuta boja se menja u crvenu koju insekti ne vide (u roku od 24h), a nektar se više ne luči. Pogledajte ovih dana te njegove cvetne grozdove, možda se još ponegde nađe neki cvet sa žutom flekom.

Ima još puno zanimljivih priča i činjenica u vezi ovog fantastičnog drveta kog eto uzimamo zdravo za gotovo, a malo je vremena i pažnje. ■

NEOBIČNA TAKTIKA NEKIH ŠUMSKIH ORHIDEJA

Kao i obično, svoju šetnju u prirodi i ono što tamo vidim i pronađem pokušavam da iskoristim tako što ću nešto novo da naučim i saznam o onome što sam video. Danas ću ukratko da vam prepričam ono što me je fasciniralo kod šumske orhideje koju sam juče prvi put našao na Fruškoj gori. U pitanju je vrsta "*Cephalanthera damasonium*". Našao sam 4 primerka u mračnoj i senovitoj šumi. Da bih dobro objasnio šta me je to tačno fasciniralo moram prvo izokola, tj. da prvo pojasnim neke opšte stvari u vezi orhideja.

Familija orhideja je jedna od dve familije cvetnica sa najvećim brojem vrsta (trenutno se zna za oko 28.000 vrsta). Ova familija drži još jedan rekord među cvetnicama, a to je da njene vrste imaju najmanje seme. Uobičajena veličina semena većine orhideja je ekvivalentna zncu prašine. Koliko je to sitno seme možda najbolje ilustruje podatak da jedna čaura tropske orhideje "*Cycnoches chlorochilon*" sadrži 4 miliona zrna, a npr. 1 gram semena "*Aerides odorata*" sadrži 3.4 miliona zrna.

Iz ovih podataka je jasno da su orhideje evolutivno razvile vrlo uspešnu taktiku razmnožavanja tako što samo jedna jedinka emituje u okruženje na milione semenki i na taj način povećava šanse za rast novih generacija. Genijalna strategija. Međutim, kako je moguće da se iz tako sitnog semena uopšte razvije jedna orhideja, da se išta razvije? Šta sadrži to seme, kako je bilo šta uopšte stalo u jedno tako malo zrno? E upravo tu je "kvaka" i početak jedne fantastične priče o simbiozi između vrsta.

Seme orhideje je prosto, da prostije ne može biti. Embrion u formi sferičnog klastera ćelija obmotan poput nekog balona košuljicom koju čini sloj debljine jedne ćelije. Kao i svaki balon i ova zrna su u stvari prilagođena širenju pomoću vetra. Međutim, nisu predviđena da lete predaleko (objasniću i zašto). Dakle, seme ne sadrži nikakve rezerve hrane koje bi poslužile embrionu za klijanje. Nula rezerve. Pa kako onda uopšte isklja

seme orhideje? Šta mu vredi što ga ima svuda na milione i milijarde, kad neće iskljati?

Samo mala digresija: ovakvo seme je rezultat još jedne genijalne taktike orhideja. Naime, seme takvo kakvo je zahteva minimum ulaganja energije od strane orhideje i one na ovaj način drastično štede svoje resurse. Ekonomično i praktično.

Da se vratim na ključno pitanje: kako seme orhideje uopšte isklja?

Odgovor je kompleksan, a sam proces još kompleksniji. Suština (onako kako sam ja razumeo) je da orhideje (sve osim izuzetaka) stupaju u vezu sa jednom vrstom

gljive, ili sa raznoraznim vrstama gljiva (simbioza zavisi od vrste do vrste) i gljive su te koje omogućavaju klijanje stvaranjem veze sa semenom orhideje. Kad ovo shvatite, onda postaje jasno zašto orhidejama nije u interesu da seme odleti daleko, jer se one oslanjaju upravo na gljive koje su u njihovom okruženju, a ako ih vetar odnese daleko nemaju garanciju da će tamo naići na "plodno tlo" odnosno na gljive sa kojima stupaju u simbiozu. Orhideje uglavnom idu na sigurno. Padnu negde nedaleko od roditelja, jer tu su verovatno i te gljive, tu je isto svetlo, isti tip

zemljišta... generalno isti uslovi koji im garantuju da će uspeli, jer su i njihovi roditelji baš tu uspeli. Naravno, nije ovo pamet u pravom smislu te reči, ovo je rezultat duge evolucije.

Kod većina orhideja se nakon klijanja i razvijanja izdanka (to je naravno proces koji može da traje godinama) simbiotska veza sa gljivama raskida, tj. postaje beznačajna (gljive ne mogu da se "otkače" od orhideje). Postoje neka tumačenja koja govore da tako odrasle orhideje tada "vraćaju uslugu" gljivama. U svakom slučaju neke orhideje (najčešće one koje žive u senci drveća) zadržavaju ovu vezu i dalje u smislu da se i dalje jedino oslanjaju na hranu koju dobijaju od gljiva (a ove opet od drveća sa kojim su takođe u simbiozi tj. mikorizi) što je još magičnija veza među vrstama. Ove orhideje nemaju hlorofil, jer im ne treba. Primer za to je gnezdovica (*Neottia nidus-avis*) koju sam juče našao u šetnji i koja se može naći u ovo doba po našim mračnim šumama.

Sad kad sam ovo objasnio (nadam se) mogu da objasnim i zašto je ova naša *Cephalanthera damasonium* kojoj sam posvetio današnje pisanje toliko zanimljiva.

Odgovor može biti i očigledan kad je ugledate u tamnoj i mračnoj šumi tako zelenu. Ponekad je to njeno zeleno jedino zeleno što uopšte i vidite u toj debeloj senci drveća. Kako je moguće da je tako zelena, kad je tamo tako malo svetla, a bez svetla nema ni hlorofila?

Stvar je u tome što se ona poput gnezdovice snabdeva ugljenikom, tj. dobija energiju preko veze sa gljivama, ali istovremeno i kreira ugljenik, tj. stvara energiju i fotosintezom. Ono što je dodatno zanimljivo je da ove orhideje imaju i svoje albino forme, tj. jedinke koje nemaju hlorofil. Što se tiče veličine nema razlike između ove dve forme, što znači da imaju jednake uslove za rast. Jedina razlika između ove dve forme je u stvari to što se albino forme u znatno većoj meri oslanjaju na gljive.

Ovo je fenomenalna taktika koja im omogućuje da budu jednako uspješne u različitim svjetlosnim režimima. Bitno je samo da su im tu negde u blizini i njihove gljive - partneri. Naravno, gljivama su opet

bitne mnoge druge stvari te tako dolazimo do jednog kompleksnog, ali ipak fragilnog sistema gde je dovoljno ugroziti jednu kariku (npr. drvo koje je u mikorizi sa gljivama) pa da se ugroze i sve

ostale karike. Ono što na sreću malo olakšava opstanak orhideja iz roda "Cephalanthera" je to što one rastu iz rizoma, a ne iz krtole, te se jedinka može razviti i iz parčeta rizoma. ■

DROGIRANJE OPRAŠIVAČA I OSVAJANJE AMERIKE

Zvezda današnje priče je orhideja po imenu "Epipactis helleborine" ili po naški "Širokolisna kaluđerka". Nisam pronašao nigde zašto je zovemo kaluđerka, Hrvati je zovu "kruščika". Našao sam je u šetnji pre dva dana i to u velikom broju na širem potezu. Ne znam kako mi je privukla pažnju s obzirom da je tek olistala, tako zelena u masi svega zelenog. Verovatno mi je zalila malo na onu što sam juče o njoj pisao, na Cephalantheru. Druga srećna okolnost da je primetim je bila to što obožava da raste kraj šumskih staza. Kad sam uočio jednu, počele su same da me "viču" u prolazu. "Eno tamo još jedna... vidi tamo dve... o evo ih opet... o ne opet... evo je, baš ih ima puno..." - otprilike je tako tekao moj monolog u šumi.

Zašto ih ranije nisam primetio? Zato što je nisam ni tražio, niti gledao da je nađem. Zeleno nešto među raznoraznim drugim zelenim biljkama. Ona će cvetati tek negde tamo u julu verovatno. U julu ja obično gledam gljive (ako uopšte idem u šumu jer je vrelo i ima komaraca, obada i ostalih letećih stvorenja koja dosađuju i grizu) i ništa drugo osim njih ni ne vidim. Mogla je da mi maše svojim cvetovima i ja je ne bih konstatovao. Ajd' što je ja nisam primetio, već je nije primetio niko drugi od mojih prijatelja koji objavljuju svoje izveštaje iz šume na fejsbuku. Ni ne znaš da je ima, a kamoli da je ima u tolikom broju.

Dakle ima je, baš je česta. Ne samo na Fruškoj gori, nego po celoj Srbiji. Raste u ravninama, kao i na visokoplaninskim područjima. Raste na raznovrsnim tipovima zemljišta. Eurivalentna je, tj. ima široku sposobnost prilagođavanja (široku ekološku valentnost) koja joj omogućava opstanak u vrlo različitim uslovima. Kod nas raste uglavnom po šumama, ali može se reći da ne bira ni šume. Izuzetno je uspešna u osvajanju ruderalnih staništa (staništa koja nastaju pod antropogenim uticajem tj. uticajem ljudskih aktivnosti). Jedna neverovatno prilagodljiva i snalažljiva orhideja. Možda je jedan od glavnih razloga ove njene prilagodljivosti to što stupa u mikorizu tj. simbiotski odnos sa raznim vrstama gljiva, pa čak i sa tartufima. U jednom naučnom radu su izbrojali

preko 50 raznoraznih vrsta gljiva sa kojima je u mikorizi. Dakle, ona ne bira ni simbiotske partnere. Reklo bi se da nije probirač ni u čemu. Drži se one stare dobre "Probirač dobije otirač" i ne bira. Ne samo da ne bira, već se i sama menja poput kameleona u morfološkom smislu. Cvetovi su različitih boja i varijacija, baš kao i lišće i stabljika. Ova njena ogromna prilagodljivost je jako bitna za drugi deo moje priče.

Inače, baš kao i ova cephalanthera od juče nalazi se na spisku zaštićenih vrsta Srbije. Ima stvarno puno zanimljivosti u vezi ove orhideje, ali ja ću prepričati samo dve.

Drogiranje oprašivača

Orhideje koriste raznorazne mehanizme da bi privukle svoje oprašivače, a mnogi od tih mehanizama se baziraju na prevari. Ova naša je poštena u tom smislu i ne šteti se kad je u pitanju nektar. Jednim ispitivanjem se došlo do čak oko 50 različitih hemijskih jedinjenja koje sadrži nektar ove orhideje. Mnogi od njih su zaduženi za privlačenje oprašivača, a neki za omamljivanje, pa bogami i drogiranje, jer nektar sadrži i morfinan. Dakle, insekti se maltene "navuku" na nektar ove orhideje i dolaze ne samo da bi se osladili, već i zbog "tripa".

Kako to već ide sa drogiranjem, svaki diler ima brojne i raznovrsne mušterije, pa tako i ova orhideja privlači razne vrste insekata iz rodova i familija: Syrphidae, Mycetophilidae, Ichneumonidae,

Formicidae, Vespidae, Apidae, Anaspididae, Cantharidae, Coccinellidae, Nitidulidae, Lagriidae, Malachiidae i Arctiidae. Ne znam da li se ponekad i potuku oko "doze", ali jasno je da je ova taktika sa drogiranjem izuzetno uspešna i da ovoj orhideji obezbeđuje uspešnu reprodukciju.

Insekti lako pronalaze ove orhideje zahvaljujući upravo ovim gore navedenim hemijskim jedinjenjima. Sve ide obično u dve faze: cvetovi emituju miris koji sadrži derivate vanilina, furfurala, etanola, eugenola i ostalih mirisnih komponenti i taj miris dovodi insekte do cveta. Zatim sledi ispijanje nektara u kom su derivati morfinina i indola i drogirani insekt odleće sav srećan i zadovoljan. Verovatno se vraćaju nakon što ih prođe dejstvo, jer život insekata je sigurno mnogo bedan,

stresan i nesrećan i ovo sa drogiranjem im dođe kao bekstvo iz ružne stvarnosti. Ne znam šta se dešava sa njima kad ove orhideje iscvetaju, verovatno nastupa neka apstinentska kriza. Možda tako nadržani krenu da ujedaju i ubadaju sve oko sebe.

Na stranu ovi moji proizvoljni zaključci: ako u julu šetate šumom i opazite nekog letećeg insekta kako bezglavo leti (poput onog "pijanog Tome" iz one moje druge priče od onomad) moguće je da je negde u blizini i ova orhideja. Ne znam da li taj nektar deluje i na čoveka, nisam pročitao nigde tako nešto (mada sam siguran da je to nekom već palo na pamet da proba).

Orhideja kao korov

Pomenuo sam gore prilagodljivost. Upravo ova prilagodljivost je bila ključna da jedna orhideja po prvi put osvoji čitav kontinent. U pitanju je baš ova naša orhideja iz priče, a kontinent koji je osvojila je Amerika. Severna Amerika preciznije. Prvi put je primećena tamo pre oko 100 godina i izazvala pravu naučnu raspravu, jer nisu bili sigurni da li je to neka nova autohtona vrsta ili došljak iz Evrope. Ispostavilo se da je ovo drugo u pitanju, jer je ubrzano krenula da osvaja široke prostore. Tamo je zovu "korov orhideja". Čak je i tretiraju kao

ŠLAG NA TORTI - TARTUFI I ORHIDEJE

Nakon što sam u dve uzastopne objave od pre par dana prepričao zanimljive činjenice u vezi dve vrste orhideja iz roda Cephalanthera i Epipactis koje sam našao na jednom širem potezu tokom šetnje po Fruškoj gori i malo vas upoznao sa njima (neki su to sve već znali) ne mogu, a da ne povežem upravo ove dve vrste orhideja sa pričom o tartufima.

Tartufi... sad su se opet mnogima zacaklile okice i srce počelo ubrzano da kuca. Tartufi to često izazivaju kod nekih ljudi.

Da pređem na konkretnu priču. Naime, baš ove dve vrste orhideja iz moje šetnje često stupaju u simbiotsku vezu, tj. mikorizu upravo sa nekim vrstama tartufa. To je dokazano u više naučnih radova, par radova koje sam ranije čitao su iz Mađarske i došli su tamo do praktičnih rezultata gde je utvrđena povezanost orhideja i tartufa u šumama sa vrlo sličnim parametrima kao na Fruškoj gori. Ovo o čemu danas pričam je iz Poljske, koja opet nije toliko drugačija od Srbije.

U Institutu za šumska istraživanja u Poljskoj razvijali su još od 2007. godine metodu po imenu "Virtualni lov na tartufe". Metoda se bazira na 12 osnovnih parametara koji su prepoznati da su od uticaja na potencijalni nalaz tartufa:

1. Osnovna stena (bedrok)
2. PH vrednost tla
3. Sadržaj kalcijuma u tlu
4. Sadržaj kalcijum-karbonata u tlu
5. Odnos ugljenika i azota u tlu
6. Struktura tla

korov. Osvojila je čak i urbane sredine. Pokazala se jako žilavom. Neki su zaticali prizore kao sa onih fotografija u kojima priroda pobeđuje: ovu našu orhideju kako probija asfalt i cveta u punom sjaju. Kada se pogledaju nalazi ove orhideje na www.inaturalist.org može se videti da je osvojila istok kontinenta, a da naveliko osvaja i zapad.

Kako je ovo bilo moguće?

Izgleda da je bila osuđena na uspeh. U Severnoj Americi postoji samo jedna orhideja iz ovog roda koja je autohtona i to "Epipactis gigantea", ali je njena rasprostranjenost tamo ograničena na deo zapadne obale. Očigledno nije imala pripremljen teren u tom smislu, a svojim širenjem ne ugrožava nijednu domaću vrstu orhideje. Samim tim, nema ni konkurenta. Jedini problem je trebao da joj predstavlja nedostatak gljiva koje bi joj bili partneri. Međutim, ona se izgleda jako brzo snašla i pronašla nove partnere među ovim američkim gljivama.

Sve u svemu, jedna neverovatna orhideja. Nemam da priložim nijednu svoju fotografiju cveta, pa prilažem neku koju sam našao na internetu. Ostale fotografije su od prekjuče sa terena. Obratite pažnju na njen izgled, možda je pronađete i vi negde u šetnji. ■

7. Nadmorska visina

8. Tip šume

9. Struktura šume

10. Broj drva domaćina tartufa

11. Prisustvo određenih vrsta insekata

12. Prisustvo određenih vrsta orhideja

Napravili su jednostavan softver koji iskazuje potencijal nalaženja tartufa na staništima na kojima su poznate vrednosti ovih 12 parametara (izmerili).

2015. godine su testirali ovaj softver tako što su uneli podatke za brojne lokacije i došli do 20 potencijalnih lokacija u 5 različitih makroregiona u Poljskoj. Terenski lov na tartufe je sproveden od juna do oktobra uz pomoć obučanih pasa.

Rezultat: na 14 od tih 20 lokacija su i pronađeni tartufi.

Čini mi se da imam sve karte u rukama. Još samo da nabavim obučenog psa. Ili da sam krenem da njuškam. ■

K CARU AUSTRIJANSKOMU - USPON NA ORTLER

U mojoj rodnoj Koprivnici nekada davno, u vrijeme Austro-ugarske monarhije, postojao je hotel imena „K caru austrijanskomu“. Nekako u to vrijeme dok su konobari u bijelim pregačama gospodi posluživali čaj i kavu, mali Gavriilo Princip je na satu zemljopisa digao ruku i radozno pitao „Učiteljice, a koji je najviši vrh naše domovine?“. Učiteljica mu pokaže na karti 3905 m visoki Ortler u južnom Tirolu, a mališa će na to „Ma neće to još dugo tako!“. Ostatak priče vam je poznat. No, ja sam otišao tamo kako bih ispisao jednu svoju priču. Odabirući destinaciju za veliko ljetno putovanje, odluka je pala na Dolomite. S obzirom da je Ortler blizu, kao najviši i vrlo izazovni vrh bivše monarhije, odlučio sam da se prvo popnem na njega. No, došavši u Sulden, na Dolomite sam potpuno zaboravio...

USPON DO PREDVORJA CARSTVA

Stigao sam javnim prijevozom u Sulden, mijenjajući buseve i vlakove. Naposljetku, moje dvije torbe i ja stigismo u centar sela podno bijelih vrhova koji paraju nebo! Tako su divni, zastrašujući, izazovni... „Ne boj se izazova, oni su dio tebe, dio tvoje priče. Izazovi su tebe odabrali! Što je izazov veći i opasniji, vredniji je!“ govorio je pokojni slovenski alpinist Tomaž Humar, a cijelo uzbuđenje protkano je neizvjesnošću i stanovitom dozom straha. Na samom početku staze koja vodi u planinska bespuća, nalazi se stara crkvice sa spomenikom posvećena poginulim alpinistima. Krenuo sam u popodnevni satima prekrasnom stazom koja vodi šumom stoljetnih ogromnih borova. Nakon sata vremena eto me i na otvorenom terenu, te ostacima ledenjačke morene. Penjem se na 2500

m prema Tabaretha hutte, a usput me oprala i kiša. U dom sam stigao kompletno mokr i presvukao se, a kiša je srećom stala i to je značilo da imam uvjete i dovoljno vremena da nastavim u visine, na 3070 m visok Payerhutte koji je ishodište uspona na Ortler. Ispred mene je grupica veselih talijanskih momaka koji su ipak malo brži, a moja leđa tišti veliki ranac pun stvari koje sam procijenio da će mi trebati. Osim penjačke opreme tu je i hrana, voda, sok... Znamo da je gore sve skupo i ne namjeravam plaćati ništa osim spavanja. Popust na hrvatsku iskaznicu nisam dobio, ali preboljet ću taj udarac. Najbitnije je da sutra bude dobro vrijeme, a kakvo će biti, znat ćemo dok se probudimo! Spavanje u grupnoj spavaonici bilo je klasik, malo okretanja malo hrkanja, ustajanje u 4.30, priprema za turu i doručak koji žvačeš na silu. Ipak smo na visini, od uzbuđenja, ranog buđenja i efekta visine jednostavno teško je gutati.

U PRVOM REDU DO CARA

Staza po krušljivom terenu vodi od samog doma u labirint stijena među kojima ima čuljaka, oni pokazuju put. Uostalom, ispred nas je nekoliko grupica koje marno slijedimo, nastojeći izbjeći situaciju da ostanemo sami i negdje zaglavimo. Kaže „mi“ jer su me Talijani pozvali da idemo na uspon zajedno, procijenio sam da su pouzdano društvo i sve je bolje nego da idem sam samcat. Uzbuđeno smo došli do dijela gdje se već polako treba penjati koristeći ruke, te smo oprezno napredovali pazeći da ne odronimo neki kamen. Teren je uistinu krušljiv, ali nije bilo većih problema. Jedna dulja vertikalna osigurana je lancima po kojima se povlačimo rukama osiguravajući se „paničarima“, a vrijeme je tokom našeg uspona bilo je stabilno i doživjeli smo izlazak sunca koja obasjava ledenjake iznad naših glava. Problem nastaje na jednom dijelu gdje se staza gubi, primjećujemo dva spita ali ne znamo gdje dalje ići, te smo se navezali na užu i zaglibili u krivom smjeru. Lutali smo po strmom krušljivom terenu i nismo se mogli nikamo popeti zbog odrona kamenja, stoga smo traverzirali prema jednom kuloaru nadajući se da ćemo se od tamo moći popeti nazad do grebena na kojem smo vidjeli ljude. Frustriralo nas je što smo zalutali jer očito postoji lagano rješenje, ali mi ga nismo pronašli. Pri izlasku iz kuloara Talijani su se posvađali jer jedan je forsirao da se nastavi odmah, dok je drugi htio 10 minuta odmora tijekom kojih će opet namotati

dugačko uže. Na kraju je pobjesnio, poslao nas u neku stvar, uzeo uže i rekao da se vraća u dolinu, a mi neka se snalazimo bez njega i užeta kako god znamo. Došli smo do jedne prečnice nalik ferati, također osiguranoj lancima, a onda se po jednom ofucanom konopu spustili par metara do ledenjaka. Mala pauza, stavljanje dereza i idemo u zlokobni svijet jezivih pukotina koje su zjapile u tom ledenom kaosu. Penjali smo se gore nekako u grču, puni strahopoštovanja prema planini i moleći se da sve prođe u redu. Nije prošlo dugo, a već smo došli do podnožja jedne stijene gdje se treba opet penjati. Nismo skidali dereze, već smo se povlačili za fiksno uže po vertikali koja vodi na greben gdje se nalazi i limeni kontejner, tj. planinarsko sklonište Bivacco Lomadri na 3318 m. Vrijeme se naglo kviri, a mi smo nastavili po ledenjaku u završnom jurišu na Ortler. Ispred nas je još gotovo 600 visinskih metara, a vidljivost je slaba i oblak sipa pahulje. Ne sviđa mi se sve to, te sam se lomio dok Talijanima nisam rekao „Momci, hvala na svemu, neću dalje i vraćam se!“. Okrenuo sam se i vratio na planinarsko sklonište Lombardi.

CAR ME ZOVE – IDEŠ ILI NE?

Došao sam do skloništa s nekom tugom u sebi ali trebalo je biti razuman u ovim trenucima. Izginuti radi vrha – to ne dolazi u obzir. Otvorio sam kontejner, unutra su četiri ležaja, ostaci astro folije i neke prljave stare deke. Odmorio sam se dvadesetak minuta i presvukao u suhu odjeću, a vrijeme se poboljšalo i vjetar je razmaknuo crne oblake. Vrh se opet ukazao i nasmiješeno me doziva, moram donijeti odmah odluku! Idem li ili ne? Idem! Obukao sam jaknu, spremio ranac i uskoro krenuo s derezama po kamenu, te se opet našao na ledenjaku. Ne mogu juriti, imam neki svoj ritam. Mnogi navezi već se vraćaju s vrha. Zaobilazim neke pukotine slijedeći trag onih koji su tu prošli, hvatajući dah na rijetkom zraku postajući svjestan da sam odletio u visoke sfere kakvih nema u slovenskim alpima koje inače posjećujem. Navikao sam na visinu, bezbroj visokih vrhova imam iza sebe, pa opet, ovo je moj povratak „gore“ nakon tri koronarne godine. Jednu posebno opasnu pukotinu sam prebrodio i došao na zaravan s blagim usponom, činilo se kao da mu nema kraja. Puhao je jači vjetar ali nije mi pravio probleme u kretanju, napredovao sam po planu ispod oka gledajući koliko se brzo približavam. Eno i križal!!! Susreo sam još tri naveza koji se spuštaju, a doskora sam vidio i točkice na bijelom grebenu – penjače koji se upravo vraćaju. Nadam se da ću ipak gore nekog sresti, bilo bi mi drago da imam lijepe fotografije za uspomenu. Susreo sam i Talijane koji silaze i žele mi sreću, a ja uživam jer je vrijeme stabilno i nemam straha da će odjednom doći neka magla ili oluja. Imat ću i neki vidik s vrha, tako malo mi treba! Završni greben i zadnji koraci, a iz alpinističkog smjera Hintergrat evo troje penjača! Slikao sam ih i oni mene, uživali smo u blaženstvu dosizanja cilja, u tom prekrasnom vrhu koji nam je dopustio da se popnemo. Hej care austrijski, hvala ti! „Molim molim, ništa, dođi opet...“ kaže on ispod brka, a nakon kraćeg zadržavanja evo i rastanka – vrijeme je sići!

SPAVANJE NI NA NEBU NI NA ZEMLJI

Silazak niz ledenjak protekao je bez problema, a troje Austrijanaca mi je predložilo da na dva rizična mjesta budem prikopčan u njihov navez. To sam i prihvatio, zlu ne trebalo, itekako su ti detalji bili teži na silasku negoli na usponu! Doskora sam se vratio na bivak, pozdravio Austrijance i rekao im da ostajem ovdje, te ih zamolio (isto kao i prethodne penjače) da kažu na domu dežurnima da „onaj Hrvat“ spava gore na bivku, da ne bi netko pomislio da sam zaglibio pa da ne bude potrage. Bio sam preumoran za naporni povratak do Payerhutte, imao sam vremena i odlučio sam da ću ovdje prespavati, te se vratiti u dolinu sutra dok se naspavam i odmorim. Iza mene su dvije besane noći, samo želim spavati. Pozdravili smo se i ostavili su mi nešto hrane, jer sam svoje zalihe ostavio u planinarskom domu. Presvukao sam se u suho, uvukao u bivak vreću i pokrio dekama. Doskora se zatamnilo nebo, te je po limenom kontejneru počela padati žestoka kiša. Nakon 20 minuta je prestalo, a onda se malčice razvedrilo. Kadli eto i drugog crnog oblaka koji je prosuo led, cijeli je kontejner odzvanjao od bubnjanja. Sunce je opet rastjeralo oblake, a čuo sam i buku helikoptera. Bio sam uvjeren da dolazi po mene jer je netko digao paniku, no helikopter je letio do stjenovitog grebena ispod skloništa na onom baš zenutom dijelu, te u tri navrata pokupio troje ljudi. Bili su to penjači s kojima sam se spuštao s Ortlera, a u meni je srce lupalo od uzbuđenja. Ne znam što im se dogodilo ali definitivno sam dobro odlučio da ostanem ovdje, vidjet ćemo što jutro nosi! Kako je sunce zašto, kontejner se ohladio okovan mrakom i postalo je svježije, morao sam preko sebe prebaciti još jednu deku. Bio sam između neba i zemlje, ni gore ni dole. Usred ničega! Nevjerojatno, ali jasno sam čuo zvuk crkvenog zvona dolje u Sulden. Čuo sam kako netko vozi auto i ravnomjerno dodaje gas, čuo sam muziku s neke proslave. Cijeli doživljaj bio je nadrealan, a ujutro sam se probudio oko šest. Spakirao sam se i krenuo prema fiksnom užetu na grebenu, već sam vidio naveze koji se penju gore. Laknulo mi je da nisam sam u ovoj pustoši, pa sam se opuštenije spustio do ledenjaka, zaobišao brojne pukotine, te se povukao do ofucano uže do prečnice i „ferate“ koja me vodi dalje. Tri sam problema riješio, ostao je još jedan, ondje gdje sam zaglibio s Talijanima. Uzak greben na kraju kojeg se nalazi spit, a onda ide abzajl, odnosno spuštanje užetom. Penjači idu jedan po jedan, svi u navezima, ja siroče nemam nikoga. Složio sam štand uz pomoć gurtne, napravio čvorove i osigurao se, te rekao ovima gore i dole „Gledajte me!“. Znao sam da me pogledima neće spasiti ako negdje padnem, ali bilo me manje strah ako me netko ima na oku. Spustio sam se brzo i bez problema, a ovi gornji su mi dobacili uže. Dalje sam do Payer hutte došao bez problema, uz nešto laganog otpenjanja. Totalno sam izglednio, pa sam prvo jeo da bih povratio snagu. Presvukao sam se, javio domarki da sam živ i zdrav, te ljubazno pozdravio. Još uvijek se pričalo o helikopterskom spašavanju od jučer, no nisam ispitkiavao detalje. Bio sam sretan da sam zdrav i čitav, te sam imao sunčani dan i dovoljno vremena da se lagano

uživajući spustim u dolinu. U Suldenu sam posjetio ured Gorske službe spašavanja, te zahvalio momcima koji su mi čuvali šator i jedan ekstra ruksak. Kupio sam im pivo i popričali smo, te su mi dali savjete za nastavak moje ekspedicije oko vrhova koji su me zanimali.

ŠTO JE ORTLER REKAO GAVRILU I MENI?

Planine su žive, vole pažnju, vole da ih se posjećuje. One uzvraćaju ljubav i poštovanje, te su nemilosrdne ako im tako dođe. „Ja sam ovdje puno prije ljudi, puno prije država, monarhija, vojski. Ispratio sam careve i kraljeve, poglavice, predsjednike, ove i one, naše i vaše. Ne razumijem vaše smiješne granice ni vašu smiješnu politiku, narode koji se dijele i ubijaju. A evo, prihvaćam vas uvijek sve jer svi ste na moj vrh dobrodošli! Na mom

vrhu je križ koji je tu za svakoga, kao simbol patnje i straha, teškog uspona, uspjeha i blagoslova. Meni je samo jedna politika važna – da ljudi koji dolaze u moje carstvo imaju planinarski pokret u srcu, sa svime što on podrazumijeva! Volite sebe i druge, volite mene i druge planine, poštujujte i čuvajte mene i moje ledenjake kao što volite i čuvate same sebe!“

A na kraju, teško je ostati iznutra čitav, onakav kakav si bio, jer ovo je jedan od onih uspona koji te promijene, koji utječu na emocije i na viđenje avanturizma i alpinizma. Sjedio sam ne klupi u prekrasnom Suldenu i gledao gore ovu prekrasnu planinu, narednih 12 dana s nekom posebnom suzom u oku, suzom koja govori 1000 riječi. I što sad da kažem, kada moja suza govori

sve, dok pored spomenika poginulim alpinistima prstima dodirujem ugravirana imena onih koji više nisu tu? Što da kažem kada uđem u crkvicu gdje su na misama život proveli stanovnici ovog sela, koji su živjeli podno te veličanstvene planine, dok naposljetku nisu pokopani na mjesnom groblju, a podno spomenika s njihovim imenima rastu kitice runolista? Ništa, prijatelji moji ništa: dođite i doživite Ortler, sve će vam biti jasno!

MATEJ PERKOV

Prolečni uspon na Ljuboten

REPORTAŽE

Piramidalni vrh Šare, za koji se vekovima verovalo da je najviši "od Kosova do Carigrada", je zbog lepote česta destinacija planinarima iz regiona. Kragujevčani su posetili Ljuboten u periodu kada se u jednom danu može prošetati cvetnim padinama ali i snežnom strehom najvišeg grebena...

Staro selo pod Šar planinom je za razliku od većine sela u Pološkoj kotlini razbijenog tipa. Prostrane okućnice ukrašene su sredinom aprila stablima bujnog behara i sitnim livadskim cvećem. Vozilima dolazimo do kamene crkve, a stotinak metara dalje i do proširenja gde je moguće ostaviti automobile. Brzo se spremamo za pešačenje u želji da od sunčanog jutra iskoristimo što je moguće više vremena za boravak u planini.

Sa 880 m nadmorske visine započinjemo uspon ka Ljubotenu. Severni deo Pološke kotline je pod nama dok su iznad sela južne padine Šare. Vremenski uslovi su idealni i brzo napredujemo širokim makadamom. Prvi kilometri vode ka platou Staroselskih bačija, lokacije na oko 1600 m sa planinarskim domom "Ljuboten", najstarijim planinarskim objektom u Severnoj Makedoniji.

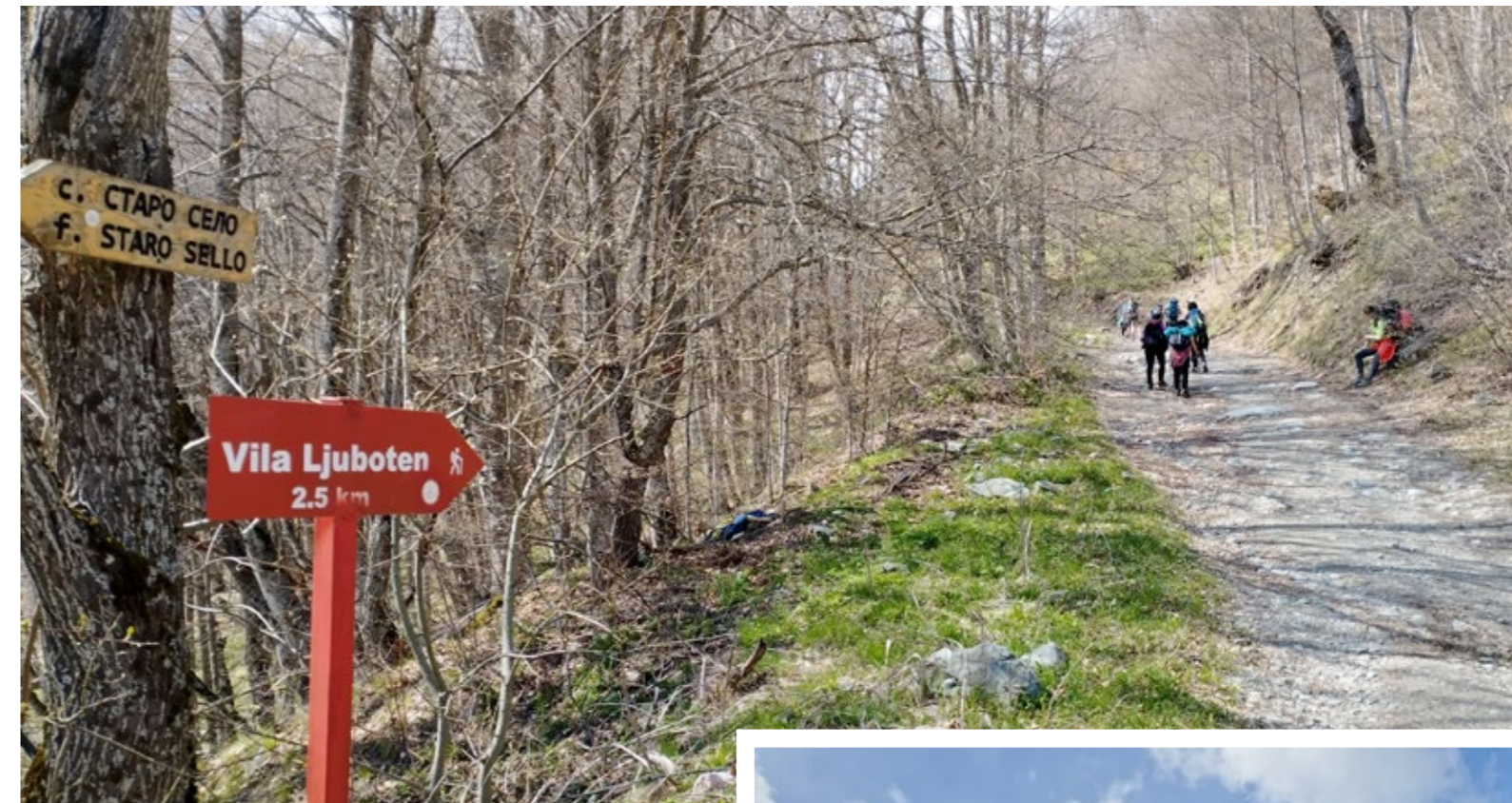
Trasa je pored markacija dodatno obeležena crvenim putokazima. Da se do doma pod Ljubotenom ne pešači sve vreme monotonim tucanikom na dva mesta postoje usmerenja za prečice. Prva je na oko kilometar i po od starta i uz nešto strmiji uspon nudi

vidikovac ka klisuri brze Vratničke reke. Nastavak uspona je šumom bukve i graba kroz čije se gole grane primećuju snežni vrhovi Šare. Trasa prolazi pored jednog kaskadnog vodopada da bi nakon ovog bučnog slapa usledile serpentine do prvih Staroselskih bačija.

Na travnati plato napuštenih pastirskih bačija izašli smo za oko dva i po sata (distanca od 5,5km). Konačno možemo da osetimo prostranstvo Šare, jer se nad pojasom šume prostire gola planina sa vrhovima prekrivenim snegom. Brzaci presecaju travnate padine na kojima raste šafran i drugo planinsko cveće. Žubor se čuje sa svih strana, jer aprilsko sunce budi prirodu iz zime.

Klupa pred planinarskim domom "Ljuboten" (N:42°11'02".7; E:21°07'37".0; 1620m n.v.) postavljena je na mestu odakle se pruža panoramski pogled ka planinama Karadžici, Jakupici, Bistroj planini i Tetovskoj kotlini. Odmor uz razgovor sa planinarima iz Tetova brzo prolazi i nakon kraće pauze nastavljamo uspon kroz polja borovnice i šafrana.

Sa svakim novim visinskim metrom vidici su sve raznovrsniji. Ka zapadu se vidi limena zgrada na šarplaninskom vrhu Piribeg, a na jugu venac planina južnije od Koraba. Od 1750m n.v. počinjemo prelaziti preko ostrvaca snega, kroz planinsku golet kojom gospodari borovnica. Bližimo se južnom grebenu Ljubotena markiranom stazom koja je ujednačenog nagiba.

Nakon jednog sata uspona od doma stižemo do raskrsnice sa putokazom. Brojčanik GPS uređaja pokazuje nadmorsku visinu od 1900m, dakle potvrđuje da je savladano 1000m visinskog uspona od starta. Pored putokaza se okupljamo za još jedan kraći odmor. Leva staza vodi ka Kozjim stenama i zatim na graničnu liniju – sedlo između Ljubotena i vrha Kula. Sa ovog sedla se može takođe izaći na Ljuboten, ali je greben izrazito strm (u nekim deonicama preko 45°) pa se u peridu kada je pod snegom ne preporučuje bez kompletne visokogorske opreme. Desna staza nas usmerava ka južnom grebenu, putem koji je svakako bezbedniji za izlazak na vrh.

U nastavku uspona prelazimo preko dve strmiye deonice snega koje su odvojene jednom travnatom terasom. Već osetno umorni izlazimo na južni greben Ljubotena. Na GPS uređaju očitavam koordinate (N:42°11'45".9; E:21°07'43".1) i visinu od 2100m. Vrh je konačno na vidiku kao i grebenski pravac koji vodi do njega.

Prošao je i drugi sat uspona od pl. doma. Sneg je na centralnom grebenu mek. Na momente se upada do kolena i trudimo se da koristimo već utabanu putanju uz gotovo vertikalnu levu padinu.

Završni uspon je veoma atraktivan. Mnogi visokogorci dolaze na uspon zimi jer ova trasa nudi sticanje kondicije i iskustva za uspon na najviše vrhove Alpa ili Kavkaza. Na momente se kretanje slemenom planine može steći utisak da ste na krovu sveta, jer je plavo nebo ne samo iznad nego i oko vas.

PRVI POHODI NA LJUBOTENU

Prvi podaci o planini Šari pojavili su se u Evropi u sedamnestom veku. Putnici i retki avanturisti su prilikom prolaska kroz Otomansku carevinu beležili svoje utiske o Ljubotenu, zapisujući informacije koje bi čuli od meštana. Istančanost ovog piramidalnog vrha doprinela je viševjekovnom uverenju kod stanovništva u Pološkoj, Vardarskoj i Kosovskoj kotlini da je Ljuboten najviši vrh Šare. Usmeno predanje da se sa vrha može videti Solunski zaliv narod je prenosio stranim putnicima, pa su se takve i mnoge druge neproverene informacije pojavile u najranijim putopisima.

Dodatno interesovanje Evropljana za Šaru inicirano je izradom topografske karte Geografskog instituta austougarske vojske sa pogrešnim podatkom da nadmorska visina Ljubotena iznosi preko 3000m. Mada je naknadnim merenjima ova informacija demantovana decenijama je netačan podatak budio dodatno zanimanje zapadnjaka za Ljuboten.

Prvi uspon zabeležio je nemac Grizebah. On je 1839. godine uz pratnju jednog turkog oficira i povorku od osam meštana popeo Ljuboten iz pravca Starog Sela. Tada je za uspon obezbedio nošenje drva za ogrev, a zanoćio je u predelu staroselskih bačija (područje na kome se danas nalazi planinarski dom). Plašeći se hladnoće Grizebah je naredio da se na samom vrhu pripali vatra, ali su zbog jakog vetra ti pokušaji ostali bez uspeha.

Drugi zabeleženi uspon vezan je za pohod naučnika Nojmajera. Ovaj austrijanac je sa svojim mladim saradnikom uspeo da po lošem vremenu izađe na vrh iz pravca Kačanika. Nojmajer je zapisao da je vidljivost bila toliko slaba da su bili u nedoumici da su zaista bili na vrhu. Uverili su se tek nakon opreznog prelaska čitavim vršnim grebenom Ljubotena.

Prvi srpski istraživači pojavili su se na Ljubotenu 1890. godine. Geolog i planinar Jovan Žujović je sa trojicom svojih saradnika, među kojima je bio i mladi "učenic geografije iz Beča" Jovan Cvijić, organizovao ekspediciju po Šari. Iz Kačanika ih je poveo izvesni Halil sa još dva arbanasa na konjima 30. avgusta. Prenoćili su na izvoru Globočičke reke, "na golom kamenu i bez zaklona" kako Žujović opisuje, jer su se plašili napada lokalnih razbojnika. Na vrh Ljubotena su izašli pred svitanje 31. avgusta. Prve zabeležene planinarke na vrhu Ljubotena su Desanka Stojković, učiteljica iz Starog Sela i Ljubica Borisavljević, učenica Skopske gimnazije. One su na Ljuboten izašle 14. juna 1927. godine iz pravca Starog Sela.

Nakon tri sata uspona od planinarskog doma nalazimo se na vrhu Ljubotena (N:42°12'24".7; E:21°07'08".9). Povoljni meteorološki uslovi na koti visine 2498 m nam omogućavaju da uživamo u pogledu od 360°.

Vidikom na severu dominiraju sela oko Štrpca, kupa visokog Ošljaka, Kosovska kotlina i Kopaonik. Na istoku je u prvom planu Skopska Crna gora i obrisi masiva kojima pripadaju planine Besna Kobilica i Dukat. Na jugu se nad Pološkom kotlinom vide litice planine Karadžice, vrhovi Jakupice (Solunska Glava) i Bistre (Medenica). Obrisi belih vrhova južnije od Koraba se ističu vidikom nad Tetovom. Na zapadu je pogled okupirao venac Šare sa desetinama vrhova, a nešto severnije prepoznajemo planine Koritnik, Đalicu i deo Paštrika. Vidik je pun detalja i mogao bi se satima osmatrati i fotografisati.

Kada su vremenske prilike idealne najudaljenije planine koje je moguće primetiti sa Ljubotena su na severu delovi Radočela (u blizini man. Studenica) i Mokre gore (planina kod jezera Gazivode). Na istoku se uglavnom nakon kiše mogu uočiti Osogovske planine, a ka jugu Stogovo i vrhovi planine Dešat. Ako imate sreće sa prilikama u atmosferi ka zapadu možete ugledati visoku kupu Đeravice, kao i dugi greben Hajle. Dakle, narodno predanje o pogledu sa Ljubotena na Solunski zaliv i deo Belog (Egejskog) mora nije istinito.

Silazak do Starog Sela protekao je uz pojavu naoblacenja sa zapada. Preko visokih vrhova Šare razvukla se tama i osetno hladniji vetar. U Vili "Ljuboten" pravimo predah i za dvostruko kraće vreme od satnice izvedenog uspona dolazimo do naših vozila u Starom Selu. Trasa od osamnest kilometara uspešno je savladana za deset sati. Zahvalni smo Šari što nam je pružila najbolje uslove da uživamo u njenom prolećnom buđenju.

NEMANJA REBIĆ

SMEŠTAJ

Na južnim padinama Ljubotena, u reonu Staroselskih bačija postoje dva objekta za smeštaj grupa. Planinarski dom "Ljuboten" izgrađen je 1931. godine, na mestu gde se deceniju ranije prvo postavljena kamena zemunica – najstarije planinarsko sklonište na Šari. Danas je dom renovirana dvospratna zgrada sa trpezarijom, kuhinjom, salonom, kupatilom, prostranim šestokrevetnim sobama, kao i većom spavaonom u podkrovlju.

Domom upravljaju planinari, članovi planinarskog kluba "Tetovo", organizacije sa velikom tradicijom i ugledom. U letnjem periodu ovi planinari nude i pet drvenih kućica u neposrednoj blizini doma. Ukupni kapacitet doma je sa navedenim drvenim bungalovima preko pedeset ležajeva, mada domaćini kažu da se u slučaju nužde može smestiti i više planinara. Uz raniju najavu dozvoljeno je pored doma postaviti sopstveni šator.

Druga mogućnost za noćenje je Vila "Ljuboten", prijatno, gotovo porodično gnezdo velikog zaljubljenika u Šaru Vasila Vidoeskog. Domaćinsku atmosferu i pravi planinski ambijent ove gorske kuće mogu osetiti grupe do dvadeset pet članova. Ova vila takođe nudi i pansionski smeštaj, odnosno postoji opcija pripreme raznovrsne hrane za najavljene grupe.

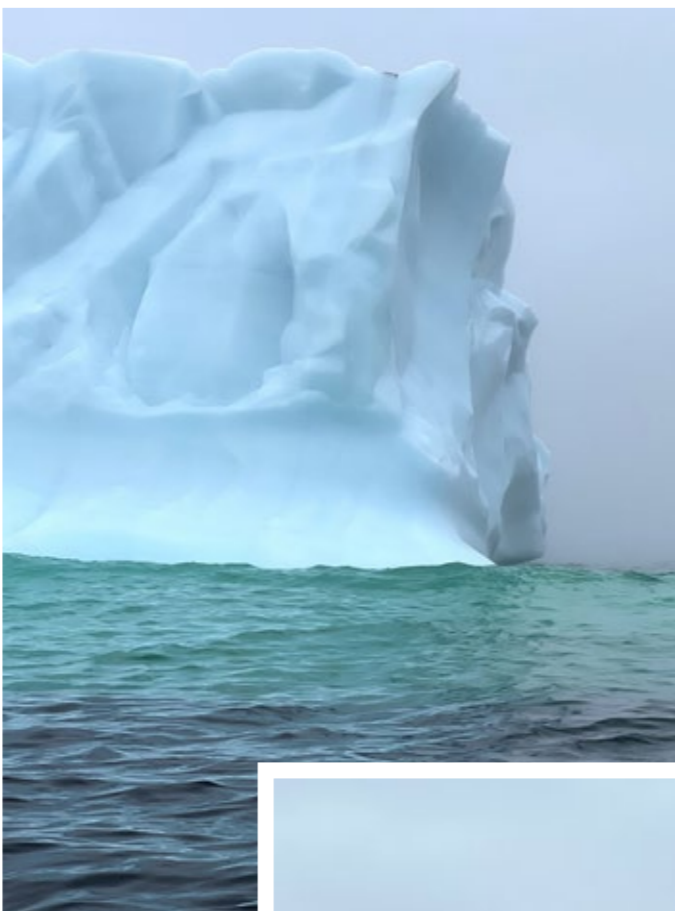

Putevima Vikinga u Njufaundlendu

Ovog leta smo Ivana i ja odlučili da posetimo najistočniju kanadsku provinciju Njufaundlend (lokalnim dijalektom Njufinlend) i Labrador, prođemo čuvenim Putem Vikinga i ispenjemo se na vrh Gros Morn.

PUT VIKINGA

U školi su nas učili da je Kristofer Kolumbo otkrio Ameriku. No da li je zaista tako? Da li je Nil Armstrong otkrio Mesec? Ne, jer smo znali za Mesec i ranije, a on je bio samo prvi čovek na Mesecu. Isto tako, Amerika je bila poznata mnogo, mnogo vremena pre Kolumba ljudima koji su tu živeli i koje je on pogrešno nazvao Indijancima. Koja je dakle njegova zasluga? Prvi Evropljanin u Americi? Možda, da se nekih 500 godina pre njega Leif Erikson nije iskrcao na Njufundlend čime počinje priča prvih Evropljana na tlu Severne Amerike.

Prvog dana našeg puta slećemo na aerodrom u Dir Lejku gde iznajmljujemo auto i krećemo na čuveni Put Vikinga. U pitanju je magistralni put dužine oko 400 km koji se proteže zapadnom stranom ostrva. Svo vreme puta prolazimo kroz predivne predele i stalno imamo pogled na Atlantski okean sa jedne strane, i planine, jezera i vodopade sa druge. Put Vikinga se završava kod Lanski Medouza („zaliv meduza“), arheološkog nalazišta koje je kao prvo evropsko naselje u Severnoj Americi pod zaštitom UNESCO. Podatke o evropskim istraživačima nalazimo u islandskim sagama. U ovim pričama se često prepliću istorija i mašta, tako da svaku od ovih priča treba uzeti sa rezervom ukoliko nema arheoloških dokaza da ih potkrepi.

Leif Erikson je bio sin Erika Crvenog (tj. Riđog) i rođen je na Islandu oko 970. godine naše ere. Iako se u popularnoj kulturi o njemu, kao i o ostalim istraživačima tog doba, govori kao o vikinzi, pravilnije je reći da su to bili Nordijci. Vikinzi su pre svega bili pljačkaši i pirati koji su sejalili strah i trepet stotinama godina širom Evrope. No, iako su svi vikinzi bili Nordijci, nisu svi Nordijci bili vikinzi. Slično kao što danas živimo u

doba IT revolucije, a nismo svi IT stručnjaci. Leif Erikson je, dobrovoljno ili ne, poslat da istražuje predele severno i zapadno od Islanda. Po jednoj priči je on kao veliki i neustrašivi istraživač krenuo dalje iz Grenlanda u nepoznato. Po drugoj, on je zbog svoje nezgodne naravi prognan na Grenland, kao i njegov otac ranije na Island. Ukoliko posmatramo nazive ovih ostrva, Island znači „zemlja leda“, a Grenland „zelena zemlja“. Tu već uočavamo nameru Leifa da kroz priče o pitomijoj klimi i boljoj zemlji pokuša da osnuje veća i trajnija naselja u zemljama koje je otkrio. Jednoga dana, Leifu je jedan od moreplovaca ispričao kako ga je jak vetar odneo sa kursa zapadno od Grenlanda, te da je ugledao nepoznato kopno tamo. Taj moreplovac se zvao Bjarni Herjolfson i za njega se veruje da je prvi Evropljanin koji je video tlo Severne Amerike. Leif je okupio grupu od 35 ljudi i krenuo na istraživanje u Novi Svet. Prvo kopno koje je video je bilo Bafinovo ostrvo, danas u kanadskoj provinciji Nunavut, koje je on nazvao Heluland, tj. „nisko kamenje“. Kako je ovo ostrvo bilo pusto i negostoljubivo, nastavio je putovanje dalje na jug i otkrio kopno oko današnje provincije Labrador, koje je nazvao Markland- „šumovita zemlja“. Konačno, uspostavio je prvo evropsko naselje na Njufundlendu, danas kod arheološkog nalazišta Lanski Medouz. Dugo se verovalo da je Njufundlend miški Vinland, tj. „zemlja vina“ i to je pripisivano mašti (ili propagandi) o zemlji vinove loze na severu. No, nova arheološka otkrića pokazuju da su Nordijci stvarno imali vinovu lozu i grožđe u svom naselju. Kako na Njufundlendu nema uslova za vinogradarstvo, veća je verovatnoća da su plovili još južnije, do zaliva Sv. Lorenca (danas provincija Nju Brunzvik) i odatle donosili grožđe. Nordijci su boravili na Njufundlendu oko 40 godina,

nakon čega su trajno napustili svoje naselje i ovo otkriće pada u zaborav, sve dok 500 godina kasnije Kolumbo nije greškom pomislio da je otkrio novi put do Indije.

Zbog čega Nordijci nisu pokušali da ostanu u Severnoj Americi? Ima nekoliko razloga i pretpostavki. Prva je da je Leif kao prognanik neuspješno pokušavao da osnuje veća naselja i privuče ljude da mu se pridruže. Iako su imali atraktivna imena- Grenland i Vinland, ljudi mu nisu verovali. Pored toga, morali su sve stvari tada neophodne za život (hrana, drvo, gvožđe i ogrev) da sami nalaze. Istorijskom igrom slučaja, za tih 40 godina se nisu ni jedanput sreli sa američkim starosedeočima, tako da su mislili da je zemlja nenaseljena. Mnogo je lakše i praktičnije bilo da se trguje (ili pljačka) u kontinentalnoj Evropi, nego da se osnivaju nova naselja u Severnoj Americi. Kasnije su ova putovanja u islandskim sagama smatrana kao plod mašte, Leif Erikson pao u zaborav, a Kolumbo dobio nezasluzenu slavu.

LEDENI BREGOVI I KITOVI

Pored Lanski Medouze se nalazi naselje Sent Antoni, i to je polazište za plovidbe brodovima i čamcima za posmatranje ledenih bregova i kitova. Postoje dve ponude- izlet sa turističkim brodom ili sa gumenim motornim čamcem. Odlučili smo se za gumenu čamac kako bismo bili u što neposrednijem dodiru sa prirodom. Plovidbu smo zbog ograničenog broja mesta rezervisali dosta ranije i dolazimo u luku u dogovoreno vreme. Dok oblačimo zaštitna mornarska odela (temperatura vode u severnom Atlantiku je u julu bila 20 C), slušamo instrukcije kapetana oko bezbednosti i plovidbe. Biće nas 10 na čamcu, uz kapetana i vodiča, koji je tog dana bila studentkinja biologije iz Ontarija. Objasnjava nam da u Sent Antoniju postoje dve sezone- sezona ledenih bregova i sezona kitova. Iako je jul i kalendarski bi trebalo da smo u sezoni kitova, još uvek smo u sezoni ledenih bregova. Zima je bila hladna, te je voda još uvek prehladna za kitove. Nakon poslednjih provera, ukrcavamo se u čamac i započinjemo plovidbu.

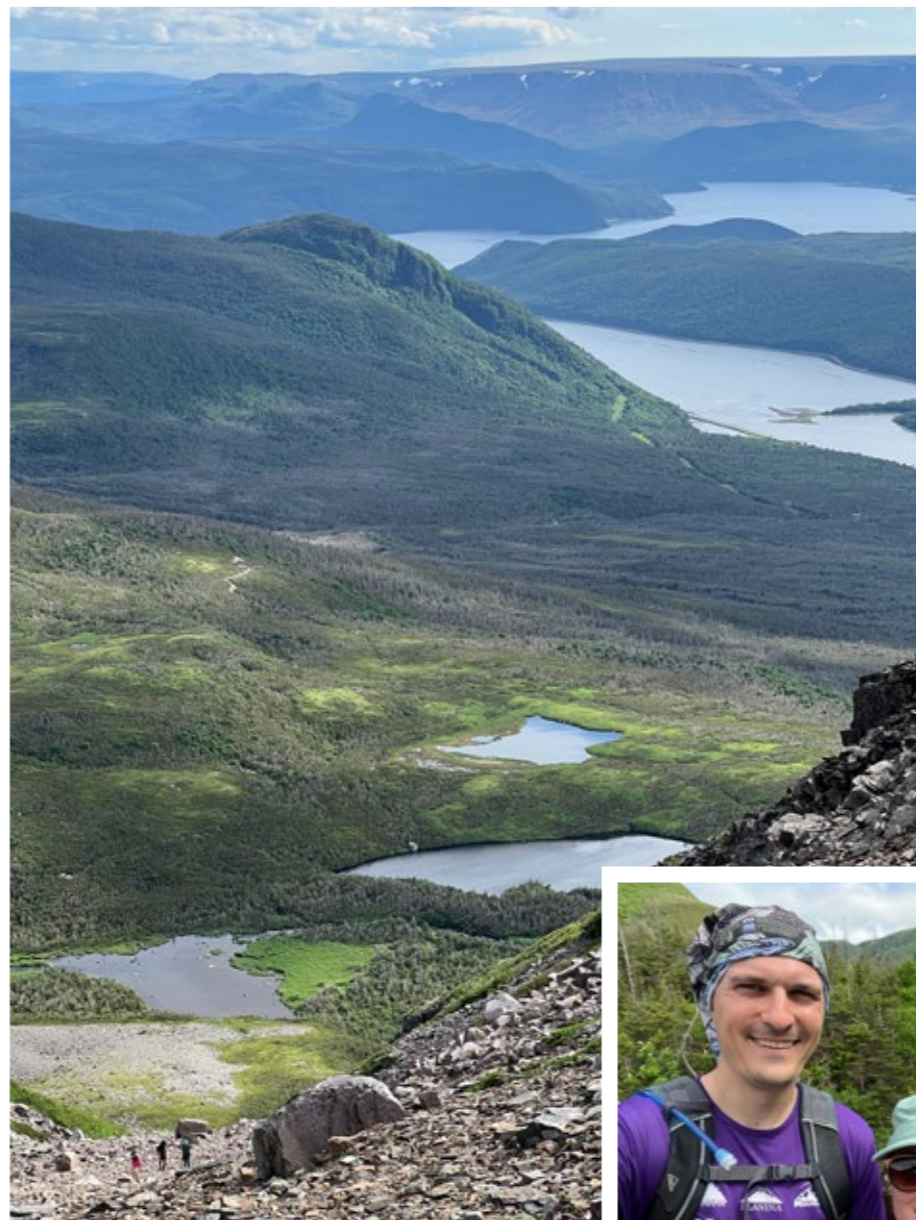
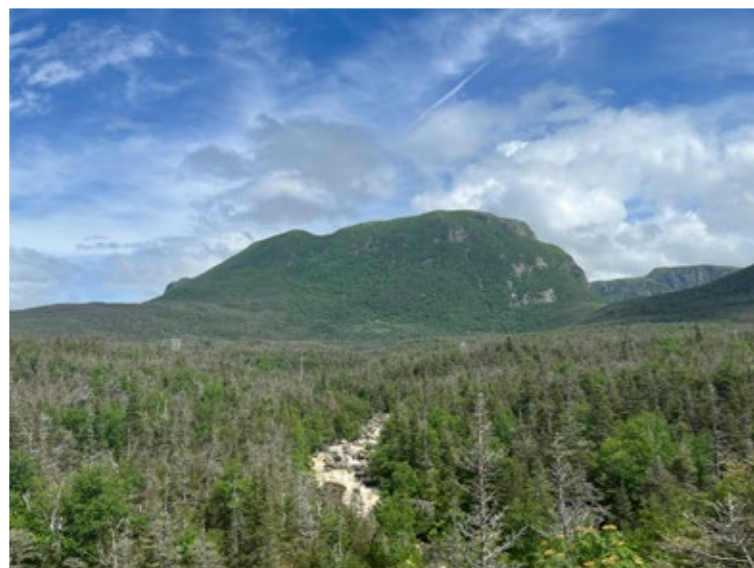
Iako sam u početku bio razočaran činjenicom da najverovatnije nećemo videti kitove, moje razočarenje brzo nestaje kada sam ugledao prvi ledeni breg. Bio je veličine radnog stola, međutim kapetan i vodič se nisu uopšte obazirali na njega. Dok sam začuđeno gledao taj ledeni breg (ipak je to bio prvi put u životu da sam video ledeni breg kako pluta u moru), objašnjavali su nam da su danas dobri uslovi da vidimo veliki broj ledenih bregova. Najveći broj njih koje vidimo u vodama Njufaundlenda, skoro 90%, dolazi iz okoline zapadnog Grenlanda. Ovi ogromni delovi leda su se odlomili od glečera i pali u okean, odakle su krenuli na svoj put ka Njufaundlendu. Led je prosečno star oko 10.000 godina i dok slušam ovu priču, naš čamac ulazi u izmaglicu. Postaje hladnije, slično kao kada stojimo pored otvorenih vrata zamrzivača. Ono što sam video me je oborilo sa nogu! Ledeni breg koji je bio velik poput dvospratne kuće! Divio sam se lepoti ovog gorostasa. Boja leda se smenjivala od snežno bele do svetlo plave, zavisno od starosti leda i količine vazduha u ledu. Braon linije predstavljaju zemlju sa Grenlanda koja je ostala zarobljena u glečeru, te postala deo ledenog brega. Poznato je da se 90% zapremine ledenog brega nalazi ispod vode, međutim većina ljudi zamišlja da taj deo ide u dubinu, te da breg pluta vertikalno. Činjenica je da ledeni breg pluta bočno. Dok kružimo oko ledenog brega, jasno se vidi razlika u boji vode- uobičajena teget plava boja severnih mora je oko ledenog brega tirkizna zbog leda ispod površine. Još uvek pod utiskom veličine ledenog brega ispred sebe saznajem da postoje još veći ledeni bregovi od ovog. Naravno da smo se dotakli i Titanika

koji je potonuo nedaleko odatle. Kapetan nam je rekao da je ledeni breg u koji je Titanik udario bio tri puta veći od ovog koji se nalazi ispred nas, a najveći ledeni breg ikad zabeležen je bio 1.435 m! Takođe smo saznali da se prošlog leta na obalu nasukao ledeni breg koji je bio veći od svih okolnih kuća, tako da im je prirodno rashlađivao domove celog leta. Ukoliko je u julu temperatura vode svega dva stepena, ne znam da li bi mi zaista bila neophodna klima da se dodatno rashladim. Zanimljivo je da je ovo slatka voda, kao i da je najčistija voda na planeti. Kapetan se nagnje preko čamca, uzima manje komade leda i kaže nam da možemo slobodno da ližemo. Nestvaran osećaj, 10.000 godina star led, odlomljen od glečera i sada je u mojim rukama dok pijem vodu koja se topi. U okolnim restoranima se u svakom piću služi led od ledenog brega, a može se i dobiti otopljena voda. Niko ne koristi flaširanu vodu ili česmušu. Svako domaćinstvo ide u „berbu leda“, kada skupljanju manje komade i čuvaju ih kući u zamrzivačima za svakodnevnu upotrebu.

Dok nastavljamo plovidbu, primećujemo još veliki broj ledenih bregova u vodi, raznih oblika. Svaki oblik ima svoje ime na lokalnom dijalektu (najbližnji irskom). Severni Atlantik je nepredvidiv i vreme se menja iz minuta u minut. Od prelepog sunčanog dana, do magle u blizini ledenog brega, jakog vetra na otvorenom moru do opet mirnog i sunčanog vremena. Takođe smo videli i foke, galebove i orlove. Najednom, kapetan je rekao da mu se čini da je video kita. Brzo uzimam dvogled i gledam u horizont. Ne primećujem ništa, samo tamnu vodu i male talase. Najednom, izranjaju velika leđa i leđno peraje koje se savršeno utapa uz tamne talase. Tamo je, viknuo sam od uzbuđenja. Kapetan i vodič potvrđuju ono što sam video. To je bio grbavi kit, dužine oko 14 metara. Pošteno govoreći, više me je uzбудio udar adrenalina što sam prvi sa čamca uočio kita, nego što se zaista jasno mogao videti. Nije iskočio iz

vode, uzimao vazduh ili uradio neku drugu akrobaciju kako to obično zamišljamo. Ipak, zadovoljan sam ovim što sam video pošto su šanse za susret bile dosta male. I ledeni breg, i kit, dva od dva. Nije loše za prvi dan.

USPON NA VRH GROS MORN

Sledećeg dana se Putem Vikinga vraćamo na jug ka Nacionalnom parku Gros Morn. Ova planina se izdiže iz mora i zbog raznolikosti predela- plaža, močvara, fjordova, šuma i litica, nalazi se na listi UNESCO svetske baštine. Stižemo u naš hostel u Roki Harboru i savetujemo se sa lokalnim planinarima dok kupujemo ulaznice (u hostelu se nalazi i prodavnica Nacionalnog parka). Saznajemo da je staza do vrha u toku maja i juna zatvorena zbog obnavljanja i zaštite prirode. Kako je bio 2. jul, to znači da je tek drugi dan u sezoni. Pošto je bilo relativno kasno (oko 14 časova) nismo bili sigurni da li je realno da izađemo na vrh tog dana. Na stazi nema hrane, vode, zaklona i dosta je nepristupačna. Sam trek traje oko 6-8 časova, i dok nas je odmeravao, radnik iz Nacionalnog parka je

rekao: Yeah, you can do it! (Ma da, možete vi to!). Ohrabreni ovim rečima, zahvaljujemo se i krećemo na vrh!

Gros Morn (806 m) je drugi vrh po visini na Njufaundlendu. Sve staze su dobro

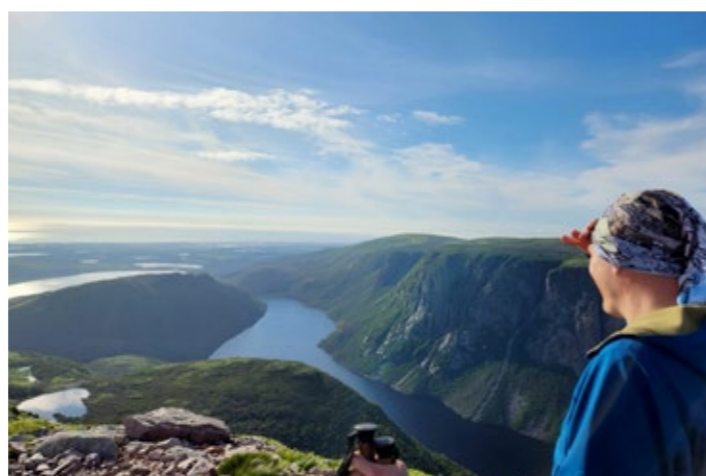
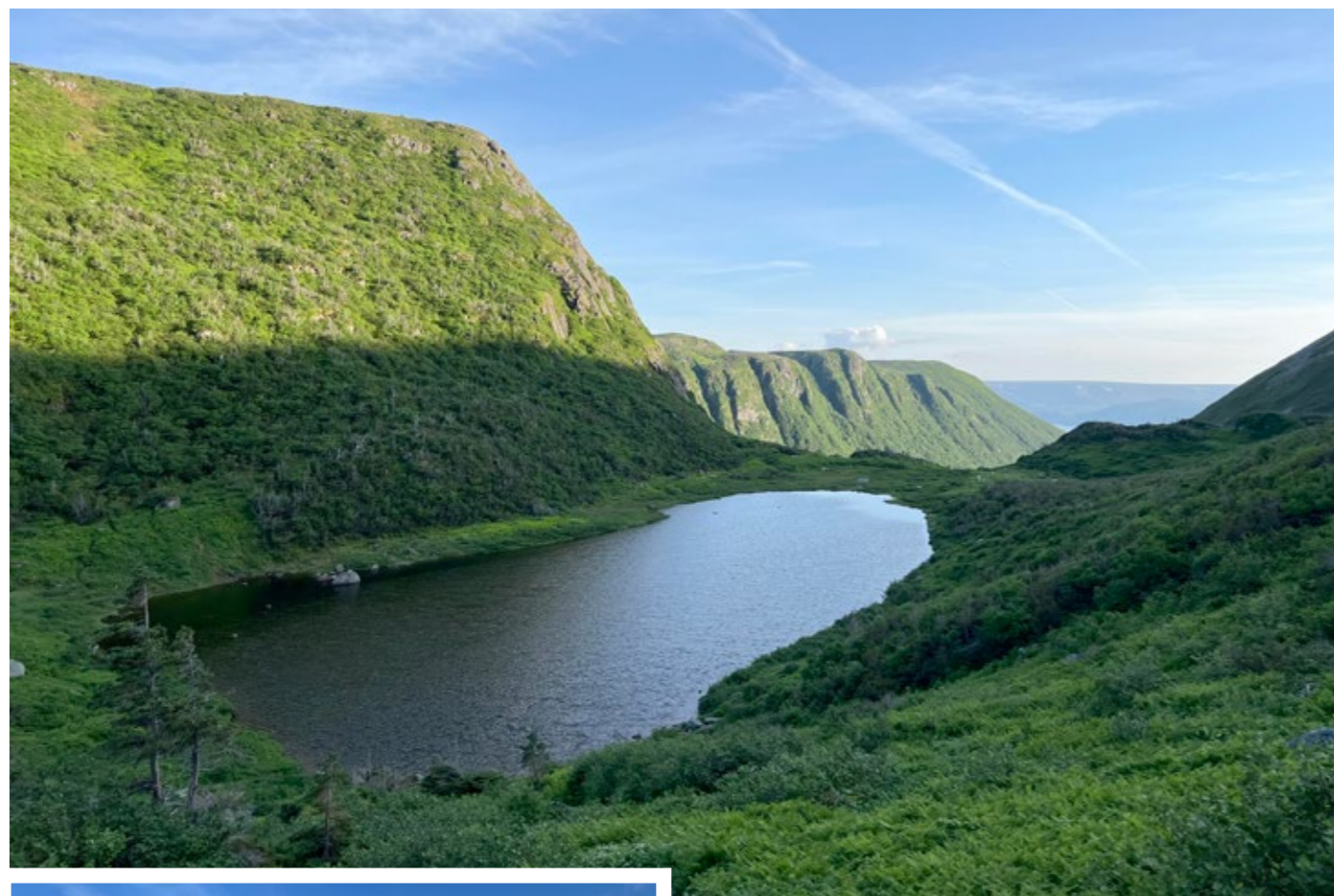
markirane, a pored ovoga je težina označena sličnom kategorizacijom kao i skijaške staze. Staza do vrha za koju smo se odlučili je dugačka 17 km sa ukupno 1.000 m uspona. Prvih 4.5 km staze su označeni plavom bojom (laka) i to je pristup do vrha. Zatim je kružni put do vrha, dugačak 8 km i označen je crnom bojom (teška). Odlučujemo se da krenemo do kraja plave staze, pa ćemo pred uspon proceniti šta dalje- da li izaći na vrh ili vratiti se. Obzirom da u toku juna i jula Sunce na ovim severnim geografskim širinama zalazi oko 22 časa, na knap smo sa vremenom. Polazimo i taj prvi deo i savladujemo ga sa lakoćom. Staza vodi šumskim putem, nije previše strma i dosta je prijatna za šetnju. Pored staze se nalazi veliki broj potoka, a na mostu pravimo malu pauzu da bismo se slikali pored vodopada. Jedino što je neobično je što su svi ljudi koje smo sreli na stazi išli nizbrdo, tj. nazad u hostel. Ostajemo pri planu, idemo do kraja plave staze, pa ćemo da procenimo šta dalje. Na izlazu iz šume prolazimo preko mostića na močvarnom tlu i približavamo se kraju plave staze. Jasno se vidi kako kreće uspon na vrh koji vodi preko sipara i golih stena. Na pristupu stoji info tabla koja upozorava da sledi teži deo i da razmislite da li da nastavite dalje. Ukoliko je vreme loše, ne vidi se vrh, nemate adekvatnu obuću ili će uskoro zalazak Sunca- morate da se vratite. Dan je prelep i sunčan, vrh se jasno vidi, a i mi smo dobro opremljeni i imamo vode. Gledam na sat: pešaćili smo oko dva sata, znači još šest sati do zalaska Sunca. Odlučujemo se da idemo dalje.

Iako sam uspon nije tehnički zahtevan, dosta je fizički težak. Penjanje po siparu zahteva da smo stalno na oprezu, tražimo nogostup i biramo smer kuda treba da idemo. Na nekim delovima čak moramo da idemo i četvoronoške. Uz to je dan pravi letnji, sa 28 stepeni. Nastavljam uspon i verujem da je uskoro kraj. Po završetku najstrmijeg dela shvatam da se vrh

još uvek ne vidi. Hm, to se nisam nadao kada sam doneo odluku da krenem dalje. Odlučujemo se da napravimo pauzu za predah i tu nam se pridružio još jedan par planinara. Oboje žive u SAD, on je poreklom iz Engleske, a ona iz Ukrajine. Dobro je- pomislio sam, nismo jedini tako kasno krenuli na vrh. Savetujem se sa njima, i oni kažu da su bili i ranije na vrhu i da možemo sve obaviti za dana. Lakše mi je jer sad znam da se nisam precenio. Zahvaljujemo se i nastavljamo dalje ka vrhu. Dok se penjemo, uživamo u prelepim pogledima. Vidi se nekoliko ledničkih jezera, a kada smo se približili samom vrhu, sa druge strane smo mogli da vidimo i okean. Uskoro smo se našli i na samom vrhu i čestitali jedno drugome na upornosti i uspehu. Nagrađeni smo prelepim pogledom na fjord i okolinu. Pravimo kraći predah i slikamo se i nastavljamo dalje. Predeo je nestvaran sa ledničkim dolinama, jezerima i vodopadima dok silazimo serpentinom sa druge strane. Staza je jako lepa i dosta lakša nego uspon preko sipara. Pred sam kraj dolazimo do niskog rastinja gde je bilo nešto teže prolaziti, pre svega zbog crnih muva kojih je ovde bilo u velikom broju. Ujedaju kao komarci, i blande koje ostaju iako ne svrbe, dosta su neugodne. Posle nekoliko sati smo završili krug i vratili se na početak plave staze. Sunce je već počelo da zalazi, tako da smo poslednjih dvadesetak minuta do parkinga ipak šetali sa čeonim lampama. Vraćamo se u hostel i proslavljamo uspeh sa odličnim lokalnim pivom Ragnarok. Za Ivanu je ovo bio dodatan uspeh jer joj je ovo bilo prvo planinarenje nakon skijaške povrede u martu. Jedanaest uveče, krenuli smo sa nivoa mora i ostavili ledene bregove iza sebe, popeli se na vrh i vratili se nazad i sad pijemo pivo dok razmenjujemo utiske sa drugim planinarima. Kakav dan!

TEJBLEND- ŠETNJA PO ZEMLJINOM PLAŠTU

Za poslednji dan se odlučujemo za kraću šetnju po Tejbblendu (4 km). Staza je lagana i puno smo naučili o geološkoj prošlosti naše planete. Ovo je nesvakidašnji predeo, čija površina više liči na površinu Marsa nego Zemlje. Gole stene zapravo predstavljaju Zemljin plašt tj. mantl. Ovo je jedno od par mesta na planeti gde se može videti omotač jezgra i šetati se po njemu. On se obično se nalazi ispod Zemljine kore i okružuje spoljno tečno jezgro Zemlje. Tektonskim aktivnostima- sudaranjem drevnih kontinenata, nastao je venac Apalačkih planina i superkontinent Pangea, pre oko 400-500 miliona godina. Tada je deo mantla izašao na površinu, i to je ono što danas možemo da vidimo na Tejbblendu. Iako su većina stena mrko-narandžaste ili oker, neke su i žučkaste, plave ili ljubičaste. Ovo su najstarije stene na planeti, a značajno je što je time potvrđena teorija tektonskih ploča. U vizitorskom centru smo pogledali izložbu i film o ovom značajnom otkriću. Nakon odličnog ručka- gulaša od vapita (velikog jelena), nastavljamo put na jug do kraja Puta Vikinga, Vraćamo auto u rent-a-car na aerodromu i idemo kući.

Kliše je reći da je Njufaundlend nesvakidašnje

ostrvo. Postali su deo Kanade tek 1949. godine. Imaju svoju vremensku zonu (UTC -3:30). Imaju svoj dijalekt. U lokalnoj kulturi se prepriču irski, škotski, engleski, francuski i uticaj starosedelaca. Nordijsko nasleđe je na svakom koraku na Putu Vikinga, a priroda i kultura su zasluženo pod zaštitom UNESKO-a. U ovoj turi smo obišli samo zapadni deo, a nadam se da ćemo sledeći put obići istok ostrva.

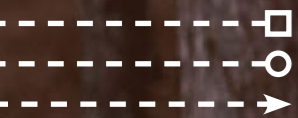
NEMANJA DAVIDOVIĆ

FOTOGRAFIJE: NEMANJA DAVIDOVIĆ, IVANA DAVIDOVIĆ

HARDSHELL

MARKET

10 Najboljih Hardshell jakni u 2023.

H A R D S H E L L

1. Norrona Trollveggen Gore-Tex Pro Light

Ovaj super-zaštitni i dobro prijanjajući hardshell je svestran za sve zimske aktivnosti

Okvirna cena: 475 €

Dobre osobine: Odlična zaštita od vremenskih prilika, odlično prijanjanje i pokrivenost, dobra ventilacija

Lošije osobine: Veoma skup, pomalo težak, stil i kroj nisu za svakoga

Težina: 476 g

Materijal: 100% reciklirani 40D Gore-Tex Pro sa 160D pojačanjem na ramenima i podlakticama

Džepovi: 2 napred, 1 unutrašnji sa ziperom na grudima

4. Mountain Equipment Lhotse

Ova namenska jakna je najbolja opcija za zimsko penjanje na ledu i mešovito penjanje, ali joj nedostaje svestranost da bi bila korisna za još mnogo toga

Okvirna cena: 685 €

Dobre osobine: Savršena za penjanje, dobre karakteristike, izdržljiva

Lošije osobine: Skupa, nije svestrana, teška, loše "diše"

Težina: 499 g

Materijal: 40D Gore-Tex Pro sa 80D pojačanjima na ramenima i rukavima

Džepovi: 2 na rukavima, 1 na grudima, 1 unutrašnji sa ziperom

2. Mammut Nordwand Advanced

Naš omiljeni hardshell za ozbiljne avanture, ova jakna dobro štiti, izdržljiva je i relativno lagana

Okvirna cena: 415 €

Dobre osobine: Zaštita od vremenskih nepogoda bez premca, odlično pristaje, izdržljiva je, dobre ventilacije

Lošije osobine: Skupa, tanki džepovi

Težina: 454 g

Materijal: 100% Poliamid 30D Gore-Tex Pro

Džepovi: 2 napred, 1 unutrašnji sa ziperom na grudima

5. Ortovox 3L Ortler

Ovaj model hardshell uskog kroja, koji je dizajniran za skijanje i pruža dovoljno pokretljivosti

Okvirna cena: 400 €

Dobre osobine: Atletski kroj, dobro pakovanje, mnoštvo opcija za ventilaciju, pristojna zaštita od vremenskih prilika

Lošije osobine: Skupa, relativno teška, ograničene izdržljivosti, čini se da se tkanina brzo zaprlja

Težina: 482 g

Materijal: Toray Dermizax NX

Džepovi: 1 na grudima, 1 na rukavu

3. Norrona Falketind Gore-Tex

Lagani shell koji može da se pohvali sa odličnom zaštitom od vremenskih prilika

Okvirna cena: 380 €

Dobre osobine: Jaka zaštita od vremenskih prilika, gipka tkanina, lagana, prozračna

Lošije osobine: Plitki džepovi, uski kroj

Težina: 400 g

Materijal: 30D Gore-Tex / C-Knit backer

Džepovi: 2 na rukavima, 1 unutrašnji sa ziperom

6. Outdoor Research Archangel

Nudi pouzdanu zaštitu od vremenskih prilika sa ležernim stilom

Okvirna cena: 640 €

Dobre osobine: Čvrsta, prava zaštita od vremenskih prilika, atletski kroj, mnoštvo zipera

Lošije osobine: osrednje karakteristike u odnosu na težinu jakne

Težina: 550 g

Materijal: Gore-Tex Pro 3L, 70D najlon

Džepovi: 2 na rukavima, 1 unutrašnji

Cene su okvirne i zavise od zemlje u kojoj se prodaju.

7. Arc'teryx Alpha SV

Vrhunska zaštita od vremenskih prilika sa odgovarajućom cenom

Okvirna cena: 730 €

Dobre osobine: Izuzetno izdržljiva, vrhunska zaštita od vremenskih prilika, odlična kapuljača, patentni zatvarači laki za rukovanje

Lošije osobine: Teška, glomazna, nema toplijih džepova za ruke, skupa

Težina: 522 g

Materijal: 3-layer Gore-Tex Pro N100p-X

Džepovi: 2 unutrašnja na grudima, 1 spoljašnji na grudima, 1 na rukavu

10. Arc'teryx Beta AR

Fantastičan hardshell koji ima sjajan skup funkcija i neverovatnu kragu, ali se nalazi po velikoj ceni

Okvirna cena: 550 €

Dobre osobine: dobra zaštita, odlične karakteristike, odlična kragna za taštitu od nevremena

Lošije osobine: Malo vrećastog kroja i glomazna, široka, skupa

Težina: 468 g

Materijal: N40r-X Gore-Tex Pro 3L

Džepovi: 2 na rukavima, 1 unutrašnji

8. Mountain Hardwear Exposure/2 Gore-Tex Paclite

Ovaj model je bliži jakni za kišu nego hardshell-u, iako se može koristiti kao lagani sloj za svaki slučaj

Okvirna cena: 110 €

Dobre osobine: Lagana, jeftina, lako se zateže i zakopčava

Lošije osobine: glatka unutrašnja tkanina, slaba pokretljivost, rajsferšlusi na džepovima za ruke nisu vodootporni

Težina: 323 g

Materijal: Gore-Tex Paclite 2.5L 100% najlon w/ DWR završni sloj

Džepovi: 2 na rukavima, 1 na grudima

Kućište: poliamid ojačan staklenim vlaknima

9. Patagonia Triolet

Zaštitna i izdržljiva hardshell jakna po odličnoj ceni, ali sa širim krojem

Okvirna cena: 410 €

Dobre osobine: Jeftina, dobra zaštita, svestrana, puno džepova

Lošije osobine: Teška, šireg kroja, kruta tkanina

Težina: 561 g

Materijal: 100% reciklirani poliester, 75D Gore-Tex

Džepovi: 2 na grudima, 2 na rukavima, 1 unutrašnji mrežasti

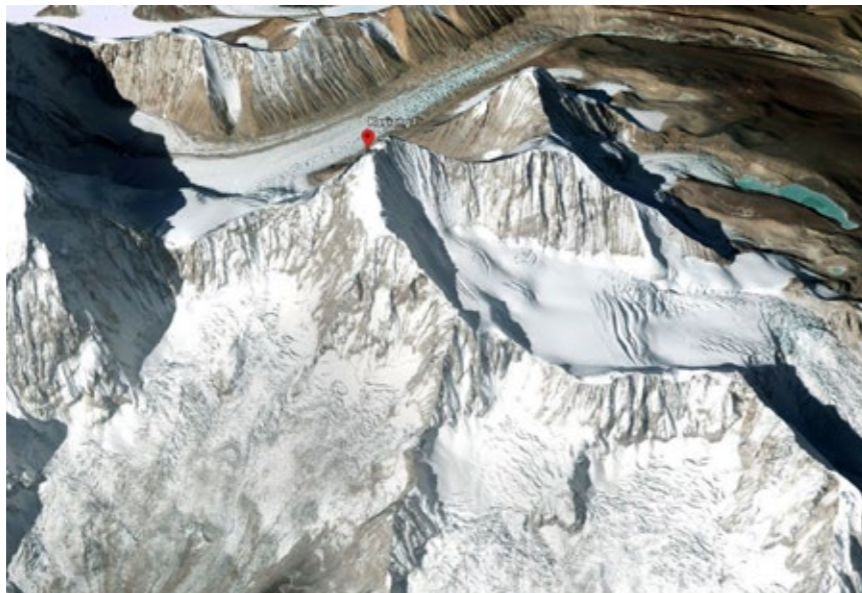
SEDAM NAJVIŠIH PLANINA NA SVETU NA KOJE SE NIKO NIJE POPEO

Bez obzira da li nisu dostupne zahvaljujući nekim državnim propisima ili samo čistoj moći prirode, planinari i alpinisti se još nisu popeli na mnoga primamljiva planinska čuda širom sveta. Za rešavanje nekih od najzahtevnijih svetskih vrhova potrebne su godine planiranja i, često, puno sreće u suočavanju sa vremenskim prilikama i rutama. Hajde da lutamo kroz sedam najviših planina sa vrhovima koje ljudi nisu dotakli.

1. Karjiang I, TIBET

Više grupa planinara su pokušali i nisu uspjeli da se popnu na Karjiang I u Tibetu i na njegov vrh od 7221 m. Visoko tehnička priroda uspona u kombinaciji sa stazom sklonom lavinama i vremenskim prilikama koje se stalno menjaju, dali su ovoj planini blizu granice sa Butanom opasnu reputaciju punu neuspješnih pokušaja.

2. Muchu Chhish, PAKISTAN

Smeštena u Pakistanu, ova planina visoka 7495 m, verovatno je najviša planina na koju se ljudi legalno mogu popeti. Policija vam neće stajati na putu, ali sam Muchu Chhish zaustavlja ljude. U udaljenoj oblasti zapadnog Karakoruma, planina nema dugu istoriju uspona i njen najnoviji pokušaj planinara Pitera Tompsona nije dao potpuni rezultat potreban da se Muchu Chhish skine sa ove liste.

3. Gangkhar Puensum, BUTAN

Gangkhar Puensum stoji kao jedna od najviših planina na svetu na koju se nije niko popeo. Sa 7570 m, nadmašuje standard koji su postavili zvaničnici Butana 1994. godine, koji ograničava penjanje na bilo koji vrh viši od 6000 metara. Planina je smeštena u blizini Kine, na delove planine se penjalo ranijih godina, ali sa puno neuspelih pokušaja.

4. Kabru – Severni vrh, INDIJA

Smešten u lancu Himalaja na granici Indije i Nepala, masiv Kabru je planina sa dva vrha. Ljudi su se uspešno popeli na južni vrh, ali severni, na 7348 m, ostaju je neosvojen. Jaka aktivnost lavina se poazala da je ključni razlog zašto mnogi timovi nisu uspjeli.

6. Masherbrum (severna strana), PAKISTAN

Na 7820 metara visoku pakistanska planina Masherbrum 4 su se ljudi popeli 1960. godine. Na listi je zapravo njen severni vrh. Ruta na njega zahteva ekstremnu tehničku veštinu i puno sreće što se vremenskih prilika tiče.

5. Labuche Kang III, TIBET

Ova tibetanska planina se nalazi na 7250 m, sa samo dva zabeležena pokušaja penjanja. Poslednja ekspedicija 2018. godine, nije uspjela. Ekstremne teškoće penjanja na ovu planinu i veliki tehnički izazov, čine ovu planinu praktično nepenjivom.

7. Planina Siple, ANTARKTIK

Iako je po visini mnogo niža od ostalih na ovoj listi (samo 3010 m), udaljenost ostrva Sipl od Antarktike daje planini Simple, pretendeu da bude najudaljenija planina na koju se nikada niko nije popeo. U stvari, o planini se ne zna mnogo, a postoje čak i spekulacije da bi to mogao da bude aktivni vulkan. Bez preciznih topografskih informacija, ova planina pruža jedinstveni izazov za penjanje.

PENJANJE NA MONT EVEREST ĆE POSTATI JOŠ SKUPLJE

Zvanično objašnjenje za povećanje naknade je prilično jezivo

Penjanje na Mont Everest nije jeftino: usluge vodiča koštaju desetine hiljada dolara, a tu su i avionske karte, osiguranje i cena opreme. Takođe morate da kupite dozvolu za penjanje. Za 2023. godinu, država Nepal je tražila od stranaca da plate 11.000 dolara za potrebnu dozvolu za penjanje na najviši vrh sveta. Ta cena bi trebalo da poraste - donekle dramatično. Ranije ovog meseca, turističke vlasti su objavile da će cena dozvole porasti na 15.000 dolara 2025. godine, što je povećanje od 36 odsto. Razlog? Leševi mrtvih planinara se gomilaju na najvišem vrhu sveta, a vraćanje leševa je skupa stvar. Promena se uvodi „usred upornih pritužbi na sve veći broj smrtnih slučajeva“ na planini visokoj 8,848 metara, piše Katmandu post. Uporedo sa povećanjem takse, vlada će takođe naložiti da se leševi „obaraju“ sa Everesta.

Nima Nuru Šerpa, predsednik Nepalskog planinarskog saveza, rekao je da nemaju svi penjači osiguranje koje pokriva troškove potrage i spasavanja i izvlačenja pokojnika u slučaju nesreće.

„Razgovaramo o tome da osiguranje bude obavezno u operacijama potrage i spasavanja za sve kako bi se podržalo izvlačenje tela sa planine“, rekao je on za Katmandu post. „Ako leševi ne budu izvučeni tokom tog određenog vremena ili sezone, pozvali smo vladu da izda besplatnu dozvolu za njihovo preuzimanje u bilo koje vreme tokom sezone ili sledeće godine.“

Prema rečima planinarskih zvaničnika, može da košta od 20.000 do 200.000 dolara za uklanjanje mrtvog tela iz Everestove „zone smrti“, oblasti siromašne kiseonikom na oko 8.000 metara.

Ova 2023. godina je bila jedna od najsmrtonosnijih u istoriji Everesta, sa 17 smrtnih slučajeva. Više ljudi pokušava da se popne na Everest nego ikada, sa rekordnih 478 dozvola izdatih ovog proleća.

Nakon što se sezona penjanja završila u junu, vodiči, nepalski zvaničnici i planinari raspravljali su o tome zašto je tako mnogo penjača umrlo. Neki su ukazali na klimatske promene i rekli da su uslovi bili hladniji od uobičajenih. Dr Luba Raj Khativada, direktor nepalskog odeljenja za turizam, rekao je za Gardijan da

su promenljivi uslovi verovatno doveli do porasta broja smrtnih slučajeva.

„Ove sezone vremenski uslovi nisu bili povoljni“, rekao je on.

Ali drugi kažu da je za to kriva promenljiva finansijska pokrivenost himalajskih ekspedicija. Poslednjih godina, kompanije za vođenje po Himalajima nude jeftine ekspedicije bez ikakvih dodataka, te su stekle popularnost. Ove kompanije često dovode neiskusne penjače na vrh bez potrebne obuke ili podrške da se spase kada se pojave problemi, kažu kritičari.

„Operateri koji podržavaju te penjače i dalje imaju razmišljanje da samo pružaju usluge ekspedicije, a ne vode ove ljude

i stoga ne osećaju odgovornost za njih“, rekao je ranije za Outside Fil Krempton, osnivač ekspedicione kompanije Altitude Junkies sa sedištem u Katmanduu.

Više od 300 ljudi umrlo je na Everestu od 1953. godine, kada su na vrh prvi stigli Edmund Hilari i Tenzing Norgej. Preko 200 tela je razbacano po planini, od kojih neka služe kao orijentiri za penjače.

Škotska – penjanje na stenama Cairngormsa i Ben Nevisa

Prvi deo - Cairngorms

Moj prvi kontakt sa penjanjem je bilo zapravo ledno penjanje, a odmah zatim i drytooling. Već prve sezone čuo sam priče o Škotskoj, zemlji neverovatnih lepota i pejzaža zimi, o podneblju loše hrane, odličnog piva i još boljeg viskija, domovini čvrstih i neverovatno upornih ljudi. Dugo sam maštao o zimskom penjanju u Škotskoj. Da li ću uopšte ikada moći tamo da odem?

Sledilo je dugo godina maštanja, rada na sebi i prevaziđenih izazova, a zatim nas je naš prijatelj Ivan iz Splita pozvao u Škotsku kao deo ekipe od 14 ljudi iz tri države, Mađarske, Hrvatske i Srbije.

Put se približio, a naš plan je bio da se ostane 12 dana u Škotskoj i to da bude četiri dana penjanja u Cairngormsu te potencijalnih pet dana u legendarnom Ben Nevisu. "Ostrvo" važi za region, gde ako od 10 dana uhvatiš 5 dobrih za penjanje, to je ultimate pogodak.

Imali smo sreće od samog početka, jer je legenda, Gergo Santha, uspeo da nam organizuje čak pet dana spavanja u čuvenom CIC hut-u, što je značilo da neće biti dva sata pešačenja do planine, pa tek onda pristup do smerova.

Let smo bukirali iz Budimpešte, bilo je logistički najjednostavnije i realno najjeftinije. Ja krećem dan ranije za Budimpeštu i tamo se nalazim sa Gergom koji će me ugostiti kod sebe do leta, dok ekipa iz Hrvatske stiže sutra par sati pred let. Kasnije te večeri nam se pridružuje još jedan član družine te do jutra nazdravljamo, a čemu i kome to samo Bog zna...

Preživimo noć i konačno dolazi dugo čekani dan poletanja. Sa ekipom iz Hrvatske se nalazim na parking aerodroma. Euforija je primetna, opuštani smo iako nam je jasno da su nam torbe preteške te pola sata pre čekinga raspoređujemo opremu, delimo na ravne časti i na sebe oblačimo sve što smo mogli, uključujući i tehničke cipele, a šlem naravno na glavu. Čeking prolazimo bez većeg stresa, ako se ne računa striptiz koji sam morao izvesti pred carinicima u dva navrata.

Slećemo i nalazimo se sa Mađarima koji već znaju logistiku: tramvaj stanica, kratka šetnja i u samom centru Edinburga gde nam je i hostel. Nakon prijave u hostel i bacanja stvari svi zajedno krećemo potražiti neki pab. Nije nam dugo trebalo, 50 m od hostela već kreće žurka i pabovi jedan za drugim u nepreglednom nizu; neki od njih su dobro poznati u svetu (Royal Circle Bar, The Last Drop, Dirty Dick's Pub, The Bow Bar, Dropkick Murphys PUB itako u nedogled). Euforija nije stajala čitavo veče do duboko u noć kad su nas napokon i iz poslednjeg paba ljubazno zamolili da izađemo. Koliko smo skontali, pabovi u Škotskoj pored zdravlja mogu vam uzeti i neverovatno puno novca, ali istini za volju zaista je zabavno. Jasno nam je da zaljubljenici u pabove, kao što smo mi, nemaju šta da traže u Edinburgu tako da odlučujemo da krenemo dan pre nego što je planirano put Cairngormsa. Kratka mamurna šetnja po Edinburgu, gradu od kamena

i metala, potraga za doručkom koju završavamo u nekakvoj birtiji gde prvi put probam njihov čuveni Fish and Chips. Progutamo nekako taj doručak i počinjemo juriti rent a car.

Rentati auto na ostrvu se ispostavilo kao jako

komplikovano, a i nesnosno skupo, međutim mi nemamo druge te nam je to jedina opcija. Posle nebrojeno poziva, informisanja gde, šta i kako ponovo odlazimo na aerodrom uberom (inače jako korektne cene za UK) jer su nam rekli da je tamo najveći izbor za rentanje i najpovoljnije cene. Uspevamo da nađemo uslovno najpovoljniju opciju sa punim osiguranjem, ipak se vozi pogrešnom stranom puta, sve je moguće. Toni se junački javlja kao dobrovoljac da nam bude driving dadilja i da vozi. Zažalio je već na prvom kružnom toku, a ni meni kao suvozaču nije bilo svejedno; kupimo Bojka i Ivana koji su nas čekali dok mi obavimo zadatak, pakujemo se i krećemo ka smeštaju koji smo usput bukirali na jednu

noć dok se naše inicijalno planirano mesto boravka ne oslobodi.

Sutradan stižemo u Insh Hall Bungalove na jezeru sa restoranom i malim nazovi hotelom koji su veoma pristupačni u zimskom periodu. Iz te naše baze treba oko 20-25 min vožnje do skijališta odakle se kreće u pristup stenama Cairngormsa. Usput stajemo u

nabavku u Aviemor (škotski Chamonix- minijatura verzija), kupujemo hranu i potrebštine za veče i sutradan za prvi dan penjanja. Četrnaest "oslobodioca" se sastalo u dnevnom boravku motela na prvi zvaničan brifing. Na brifinzima smo komentarisali i diskutovali o uslovima, stepenu lavinske opasnosti, stanju leda, tufa, stene, planiranim usponima i onome sto smo uočili dok smo boravili u planini. Logistiku smo spremali tako da smo u većini slučajeva uvek znali gde se koja naveza nalazi, za svaki slučaj. Vođa brifinga se menja svako veče, podeljeni u dve ekipe Hrvatska-Srbija i druga Mađarska svako veče je predstavnik jedne od ekipa držao glavnu reč na brifingu, to jest bio zadužen da iznese svoje i mišljenje ispred ekipe pa se o tome dalje diskutovalo. Nestrpljivi smo svi da počne penjanje, ali nam se i ne da rastati i otići na pakovanje i spavanje.

Plan za prvi dan penjanja je Corie an t-Sneachda, stena udaljena nekih sat-sat i po od skijališta. Stena nudi vaskoliko penjanje na idealnom granitu. Vreme nam nije na ruku to smo i znali pre nego što smo se upustili u pustolovinu. Jako je toplo, izuzetno loša zimska sezona u Škotskoj, ali tu smo gde smo, idemo videti šta možemo. Optimistični smo jer je poznato da uslovi u Škotskoj mogu da se promene doslovno u jednom danu.

Podelili smo naveze Bojko i Toni, Ivan i ja. Prvi je dan pa ne krećemo mnogo rano; stižemo na skijalište i krećemo u pristup, vetar ne da mira celim putem, a posle nekih sat vremena hoda dolazimo do podnožja stene gde je jezero.

Okupljamo se pored rescue boxa koji se nalazi na uzvišenju pored jezera i koristi se isključivo u slučaju nužde; za ostavljanje stvari, sakrivanje itd..

U ovom momentu vetar već kreće da nosi, jedva se drži korak i ostaje na nogama, eto nama Škotskih uslova koje smo priželjkivali. Prvi utisak: uslovi su loši, jako loši, leda skoro da uopšte nema, a stena je suva ili kako bi je Britanci nazvali black rock. Nama je plan da se penjemo u njenom desnom delu koji se zove Fiacail Buttress. Za oko su nam zapala dva smer: The Seam i Invernookie, ali su oni bili potpuno suvi. Menjamo plan i odlučujemo se da se penjemo u dve naveze nešto lakši žljeb-kuloar Fiacail Couloir sa direktnom izlazom.

Uslovi u ovom smeru su bili odlični, odličan sneg, lagani mix tek da te promrda; na strimim delovima je bio čist led koji pruža pravo uživanje sa kombinacijom izuzetno kompaktnog granita. Bojko i Toni penju se ispred mene i Ivana smenjajući se u vođstvu; prilično brzo izlazimo na vrh smera.

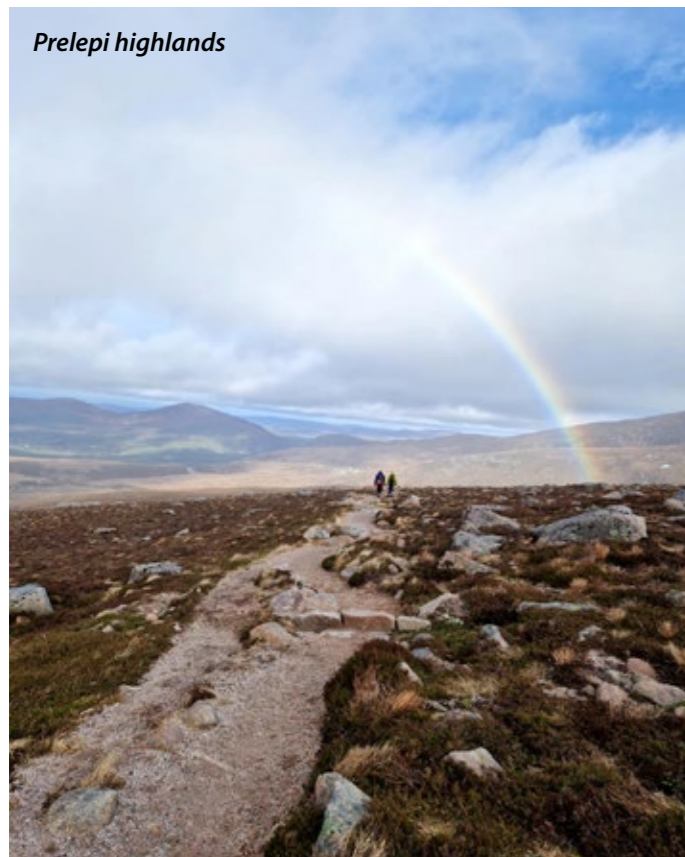
Imali smo sreće, smer je u potpunosti zaklonjen od vetra. To nam je postalo jasno čim smo krenuli u silaz, bukvalno nas je nosio; uspevamo da uhvatimo iole zaklonjenu padinu- kuloar i njome otpenjemo do jezera. Ništa bolja situacija nije bila sve do kola; u par navrata su udari bili toliko jaki da su neki i padali.

Stižemo do kola i krećemo do Aviemora da

obnovimo zalihe hrane i piva. U smeštaju skidanje, sušenje i prepakivanje za sutrašnje penjanje. Uskoro nam se pridružuju i Mađari; uz klopku i pivo komentarišemo uslove i to kako je ko doživio i šta se penjalo. Zaključak je da su uslovi jako loši, temperatura je bila u plusu; u steni možda blizu nule. Nakon brifinga odlučujemo da posetimo drugu stenu, Corie

Prelepi highlands

Stena gde se nalaze smerovi

an Lochain koja je nešto malo dalje i da tu okušamo sreću. Imamo još tri dana penjanja u Caringorms-u. Radujem se penjanju u Lochain-u jer sam odavno dobio preporuke za neke smerove baš u ovoj steni i eto prilike. Opasnosti od lavina nema, ali zbog temperature treba obratiti pažnju na strehe.

Identično jutro kao prvo; krećemo ka skijalištu i posle nešto dužeg pristupa stižemo pod stenu. Ovoga puta od magle stenu uopšte ne vidimo, jako strmom padinom pristupamo steni 4th Buttress, gde mi je plan bio penjati se na smerove Savage Slit i Deep Throat.

Nakon pola sata pristupa konačno vidimo stenu i razočarenje; ovde je situacija još gora nego u Sneachda-i. Sve je suvo i potoci liju niz stenu. Planirani smerovi nisu ni blizu uslova, potpuno suvi bez trunke leda i snega, složili smo se Ivan i ja da nema smisla ni pokušavati. Kad smo već tu odlučujemo se da se ipak na nešto penjemo i jedino moguće u ovim uslovima je bio smer Right Branch of Y Gully. Nenavezani krećemo, ja prvi, Toni odmah iza mene, a Ivan i Bojko nešto malo dalje. U samom žljebu uslovi su bili savršeni, nabijeni mokar sneg sa nekoliko skokova tankog leda gde treba biti nežan i oprezan. Od početka smo znali da je gore streha, ali da je prohodna. Međutim 10 m pred izlaz stvari se kompikuju, nagib se povećava, bio je jako loš suvi sneg koji ne drži ništa, te kontinuirano klizim na dole. Koliko god sam mogao sam kopao nogama i rukama sneg se neprestano obrušavao i ne uspevam da nađem čvrst oslonac. Sa moje leve strane je stena; ne bi trebalo da je teška i odlučujem da traverziram do nje pa njom nastavim na vrh da bih izbegao podnožje strehe i nju samu koja je u nepenljivim uslovima.

Toniju govorim da sačeka da ja vidim može li se dalje i da ne rizikuje; ako nije siguran baciću mu uže kad izađem na vrh. Uspevam da dođem do stene i sad je mnogo lakše; čvrsta podloga, ja se poprilično komforno osećam na mix terenu i brzo izlazim na vrh. Pravim štand i bacam Toniju uže te i on izlazi, uže koriste i Ivan i Bojko. Mađarska naveza Jani i Boros koji su se penjali iza navezani (što nije ni imalo smisla jer u celom kuloaru postoje dva loša međuosiguranja) ne odbijaju našu ponudu da im bacimo uže pa i oni izlaze na isti način. Povratak je stazom ka skijalištu; ovoga puta vetar je nešto slabiji pa nas ne obara.

Stižemo u smeštaj, a kasnije na brifingu shvatamo da je odlazak u Lochain bio čist promašaj i da ćemo sutradan ipak da se vratimo u Corie an t-Sneachda i probamo smerove koje smo inicijalno hteli dva dana ranije. Pred spavanje Toni nam saopštava da će sutra ipak da preskoči penjanje i da odmori, ne oseća se najbolje. Bojko, Ivan i ja se dogovaramo da penjemo u trojnoj navezi.

Kao i svako jutro, doručak, čaj i put skijališta, ovog puta Toni nas dovozi te se vraća u smeštaj, a nas trojica krećemo u pristup ka steni. Nema vetra uopšte, temperatura je debelo iznad nule. Već brinemo da li će

Početak penjanja

Ivan i Bojko u ključnom cugu

Ivan u detaljima

Miloš u prvim detaljima druge dužine

biti i danas nešto od penjanja. Pod stenom imamo šta i da vidimo; nedelja je, gomila ljudi već penje zasnežene grupe, grebenje... Škoti ne propuštaju slobodan dan, u planini su po svaku cenu bilo da se penju, voze mtb, trče ili samo hodaju. Niz pristupne padine liju potoci što nas još više baca u razmišljanje da li je ostalo leda u steni.

Pod smerom ipak shvatamo da situacija i nije toliko katastrofalna, ulazimo u smer i Ivan vodi prvu dužinu. Strma snežna rampa i koso u desno; ubrzo se Ivan nalazi na štandu i Bojko i ja dolazimo do njega. Sledeće dve dužine su mix savršenog granita i jako tankih curkova leda, izgleda feomenalno. Obe dužine vodim ja. Druga dužina smera nije velikog nagiba već je ispresecana u tri vertikalna skoka stene, leda i zaleđenih tufa. Posle svakog skoka je nekoliko metara oborenog tvrdog snega.

Izuzetno lepo penjanje, međuosiguranja su perfektna, idealne granitne pukotine ulivaju poverenje, frendovi rade savršeno jer nema spray ice-a i pukotine su suve i čiste. Lako dolazim do štanda i ubrzo stižu Bojko i Ivan. Treća dužina je najteža i najduža. U ovoj dužini nema uopšte tufa, pukotine su čiste tako da ih je teško koristiti za napredovanje, a savršeni granit traži punu koncentraciju za gaženje derezama. Duž čitave

Strme padine u pristupu pod Lochain

ranije, pa sam postavio gear nest na poslednjem očiglednom mestu. Maksimalna posvećenost i na vrhu sam, smer izlazi na greben gde ima dosta šiljatih stena-rogova, kako ko zove, te je napraviti štand izuzetno lako i brzo. Kada su stigli Ivan i Bojko čestitamo jedni drugima, konačno smo uživali u pravom penjanju. Ovog puta biramo silaz stazom koja vodi, sa vrha gledano, levom stranom grebena, a onda posle jednog odvajanja sve do skijališta. Toni nas već čeka na parkingu odmoran i rehabilitovan; prijao mu je dan odmora. Odlazimo u Aviemore na zasluženu picu i natrag u smeštaj, pakovanje i priprema za put u Ben Nevis u nadi da će biti bolji uslovi.

Toni i Savage slit

Ivan u izlaznim detaljima u Gully

Ekipa na vrhu smeru

dužine koja prati dijedar koji zavija u desno je curak leda ne širi od 15 cm do samog izlaza. Tu treba biti pažljiv, bez naglih pokreta i previše lupanja derezama i alatima. Ova dužina nema oborenih delova već je strma te u delovima gotovo vertikalna.

Poslednjih 10 m nije moguće osigurati se, to sam uvideo dosta

Drugi deo - Ben Nevis

Dogovor je da se svi čekamo na North Face na parkingu koji je startna tačka za skoro sve aktivnosti u masivu Ben Nevisa i oko njega. Mi dolazimo prvi i posle raspakivanja Toni i ja se vraćamo do Invernesa po Renea i Glumca koji su zbog obaveza mogli samo priuštiti dolazak u Ben Nevis. Oni su takođe imali zanimljiv put avionom iz Beča do Londona, te vozom 15 sati do Invernessa. Svi zajedno odlučujemo da krenemo i ne čekamo ostatak Mađarske ekipe.

Pošto smo lagano opremljeni; nismo nosili ništa konkretne hrane, što se na kraju ispostavilo kao teška glupost, već smo imali samo dehidriranu hranu i nešto putera krećemo se veoma brzo. Usput srećem dosta penjača koji su na putu dole nakon vikend penjanja i niko nije imao da mi kaže lepe vesti o uslovima. Posle sat vremena brzog hoda i neverovatnih predela sa potocima, bezbroj duga i nestvarnih boja stižemo do našeg odredišta, CIC hut-a; jasno mi je da je i ovde toplo, što nam nikako ne ide u prilog. CIC je okovan potocima koji se formiraju topljenjem snega i leda čija se voda udružuje sa vodom prirodnih izvora koji se nalaze u višim predelima planine, a čijim se kvalitetom Škoti neprestano hvale.

Jak i neverovatno hladan vetar ipak mi uliva malo nade da će nešto biti u dobrim uslovima za penjanje. Tu upoznajem i trojicu Francuza koji su takođe boravili u CIC-u, pa su upravo u postupku pakovanja i povratka kući, Ni informacije od njih me nisu smirile, sve je izvesnije da dobrih uslova za penjanje za vreme našeg boravka neće biti.

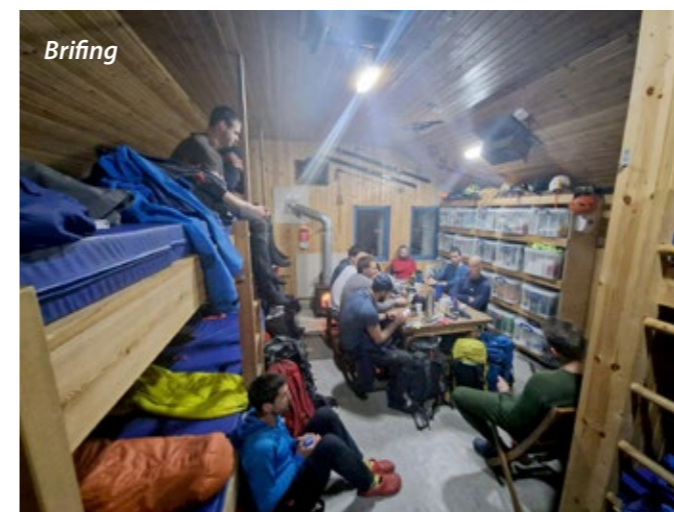
Iste večeri posle klope organizujemo brifing. Na brifingu nam domaćin, Robin Chlotier, govori da lavinska opasnost nije prevelika; ipak odlučujemo da prvi dan nosimo lavinsku opremu da vidimo lično kakvi su uslovi. Inače Robin Chlotier je Škotska legenda alpinizma, mix i lednog penjanja sa svojih 40 godina penjačkog iskustva; "u torbi" ima prvenstvenih smerova iz Himalaja, Patagonije, Kanade. Takođe ima i neka ponavljana izvrsnih klasika na Aljasci; fenomenalan lik ako vam treba savet, a dovoljno je "samo" slušati njegove priče. Sa svojih 60 godina može

Priprema na parkingu

Krivljenje po klupama

Brifing

da postidi većinu današnjih mladih alpinista jer sabira i dalje smerove težina WI6 i M7.

Naveze se ne menjaju Bojko i Toni se penju zajedno, te Ivan i ja. Mi se odlučujemo da se penjemo u steni Nuber three Gully Buttress, dva smeru Two Step Corner i Green Gully, ocena V, 5, 140m i IV, 4, 180m. Ne ustajemo previše rano, štelujemo da krenemo u pristup kad krene da sviće zbog orijentacije i nalaženja smeru i snalaženja u steni. Oko šest ustajemo, jedemo i već u sedam smo u pristupu; ne gubimo puno vremena jer smo već sve popakovali veče pre. Opet nas je Škotska podarila neverovatnim vremenom, trunke magle nije bilo sve do pristupa do pod smer, a tek samo 15 min kasnije sve se to promenilo; doslovno nismo videli dalje od 10 m ispred sebe. Prvo ulazimo

Čekiranje uslova

Two step corner, desni slap linija smeru uslova

u smer Two Step Corner, Ivan vodi prvu dužinu, ne pretešku rampu sa dva strma ledena skoka.

Dolazi do kraja užeta pa se penjemo simultano još 20-30 m do štanda koji se nalazi ispod 60 m duge detaljne dužine. Detaljna dužina se obično penje u dva kraća rastežaja ali mi, to jest ja, ovaj put sastavljam do kraja. Led je savršen za penjanje, i pored visokih temperature je u odličnom stanju, što me je malo iznenadilo.

Međutim jasno je pri prvim zamasima da ovde ledni vijci nemaju šta držati te ih postavljam retko; većina međuosiguranja je u steni. Stena ovde nije vrhunskog kvaliteta, šta više krš je, zato treba voditi računa i pri postavljanju međuosiguranja u pukotine i biti siguran da led drži stenu kompaktnom. Prvih 10-15 m strmog do vertikalnog leda, pa kratkac detalj prečenja nekoliko metara u levo po jako tankom ledu i budžama koje vise sa ivica stene.

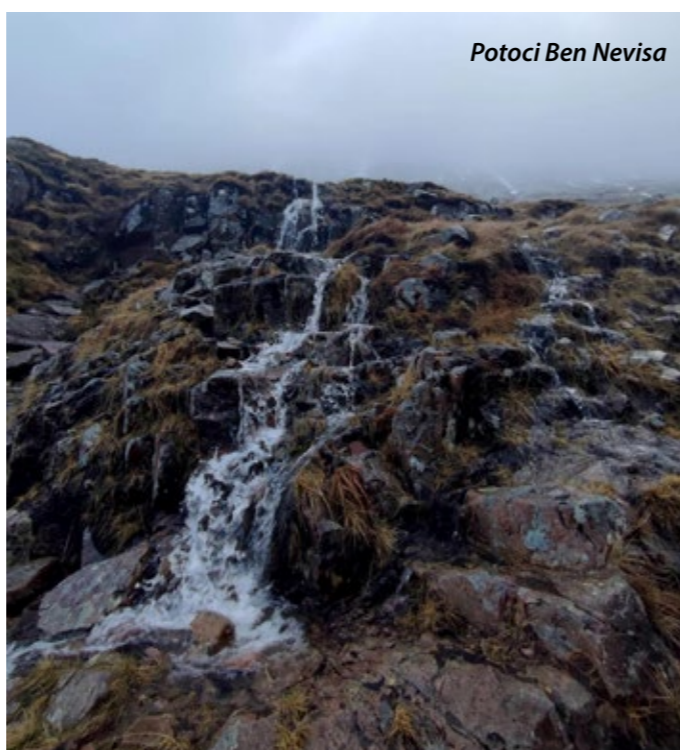
To je to! Prvi dan posle toliko vremena u Škotskoj da srce zaigra i da moraš zaista da se penješ oprezno i planiraš svaki pokret unapred. Nakon toga dolazi do pikanterije, vertikalni ledeni stup ne deblji od 50 cm. Pošto sam već u vertikali malo se mučim da postavim međuosiguranje, ali uspevam, hex veličine 12 je odlično legao u pukotinu punu mahovine, koju je pre toga naravno trebalo očistiti. Ulazim na stup i bez naglih pokreta i lupanja, grebanjem leda pravim poličice za alate, dok jednom nogom kružnim

pokretima pravim malu rupicu za mono point u ledu, drugu nogu obavijam oko stupa i tako napredujem na gore. Psihološki jako teško, ali prelepi pokreti; pod nogom osećam kako škripi led pod opterećenjem, par pokreta i dolazim do korena stupa, tj do njegovog vrha. Jasno mi je da tu takođe nema lupanja, poučen iskustvima drugih ljudi koji su na vrhu takvih formacija brzeljali i čitav stup odvojili od stene. Stena mi je blizu sa leve strane te uspevam da alatom zakačim dobar hvat i izdignem se iznad stupa na stenu, te sa nje na oboreniji teren. Nastavljam 10 m naviše po lakoj zasneženoj strmini, a potom dolazim do detalja smeru. Strmi dijedar koji je sa leve strane gladak a sa desne ima košuljicu leda ne debljeg od 1 cm; koroz sredinu dijedra je ledeni curak širine šake. Videvši da u toj dužini stoje dva klina, a to je ovde retkost, znam da je pikanterija i da neće biti jednostavno savladati detalj. Međutim euforija me još drži od stupa koji sam popeo, tako da lagano ulazim u detalj i bez većih muka

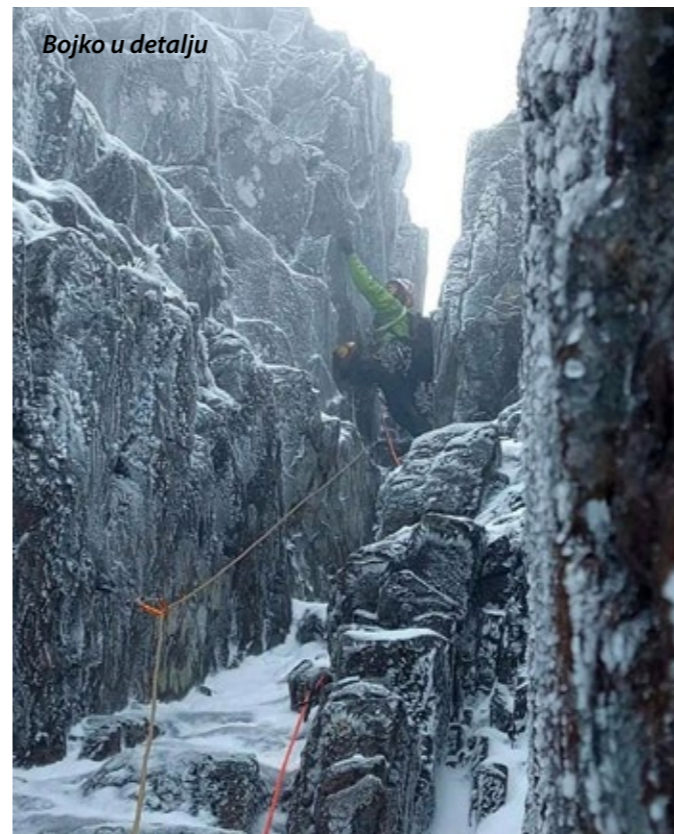
Stene i Cic

Potoci Ben Nevisa

Bojko u detalju

ga rešavam. Ipak, završetak "se ne da" tako lako; iznad mene se nadvila velika streha koju sad treba preći. Forma joj je katastrofalna, ne drži ništa pa je kopanje trajalo i trajalo dok konačno u dubini strehe nisam naišao na stenu i izašao napolje na vrh.

Na vrhu se bukvalno ne vidi ništa, vetar nosi, magla praćena kišom je toliko gusta da se ni onih 10 m ispred više ne vidi. Izlazi i Ivan ubrzo te se sa osmesima pozdravljamo i u smehu i šali krećemo da tumaramo i tražimo Gully 4 koja nam, je ujedno i silaz. Zahvaljujući navigaciji i prethodnom dobrom informisanju posle kraćeg lutanja nalazimo silaz i nalećemo na David Flower-a koga smo upoznali veće pre u CIC hut-u. David je vodič i profesionalni penjač. Potvrđuje nam da smo stigli do Gully 4, puštamo njega da spusti klijenta prvo pa onda i mi kratko otpenjanje i trk niz žljeb do pod drugi smer.

Od Davida smo tada i u praksi videli kako se koristi i u kojim situacijama je bezbedan "stomp bellay", inače u zimskim uslovima izuzetno korisna stvar ukoliko treba osiguravati ili spustiti partnera. Zanimljivo da je moguće da zadrži veći pad i znatno težeg partnera na izuzetno prost način, tj zabadanjem cepina vertikalno u sneg. Pozdravljamo se sa novim prijateljima, Davidom i Jefom i stižemo pod drugi cilj dana, Green Gully.

Stari ledeni klasik, neizostavan izbor svakog ko dođe u Ben Nevis. Ništa prostije, uzak kuloar okovan ledom, u ovom smeru nema mix penjanja; čisto ledno penjanje. Ali već nam je jasno da je penjanje na led u Škotskoj skroz drugačije od penjanja na led bilo gde u Evropi. Izuzetno slaba međuosiguranja i led izuzetno teško formiran, nikad nije glatka ploča po kojoj samo letiš. Iako nema mix penjanja, prva dužina i prvih 60

Početak detaljne dužune
Two step corner

Miloš u smeru Green gully

m je vrlo izazovno penjanje na led, ocene oko WI4 sa dva međuosiguranja. Prvi cug sam vodio ja, prvih 30 m tankog leda u kome se nije moguće osigurati, drugih 30 m nalazim dva međuosiguranja; jedan offset čok i stari klin nekoliko metara iznad. Iako izazovno penjanje, prilično sam brzo stigao na odlično mesto za

Mokri na vrhu

štrand. Ivan brzo dolazi do mene i opet komentariše "A Bože ovolika oprema na nama, a nigde ništa za staviti". Smejemo se, razmenjujemo opremu i sledeću dužinu vodi Ivan. Samouvereno i brzo penjanje i na štandu je; stari štand na tri klina pojačava čokom i frendom. Drugi cug je bio nešto lakši od prethodnog, nije bilo mesta za opremu ali je nagib manji.

Sledi treća dužina, a mi već mokri do gaća zbog gore pomenutog vetra i kiše koja ne prestaje, usput temperature su u plusu pa je i led vlažan. Opet je red na mene, detaljna dužina sa vertikalnim skokom u prvih 10-15 m i zanimljiva formacija leda, ravna vertikalna ploča, pa kaskada koja pravi trbuhe koje nije jednostavno preći jer škotski led ne dozvoljava postavku alata bilo gde.

U ovoj dužini je led bio toliko tvrd ispod prvog sloja da se vijak od 16 cm nije mogao ušrafiti dalje od pola na brzu ručicu, već sam to morao da dovršim ručno, kao nekad. Posle fantastičnih prvih 20 m teren se obara, ali ubrzo je ispred mene još jedna strma ledena ploča, vučem još 10 m i razmišljam da pravim štand jer za to imam odlično mesto. Ipak jako mi se penje ploča ispred i nastavljam dalje; na samom izlazu je streha na čijoj ivici stajem, uže se zateže i ni makac dalje. Ivan javlja da je kraj užeta, mrmljam i besnim na sebe zašto sam preskočio dobro mesto za štand, ali nekako uspevam; uz svu kreativnost i sve što sam naučio, pravim dobar štand na ivici strehe, ali ni najmanje udoban, zaslužio sam. Posle 20 min borbe na odvratnom štandu dolazi Ivan do mene i kroz smeh kaže "Tako ti treba kad si magarac!", potpuno je u pravu, zaslužio sam da se mučim na štandu. Krećemo ka silazu, ovoga puta smo bili ultra brzi, pogodili smo sve iz prve i u silaznom kuloaru smo kroz 10 min.

Zadovoljni silazimo i kometarišemo današnje događaje; već maštamo o penjanjima u budućnosti u ko zna kakvoj divljini.

Silazimo u dom, deo ekipe se već vratio, a ostatak i dalje iščekujemo. U sušionici je sad već ozbiljne gužva jer sve što je bilo u kontaktu sa spoljašnjom sredinom je u potpunosti natopljeno. Ponovni briefing na kome saznajemo da nas sutra nažalost čeka još toplije vreme sa dosta kiše.

Pristup poslednji dan, vraćanje

Deo ekipe donosi odluku da se spuste do grada u nabavku i da se svi zajedno počastimo pravim mađarskim gulašom u sred Škotske. Neki od nas su odlučili ipak da ostanu i možda probaju nešto popeti uprkos lošem vremenu. Ipak, vetar i kiša ne daju da se nos promoli napolje iz doma, tako da i ja odustajem od penjanja. Nešto kasnije ekipa koja je odlučila sići u civilizaciju odlazi, mi ostajemo uz fijukanje vetra i grejanje iz gasnih peći da se razlvačimo. Oko podne se smanjilo nevreće i počelo je pregovaranje da li se upustiti ipak u neko penjanje bar nečeg kraćeg, ali mi se to nije činilo kao primamljiva ideja. Rene i Glumac tvrdo odlučuju ipak da pokušaju i uspeavaju da popnu Tower Scoop, kratak smer od 75 m nedaleko od smeštaja, inače prelepi zaleđeni kamin u koji se ulazi iz pećine. Nama je donekle i drago što nismo išli na penjanje jer su se i oni, kao i ekipa iz grada vratili potpuno mokri. Shodno tome ni pustolovina nije bila na zavidnom nivou. Nedugo nakon povratka Renea i ekipe iz grada napolju počinje ludilo; helikopter u tri navrata nadleće dom i ostavlja spasioce na najvišoj tački koju može da dosegne i bezbedno se spusti. Svima je jasno da je u toku ozbiljna akcija spašavanja u kojoj učestvuje oko 12 spasilaca na terenu i još toliko na prihvatnim tačkama. To je dobro poznata spasilačka ekipa Lochaber Mountain Rescue Team. Oni oridiniraju u reonu Ben Nevisa i Glen Coe-a. Neverovatno uigran tim profesionalaca i volontera ima mnogo posla u sezoni jer je frekvencija penjača ogromna, pa samim tim i nezgoda i spašavanja ima više. Pomno pratimo akciju ali ih brzo gubimo iz vida u magli pod stenom. Pola sata kasnije prva ekipa spasilaca, dolazi u dom na okrepu i topao čaj.

Jako prijatni ljudi koji nikoga ne osuđuju već su tu da ti pomognu, ako ti zatreba; informišemo se kod njih šta se desilo. Elem, u smeru Green Gully penjač u vođstvu posle pravljenog štanda seda i opterećuje ga, a pošto je štand napravio na jednoj ljusci, ona čitava popušta te on zajedno sa štandom pada na svoja dva sapenjača koji su čitavu dužinu užeta ispod. Srećom svi su preživeli, dvoje sa ozbiljnim povredama, jedan sa lakšim. Posle ne baš tako prijatne posete ne zadržavamo se mnogo budni jer nam nije ostalo još

mного aktivnih dana u Škotskoj, a mi smo željni akcije i rešeni da se popnemo na nešto teško i pravo škotski, zbog čega smo uostalom i došli.

Kao i do sad prvi ustajem i krećem u pakovanje i pripremu; ubrzo ustaju i ostali te se ne zadržavamo mnogo. Posle brzog doručka i čaja krećemo u pristup. Današnji cilj meni i Ivanu je Tower Cleft, kratak ledopad od oko 70 m posle kog bi u gornjoj barijeri da nastavimo legendarnim smerom Cascade.

Posle 40 min pristupa stižemo do pod smer; opremanje i krećem. Posle prvih pet metara u ledu odlučujemo da se vratimo. Nema smisla, led je potpuno mekan, ne drži ništa. Posle samo tih pet metara, skroz sam mokar, ali ne odustajemo. Krećemo okolo rampom do pod smer Cascade, čuli smo da je u dobrim uslovima još uvek. Nažalost, ubrzo nam je jasno da nemamo ni tu šta da tražimo, jedna naveza je u smeru a još tri čekaju; izgubili smo svoj red pokušavajući da spojimo sa smerom ispod. Ivanu ovde već pada moral, odustajemo od daljeg traženja i krećemo nazad ka smeštaju.

Nismo nezadovoljni, uspeli smo da se organizujemo da dođemo u Škotsku, dali smo sve od sebe da uhvatimo šta se moglo, ali zaista ovaj put vreme nije dalo. Dok smo sedeli i čekali ostatak ekipe da se vrati, gledali smo prognozu; sve je toplije i lošije vreme za naredni dan, koji je i naš poslednji u Ben Nevisu. Uprkos tome što smo Ivan i ja odustali od penjanja tog dana, druga ekipa (Toni i Bojko) je bila uspešna i popeli su smer Glovers Chimney.

Donosimo odluku da ipak krenemo sutradan čim stane kiša u silaz sa planine; nije više bilo smisla pokušavati. Shvatili smo da ako mokri dođemo na aerodrom, nema šanse da prođemo merenje.

Ujutru brzo pakovanje i čekanje da kiša stane, pozdravljanje sa ostatkom ekipe saboraca, kako smo se samoprozvali Scottish Warriors-a, zajednička fotografija ispred legendarnog CIC Hut-a, a u pozadini nestvarni Ben Nevis.

U silazu se osvrćem i imam gorak ukus nedovršenog posla, krivo mi je što idemo ranije i što nismo imali taj pravi doživljaj kakav sam očekivao; možda sam samo previše očekivao. Odlučujemo da poslednji dan umesto za penjanje provedemo u auto turizmu i provozamo se kroz Glen Coe i uživamo u fantastičnim prizorima. Neverovatni predeli, bezbroj strmih potoka i zatravljenih litica; prizori sa razglednica. Pre toga smo ostali u Fort Williamu da se pozdravimo i sa škotskim pabovima. Smeštaj smo našli sa južne strane Glen Coe-a, tu su restorani i bungalovi očigledno često posećeni od strane penjača. Jasno je na prijavi, shvatamo da su i ljudi koji ga vode sami penjači, koji su nam potvrdili da je sezona zimskog penjanja loša. Burna noć kojom smo rešili da okončamo tugovanje za boljim uslovima i vremenom u planinama; ipak shvatamo da smo uspeli: prvi zajednički odlazak na duže penjanje bez varnica, bez tenzije, u odličnoj atmosferi. Ove noći smo isplanirali i sledeće veliko putovanje i nestrpljivo ga očekujemo.

MILOŠ MILANOVIĆ

Ekipa, autor fotografije Gergo Santha

Svake godine, u svakom pogledu... "Trebinje Vertikal – Trka u kamenu 2023"

PLANINARSKA TRKA

Planinarsko društvo „Vučji zub“ iz Trebinja je 25. marta 2023. godine organizovalo osmu po redu skajraning trku „Trebinje Vertikal – Trka u kamenu 2023“.

Nije bez razloga kao naslov ovog teksta iskorištena parafraza iz kultnog filma „Sjećali se Doli Bel“. Od skromnog početka 2016. godine trka je iz godine u godinu donosila nešto novo i bolje u pogledu organizacije, broja i kvaliteta takmičara, rezultata, medijske pokrivenosti i drugog. U tom smislu, već prilikom određivanja termina trke znalo se da će ovogodišnji „Vertikal“ otići i korak dalje. Naime, „Trebinjs vertikal - Trka u kamenu 2023“ je za selekcije Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Slovenije i Hrvatske uvrštena među sedam kvalifikacionih trka za Evropski skajraning šampionat, koji će se u julu 2023. godine održati u Gusinju – Crna Gora. Velika čast, ali i velika obaveza za organizatora!

Sa pripremama se krenulo već u januaru – prijave takmičara, uređenje staze, animiranje sponzora, medijska promocija i još dosta poslova koje je trebalo završiti da bi se takmičari osjećali kao kod kuće.

Do zaključenja roka za prijave registrovano je ukupno 305 takmičara. U subotu ujutro, u 10 časova, sa šetališta na lijevoj obali Trebišnjice ka vrhu Leotara startovalo je njih 243. U organizaciji i obezbjeđenju trke angažovano je preko četrdeset članova društva i volontera. Ove godine i vrijeme je idealno poslužilo, sunčano, ne pretoplo, uz povremeni vjetar na gornjem dijelu staze i cilju.

Sjajna atmosfera je vladala na startu. Razgibavanje uz muziku, tu je veliki broj starih znanaca - učesnika „Vertikala“ iz prethodnih godina; razmjenjuju se iskustva sa ove i drugih trka, razrađuje taktika, daju savjeti početnicima... Kao i prethodnih godina, takmičarima su na raspolaganju dva punkta za osvježenje – na Orlovim gredama i na cilju. O ekipi sa Orlovih greda ne treba trošiti riječi – vesela družina je takmičare sačekivala i ispraćala muzikom i plesom, pomogavši im da bar na trenutak zaborave šta su prošli i da ih tek čeka najteži dio staze, popularni uspon „Ostavi suze za kraj“. Slična atmosfera je bila i na cilju – oduševljenje zbog dobrog plasmana, osvojenih bodova, savladane staze; veliki broj takmičara se zadržao na vrhu uživajući na zubatom suncu i pogledu, bodreći takmičare koji su pristizali, pala je i pokoja suza radosnica. I svi vedri, raspoloženi, kao da su istrčali na drugi sprat a ne 960 metara visinske razlike! Ovogodišnju trku je obilježilo i učešće velikog broja takmičara mlađih uzrasnih kategorija – osnovne i srednje škole, što je za svaku pohvalu, ali i dokaz da se nebesko trčanje odomacilo u Hercegovini. Ugodan ambijent na ciljnom platou upotpunila je grupa djevojaka iz „Ultra trkač Srbija“ koje su, neopterećene rezultatom, na cilj stigle među poslednjim, van vremenskog limita; nakon čega su na vrhu priredile 20-minutni koncert etno muzike.

A sada o rezultatima. U najjačoj konkurenciji prvo mjesto je, drugi put uzastopno osvojio Dejan Žerajić član Skyrunning Serbia & Montenegro i PED „Zimomor“ Nevesinje rezultatom 46,34 minuta; drugi je Neven Cicović – „Jahorina“ Pale (48,38), treći Nemanja Ristović – „Chili Runners“ Leskovac (49,58). U ženskoj konkurenciji – takođe bez iznenađenja, pobjednica je Miluša Bošković, takmičarka Skyrunning Serbia & Montenegro i TK „Kotor“ (62,07 minuta); druga Sandra Ganglof iz Francuske

– „CR387“ (62,57); treća Marija Kostić – „Sky2run“ - 65,47 minuta.

U kategoriji „muškarci 50+“ – pobjednik je domaći takmičar Nebojša Pejanović rezultatom 62,52 minuta; drugi Francuz Filip Ganglof (63,29); trećeplasirani takmičar iz Foče Radan Mališ - 66,10 minuta.

Kategorija „žene 50+“ – Sandra Ganglof se po drugi put popela na pobjedničko postolje, sada na najvišu stepenicu (62,57 minuta). Drugoplasirana je

domaća takmičarka, slobodno možemo reći - zaštitni znak staze Nada Ilić (71,20), trećeplasirana Dubravka Ivanić (96,39).

Najbolji domaći takmičar u ukupnom plasmanu bio je član društva domaćina Branislav Janković – 11. mjesto (58,07 minuta).

Po završetku takmičenja u Hotelu „Leotar“ je organizovan ručak za učesnike, dodjela medalja i zahvalnica, kao i obraćanje medijima. Pobjednik u muškoj konkurenciji Dejan Žerajić je istakao da se namjenski pripremao za trku; da je imao oštru konkurenciju u prvom - ravnijem dijelu staze, te da je prednost stekao na kamenitom i zahtjevnijem dijelu, drugim riječima – kad se dočepao kamena, a poznato je da su tu Hercegovci svoji na svome! Miluša Bošković, koja je ostvarila petu pobjedu u isto toliko nastupa, istakla je dobru organizaciju; ali i pokazala je da nije samo veliki sportista već i veliki čovjek i humanista – novčani dio nagrade je donirala u fond za liječenje dvoje teško oboljele djece, od kojih je jedno ćerka učesnika ranijih trka na Leotaru; te pozvala ostale takmičare i prisutne da joj se pridruže pozivanjem humanitarnog broja.

Trka je i ove godine medijski adekvatno praćena, u sredstvima informisanja i elektronskim medijima može se naći veći broj izvještaja. Veliki doprinos dali su i članovi Foto kino kluba „Trebinje“ koji su bili raspoređeni duž staze od starta do cilja i ustupili snimljeni materijal koji se može naći u galeriji; članovi i volonteri koji su trku pratili dronovima, te dvojica paraglajderista koji su bodrili takmičare na najtežem dijelu staze, a na društvenim mrežama se pojavio i videozapis koji je jedan od njih snimio.

Da rezimiramo – još jedan „Vertikal“ je iza nas. Takmičari i posjetioci nisu štedili riječi hvale na račun organizacije, ponovo je iz Trebinja u svijet odaslana jedna lijepa slika. Na kraju, domaćini su se zahvalili takmičarima, sponzorima, volonterima i prijateljima koji su na bilo koji način pomogli organizaciju; čime je zvaničan program osmog „Vertikala“ završen.

A do „Vertikala 2024“ – DA SMO ZDRAVO!

MIROSLAV KOVAČEVIĆ

FOTOGRAFIJE: SLAVENKO VUKASOVIĆ, BRANISLAV RUPAR, KRSTO DURSUNJ, MIROSLAV KOVAČEVIĆ

Dosta mi je
zime suve,
staze prazne,
šume gluve.

Dosta mi je
jakih slana,
magluština
sa svih strana.

Nestrpljenje
već me steže,
hajde, počni
jednom sneže.

Nestrpljenje, Rusomir Arsić